

VIGILIA

2022 / 01

A katolikus egyház Ausztráliában és Óceániában

DOMANICZKY ENDRE: Ausztrália, Új-Zéland, Óceánia

PETER JOHN MCGREGOR: A szinodalitás és az ausztrál katolikus egyház

TAMÁS IGNÁC: **Monasztikus panorámakép az ausztrál kontinensről**

ENNIO MANTOVANI: Tudás és erő Új-Guineában

George Pell bíboros börtönaplójából

JOHN RAWLS: A vallásomról

SÉLLEI NÓRA: Katherine Mansfield

ZALÁN MÁRK: A kortárs ausztrál film tendenciái

Beszélgetés Mark Coleridge brisbane-i érsekkel

87. évfolyam	VIGILIA	Január
GÖRFÖL TIBOR:	Szinodalitás	1
A KATOLIKUS EGYHÁZ AUSZTRÁLIÁBAN ÉS ÓCEÁNIÁBAN		
DOMANICZKY ENDRE:	Ausztrália, Új-Zéland, Óceánia	2
PETER JOHN	A szinodalitás és az ausztrál katolikus egyház	
MCGREGOR:	(<i>Görföl Tibor fordítása</i>)	12
TAMÁS IGNÁC:	A Dél Keresztje. Monasztikus panorámakép az ausztrál kontinensről	20
ENNIO MANTOVANI:	Tudás és erő Új-Guineában (<i>Gájer László fordítása</i>)	30
SZÉPÍRÁS		
LES MURRAY:	Költészet és vallás (<i>vers</i>)	40
KEVIN HART:	A kő imája; A társ; Az ajándék (<i>versek</i>) (<i>Tóth Bálint fordításai</i>)	40
SÉLLEI NÓRA:	Katherine Mansfield: modern egyéniség, modernista író (tanulmány)	43
JUHÁSZ ANIKÓ:	Hangok a télben; Aranykanna; Úton (<i>versek</i>)	50
ZSILLE GÁBOR:	Atlantisz; Más világ (<i>versek</i>)	52
ACSAI ROLAND:	A szív, a szél; Kérdés; Összekössön (<i>versek</i>)	53
PATAK MÁRTA:	Szerelem (<i>novella</i>)	55
ESSZÉK		
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS:	Rawls vallásáról. Az <i>On My Religion</i> első magyar nyelvű megjelenése elé	57
JOHN RAWLS:	A vallásomról (<i>Novitzky Péter és Gájer László fordítása</i>)	59
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
GÖRFÖL TIBOR:	Mark Coleridge brisbane-i érsekkel	65
NAPJAINK		
■	George Pell bíboros börtönaplóiból	74
SZÉP/MŰVÉSZET		
ZALÁN MÁRK:	A kortárs ausztrál film tendenciái	77
KRITIKA		
ANDRÁS TAMARA:	Kétség a sokaságban. Borbély Szilárd: <i>Kafka fia</i>	81
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	84

Szinodalitás

A katolikus egyház szempontjából aligha lehet idősebb és nagyobb vitákat, egyúttal pedig nagyobb fokú meglepettséget is kiváltó ki-fejezést állítani a 2022-es év elejére, mint a szinodalitást. A fogalom-mal és a néhány hónapja tartó világegyházi folyamattal kapcsolatban legalább három különböző dimenzió említhető.

Mindenekelőtt az a tény, hogy több helyi egyházban már évek óta zajlanak szinodális jellegű folyamatok előkészületei, s most e kez-deményezéseknek valamiképpen be kell ágyazódniuk az egyetemes egyház szinodális tájékozódásába. Különösen tanulságos ebből a szempontból az ausztrál katolicizmus esete, hiszen Ausztráliában oly apró-lékosan előkészített és oly körütekintően lebonyolított eseménysoro-zat kezdődött meg ősszel, hogy az sok-sok országnak például szolgálhat. A folyóiratunk januári számából behatóbban megismerhető ausztrál tanulságokhoz ugyanakkor azok a belső bírálatok is hozzátartoznak, amelyek azt kifogásolják, hogy a megkezdett közös út lendülete mel-lett könnyen háttérbe szorulhatnak a megújuláshoz nélkülözhetetlen teológiai és spirituális tényezők. Ha csupán szervezeti és társadalmi kérdések kerülnek terítékre, valóban a hívő közösség reflexiója zaj-lik-e, tesz fel a kérdést a folyamat egyes ausztrál résztvevői. De ha társadalmi hitelességünk végletesen megrendült, mi mással kezdet-nénk, hangzik máris a viszontkérdés a kontinensen.

Ez pedig a szinodalitás második alapvető problémájához vezet el, ahhoz az egyelőre válaszra váró kérdéshez, hogy a hívő közösség ön-reflexiója tiszteletben tudja-e tartani az egyház nem demokratikus és nem parlamenti alapszerkezetét, a döntéshozatal és a kormányzás nem többségi véleményen alapuló rendjét, de közben az időtlenségbe ki-merevített állandóság igényét is el tudja-e kerülni. Mindent az fog el-dönteni, hogy mozgósíthatók lesznek-e olyan teológiai és spirituális források, amelyekre ügyelve senki sem maradhat vak saját kora tény-leges jelenségeire és nehézségeire, s azzal sem éri be, hogy pusztán világi választ adjon rájuk.

Harmadsorban a szinodalitásnak mérhetetlenül sokrétű egyházi va-lóságban kell termékenynek bizonyulnia. Egészen más a szinodalításban csodaszert látó német beállítottság, mint a sokszor gyanúval és fenn-tartásokkal élő észak-amerikai, mások azok az egyházak, amelyek bel-ső krízistől szenvednek (például a francia), és megint csak mások azok, amelyek külső nehézségekkel szembesülnek: az óceániai térségben pél-dául Pápua Új-Guinea püspökei e napokban az ellen lépnek fel, hogy az ország alkotmányába az állam erőszakkal bevezesse a kereszténység normativitását. Lehetetlen megállapítani, hogy lesznek-e a nagyegy-házról leváló csoportok a következő két évben, és nem tudható, mi-lyen folyamatok zajlanak majd a következő püspöki szinódusig. Most érdemes hát igazán éber, figyelmes és cselekvő katolikusnak lenni, s érdemes sokat várni a következő két évtől.

Ausztrália, Új-Zéland, Óceánia

DOMANICZKY ENDRE

1979-ben született Budapesten. Jogtörténész, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet vezető kutatója, volt konzul (Canberra, Melbourne, Sydney).

Ausztrália: földrajzi névből államszövetség

Ausztráliát az európai hatalmak közül — az ismert források alapján — először a hollandok érték el. Willem Janszoon 1606-ban szállt part-ra a mai Weipa város (York-félsziget) közelében lévő Pennefather-folyó torkolatánál, és rögtön össze is csapott az őslakosokkal. Ez a találkozás már előrevetítette a későbbi konfliktusokat, amelyek az angolok 1788-as megérkezésével rendszeressé váltak. A kontinens a 18. század második felében került az európai hatalmak érdeklődésének középpontjába, a korábbi holland expedíciókat angol és francia vállalkozások követték. A Cook kapitány által bejelentett angol igényeket végül a 19. század első felében sikerült kizárólagosan biztosítani.

Újszerűségüket az angolok fegyvertelepként hasznosították. Az első telepet, a Lord Sydney brit politikusról elnevezett Sydneyt 1788-ban alapították. Részben védelmi-katonai célokat szolgáltak a későbbi, távolabbi partokon alapított telepek: Hobart 1804-ig, Brisbane 1825-ig, Albany (az első nyugat-ausztráliai telep) 1827-ig vezeti vissza történetét. Az első, szabad telepesek által alapított ausztráliai gyarmat Dél-Ausztrália lett; fővárosának, Adelaide-nek az alapját 1835-ben fektették le. Régebben a Dél Királynőjének is nevezték, mert nevét a brit uralkodó hitveséről, Adelaide királynéről kapta, és mert egy kiváló mérnök, Light ezredes mértani pontossággal megtervezett parkjainak és utcáinak messze földről csodájára jártak. Az ország egyik legfontosabb városát, Melbourne-t — több korábbi, elvetélt kísérlet után — 1836-ban alapították a juhaikkal a környékre érkező pásztorok.

A 19. században a jelentősebb fegyvertelepek városokká nőttek, körülöttük gyarmatok szerveződtek, amelyek lassan elnyerték az önkormányzatiság különböző elemeit. Már a 19. század közepétől egyre erősebben vetődött fel az ausztráliai brit gyarmatok valamiféle szövetségének létrehozása is, de ezek a tervek csak 19. század legvégén, néhány kiváló államférfi együttműködésének köszönhetően valósultak meg. A hat brit gyarmat uniója, az Ausztrál Államszövetség 1901-ben alakult meg. „Amint a jelen század első évében az államok föderációja létrejött, a Commonwealth of Australia [Ausztrál Államszövetség] az anyaországtól való politikai és gazdasági különválását is igen jelentékenyen kidomborította, és egyúttal a világ népeinek nagy családjában mint az egységes, új, ausztráliai nemzet követelt magának helyet...” — világított rá az esemény jelentőségére az I. világháború előtt hosszabban ott időző híres magyar mérnök, Gubányi Károly.¹ Az új ország új főváros építését is elhatározta; a bennszülött névre keresztelt település, Canberra alapkövét 1913-ban tették le, de csak a 20. század má-

¹Gubányi Károly: *Ausztrália*. Lampel, Budapest, [1915.] 3.

sodik felében épült ki annyira, hogy a két régi és nagy szomszéd, Sydney és Melbourne árnyékában valódi fővárosként tudjon funkcionálni. Ausztrália már a második búr háborúban történt szerepvállalással bekapcsolódott a világpolitikába, és — a győztes oldalon — harcolt mindkét világháborúban. Az Ausztrália számára kis híján kudarcra végződő II. világháború azonban jelentős változásokat indított el az ausztrál társadalomban (is). Az addig büszkén vállalt és épített „Fehér Ausztrália” politikáját fokozatosan feladták, és helyette egy minden kultúra és nemzetiség számára nyitott, multikulturális államot építettek fel.

Míg a 19. század legfontosabb eseményei között talán a fegyenc-telep önkormányzattal bíró gyarmatokká, majd a gyarmatok egységes országgá válása említendő legelső helyen, a 20. század nagy része az Egyesült Királyságról való leválással és az ausztrál identitás megtalálásával telt el. Az anyaországtól való távolodás ellenére az ország büszke a brit örökségre, ám ennek ápolását már évtizedek óta inkább az Egyesült Államokkal közösen képzeli el. Az — angolszász mentalitásra épülő — kulturális identitás azonban egyre inkább elválí az Ázsiához, és azon belül Kínához fűződő gazdasági érdekektől. Ausztrália számára a 21. század egyik legnagyobb kihívása az e két tényező közötti sorrend megtalálásában rejlik.

A magyarok megjelenése

A soknemzetiségű Ausztrália csak a legutóbbi idők fejleménye; korábban az ország elsősorban briteket várt és fogadott, a máshonnett érkezők bevándorlását erőteljesen szűrte és korlátozta. A különböző nemzeti kisebbségek emiatt elsősorban a 20. század második felében érkeztek, politikai vagy gazdasági menekültként. Egyes népek képviselői azonban már a fegyencorszakban megjelentek, akár matrózként, akár katonaként vagy — leggyakrabban — fegyencként. Ők, a „régiek” a közvélekedés szerint némileg más megítélés alá esnek, hiszen őseik az angolokkal, skótokkal és írekkel együtt építették fel ezt az országot. Ilyen korai bevándorlók voltak például a zsidók vagy a görögök, illetve — Közép-Európából — a lengyelek vagy a magyarok. Az első magyar ugyanis fegyencként érkezett a kontinensre (Tasmániába) Angliából, és itt is halt meg (fegyencként) 1832-ben. Az első szabad magyar bevándorlók nagyjából vele egy időben szálltak partra mint vállalkozók, de hosszabb-rövidebb idő után tovább is álltak, hogy máshol is szerencsét próbáljanak.² Az első szabad magyar bevándorló, aki Ausztráliában véglegesen le is telepedett, Friedman Izsák volt,³ aki vezető szerepet vállalt az ország legrégebbi, ma is működő zsinagógájának, a hobartinak a megépítésében.

A kontinensre érkező első nagyobb csoport a '48-as honvéd veteránokból állt, akik a szabadságharc bukását követően a victoriái aranyláz hírére szálltak hajóra Európában és Amerikában. Ők politikai menekültek voltak, és többségük 1867 után (előbb vagy utóbb) hazatért Magyarországra. A dualizmus alatt már gazdasági bevándorlók érkeztek, a magyar nemzetiségűek száma 1914-ben 2–300 fő lehetett. Az I. világháború és az azt követő évek nehézségei ellenére a magyar közösség létszáma 1939-ben mintegy kétezer fő körül járhatott.

²Bővebben lásd:

Kunz Egon: *Magyarok Ausztráliában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1997.

³Életét részletesen lásd: Domaniczky Endre: *Adalékok az első szabad ausztráliai magyar bevándorló életrajzához* (megjelenés alatt a Földrajzi Múzeumi Tanulmányokban).

A II. világháborút követően szervezeten érkező két nagyobb (1948–1951 és 1956–1958), valamint a szervezetlenül érkező két kisebb (a Jugoszláviából az 1950-es és 1980-as évek közötti magyar kivándorlás, valamint az „érett” szocializmus Magyarországról az 1960-as és 1980-as évek között zajló disszidálás) magyar bevándorlási hullámot megelőzően tehát több mint egy évszázaddal már éltek magyarok a kontinensen. Az ausztráliai magyarok létszáma mind az ausztrál, mind a magyar becslések szerint eltér egymástól. Jelenleg — a többedik generációkkal együtt — mintegy 80–120 ezer magyar élhet Ausztráliában, elsősorban a nagyvárosokban (Sydneyben és Melbourne-ben), illetve szétszóródva az egész földrészen.

Magyar misszionáriusok a déli kontinensen

Az ausztráliai brit telepeken kezdetben az anglikán volt az egyedüli bevett felekezet. A vasárnapi istentiszteleteken való részvétel kötelező volt, az iskolák pedig az anglikán egyház ellenőrzése alatt álltak. A zsidók és a katolikusok a saját vallásukat kezdetben zárt körben, titokban gyakorolták. Mindkét esetben nagyjából három évtized elteltével, az 1820-as években sikerült könnyítéseket elérni, és a szabad vallásgyakorlás feltételeit megteremteni. Innét hosszú út vezetett a jelenlegi (2016-os népszámlálás szerinti) helyzetig,⁴ amikor a lakosság nagyjából 30 százaléka nem vallásos, 52 százaléka kereszténynek, 8 százaléka más vallás hívének mondta magát (10 százalék nem nyilatkozott). A felekezeteken belül jelenleg a római katolikusok vannak a legtöbben (a lakosság mintegy ötöde tartozik ide), de a nem vallásosak aránya gyorsan növekszik. A folyamatos bevándorlás egyik látható hatása a nem keresztény felekezetekhez tartozók számának lassú növekedése.

⁴A 2016-os ausztrál népszámlálás összesítése: *A vallás Ausztráliában*; [https://web.archive.org/web/20210730021707if_/https://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/subscriber.nsf/0/E3E51096DAC0AD7CCA25814D00240616/\\$File/religion,%202016%20census%20data%20summary%20\(updated\).pdf](https://web.archive.org/web/20210730021707if_/https://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/subscriber.nsf/0/E3E51096DAC0AD7CCA25814D00240616/$File/religion,%202016%20census%20data%20summary%20(updated).pdf) (2021.07.31.)

Amikor a magyarokról beszélünk, hajlamosak vagyunk kizárólag a II. világháborút követő tömeges bevándorlás idején érkező magyar katolikus és protestáns lelkészekre gondolni, akik rendkívül sokat tettek — nem egy esetben az egészségüket, sőt, az életüket is feláldozva — az emigráns magyar egyházszerkezeti kiépítéséért. Ám nem feledkezhetünk meg a korai, különböző felekezeteknél tevékenykedő magyar nemzetiségű misszionáriusokról, az ausztráliai jezsuita missziót megalapító osztrák (és magyar) jezsuita atyákról, illetve a térségbe látogató magas rangú magyar főpapokról, köztük Mindszenty bíborosról sem. A 19. században a különböző felekezeteknél tevékenykedő magyar nemzetiségű misszionáriusok közül itt csupán a hobarti zsinagóga megalapításában eminens szerepet vállaló Friedman Izsák, a queenslandi ültetvényesként a helyi kvéker közösség elöljárójaként tevékenykedő — eredetileg egy pozsonyi orvoscsaládból származó — Riebe Gusztáv említésére nyílik lehetőség.

Kevéssé ismert tény, hogy az ausztráliai jezsuita rendtartományt 1848-ban az (akkor még egységes, tehát a magyarokat is magában foglaló) osztrák provinciából küldött atyák alapították meg. Az osztrák időszakban (1848–1901) Dél-Ausztrália volt a jezsuita tevékenység központja. A kontinens két nagyvárosában, Melbourne-ben (1865) és Sydneyben (1878) viszont már az ír jezsuiták telepedtek meg, ám az

első növendékeiket még ők is az osztrák atyák által működtetett noviciátusban képezték ki. Még kevésbé ismert az osztrák és a magyar jezsuiták észak-ausztráliai missziós tevékenysége, akik 1882 és 1900 között összesen négy missziós állomást hoztak létre a mai Északi Területen (amely akkor még Dél-Ausztrália igazgatása alatt állt). Itt működött közel egy évtizeden keresztül az a Longa Jakab testvér, aki később afrikai missziós tevékenységéről vált ismertté. Sőt, Ausztrália egyik védőszentjének, Mary MacKillopnek az egyik bátyja, Donald MacKillop, aki az osztrák rendtartomány tagjaként kezdte szerzetesi munkáját, szintén itt, az észak-ausztráliai jezsuita misszióban dolgozott éveken át mint e missziók vezetője.

⁵Részletesen lásd:
Domaniczky Endre:
Mindszenty bíboros látogatása Ausztráliában és Új-Zélandon. A dél-csendes-óceáni magyar diaszpóra egyháztörténetének vázlata II. (megjelenés alatt a *Magyar misszionáriusok hat világrészen* című tudományos konferencia tanulmánykötetében).

Új-Zéland: egymást követő hódítások

⁶Ausztrália legközelebbi államszomszédai Pápua Új-Guinea és Indonézia, ugyanis ezeket az államokat az egyes helyeken egészen 150 kilométernyire összeszűkülő Torreszoros választja el egymástól.

Mindszenty József egyik utolsó lelkipásztori útja 1974-ben a nagy déli kontinensre vezetett. Az agg és számos betegségtől gyötört főpap elsősorban azért vállalta ezt a fizikailag megterhelő hatalmas utat, hogy lelket öntsön az emigrációban ekkorra már elcsüggedő honfitársaiba. Bár környezete tisztában volt vele, hogy „misszionárius típus”, még őket is meglepte az az elszántság, amellyel két hónapon keresztül fáradtságot nem ismerve járta a magyar közösségeket — fittyet hányva az európaiaktól eltérő klíma által okozott nehézségekre. Mindszenty beszélt, békített, lelkesített, magyar iskolákat, klubokat és temetőket vizitált, és folyamatosan a vallás, a magyar nyelv és kultúra megőrzésének fontosságát hangsúlyozta. Bár bő fél évvel a látogatást követően elhunyt, eredeti szándékát sikerült elérnie: felrázta a magyar közösséget. A látogatása nyomán kibontakozó Mindszenty-kultusz nyomain szinte minden nagyobb magyar közösségben megtalálhatóak, és emléket a többség ausztrál társadalom is tisztelettel őrzi.⁵

A magyar közbeszédben Ausztrália és a szomszédos Új-Zéland általában máig együtt szerepel, pedig a két sziget elég távol, mintegy 2000 kilométerre fekszik egymástól,⁶ ráadásul Új-Zélandhoz a csendes-óceáni államok közül nem is Ausztrália, hanem Új-Kaledónia és Tonga van a legközelebb (1800 kilométerre). A fenti távolságokból már kitűnik az Új-Zéland történetét meghatározó egyik alapvető adottság: mindentől távol fekszik. Ennek köszönhető, hogy a Kelet-Ázsiából kiinduló polinéz migráció csak viszonylag későn, az 1350-es évek körül érte el. Az óceániai léptékkal mérve nagy kiterjedésű szigeten a hódítókat paradicsomi állapotok fogadták, és az izoláltság több száz évig védelmet, nyugodt háttérrel biztosított a fejlődéshez.

Új-Zélandot — jelenlegi ismereteink szerint — az európaiak közül a hollandok pillantották meg először, mégpedig közülük is a híres tengerész, Abel Tasman, aki 1642-ben a Déli-szigeten partra is szállt. Ezt követően — mint azt Ausztrália esetében is láthattuk — megtörtént az első összeütközés a bennszülött maorik és az európaiak között. A hasonlóságok azonban itt véget is érnek. A maorik ugyanis sötétedés után, kenukkal, szervezeten támadták meg a vizet kereső holland tengerészek csónakjait, majd magát az európai hajót is. A több tízezer éven keresztül hordákban élő, vadászó-gyűjtögető ausztrál őslakosokkal ellentétben a polinézek jól szervezett, hierarchikus törzsi társadalmakat hoztak lét-

re, ami végül is lehetővé tette számukra az óceániai szigetvilág szisztematikus meghódítását. A hadviselés, a háború a maori kultúra része volt — később az európai fegyvereket is nagy érdeklődéssel fogadták —, és Tasman fogadtatása már előre jelezte, hogy az európaiaknak jóval nehezebb dolguk lesz itt, mint a hatalmas ausztrál kontinensen.

A hollandok látogatását itt is hosszú csend követte, majd a 18. század végén — akárcsak Ausztráliában — az angolok és franciák szinte egy időben bukkantak fel Új-Zéland partjainál. Míg a kontinensen 1788-ban a fegyencek megérkezésével a mérleg viszonylag gyorsan a britek javára billent, addig Új-Zéland esetében — bár Cook kapitány 1769-ben itt is kítűzte a brit lobogót — a verseny hosszú ideig nyitott volt, és az angolok csak az 1830-as években, a növekvő francia érdeklődés hatására szánták el magukat a cselekvésre. Addigra azonban a maorik is megismerkedtek az európai kultúrával, részben saját utazásaik, részben a hozzájuk látogató európai kereskedők és misszionáriusok révén. Az európaiak több telepet is létrehoztak a szigeteken, és jelenlétük jelentős hatást gyakorolt a maori törzsek társadalmi és kulturális viszonyaira. Ellentétben Ausztráliával, ahol a kormányzó érvénytelenítette a Batman-féle szerződést, amely a helyi őslakosokat adásvételek kontextusában szerződéses partnernek, vagyis az európaiakkal kvázi egyenrangúnak ismerte el, Új-Zélandon 1835-ben, majd 1840-ben is rögzítették az őslakosok egyes egyéni és kollektív jogait. Ennek ellenére a 19. század második felében itt is hosszú háború dúlt a korábban (maorik) és a később (európaiak) érkezők között.

A britek Új-Zélandot kezdetben Új-Dél-Wales részének tekintették, de ez nem volt több pusztán formalitásnál; a sydney-i kormányzók figyelmét lekötötték a kontinens feltárásának és a brit uralom biztosításának ügyei. A szigetek 1841-ben váltak brit gyarmattá, amely rövidesen önkormányzatot kapott az anyaországtól. Az Ausztráliával való kapcsolat mélységének és milyenségének kérdése az egész 19. század folyamán előtérben maradt, és a század végén komolyan felmerült az akkor létrejövő Ausztrál Államszövetséghez való csatlakozás gondolata is.

Végül azonban Új-Zéland önálló gyarmat maradt, amely 1907-ben domíniumi státuszt kapott, és az I. világháborút követően — különböző mandátumterületek megszerzésével — terjeszkedni kezdett a dél-csendes-óceáni térségben. Elszigeteltsége miatt a II. világháború kevésbé érintette, mint a japán hódítás által közvetlenül fenyegetett nagyobb szomszédját. A háború után az alapvetően brit hagyományokra épülő ország előbb bevándorlási politikáját lazította fel, majd az őslakosok felé is nyitott. Az így létrejött duális — maori-brit – alapú multikulturális társadalom a békés együttélés egyfajta dél-csendes-óceáni modelljeként fogható fel. Bár Új-Zéland sokszor büszke a különállására, valamint brit hagyományaira, a 21. század két alapvető — az ország fekvéséből következő — stratégiai kérdését, az Ausztráliához és az Egyesült Államokhoz fűződő viszony ártértékelését nem fogja tudni megkerülni.

az első magyarok. A végül Ausztráliában lehorgonyzó '48-as veteránok egy része is megfordult itt, a legismertebb közülük Vékey Zsigmond, aki az új-zélandi aranyláz során ismertté váló Otago tartományról könyvet is írt. Ugyancsak '48-as veteránként éledélt néhány évig a Déli-szigeten a pesti Baume Fülöp, akinek fia, Frederick E. Baume 1902 és 1910 között Auckland város egyik képviselője volt a wellingtoni parlamentben, és politikai karrierjének felívelését csak korai halála akadályozta meg. A dualizmus korában a bevándorlók a Magyar Királyság különböző részeiből érkeztek Új-Zélandra, köztük többen Horvátországból, a felvidéki vármegyékből, valamint az Alföldről, de nem alakultak ki központjaik, hanem szétszórva telepedtek le a két szigeten. A magyar nemzetiségű bevándorlók száma — a többedik generációsokat is ide számítva — mindezek ellenére alacsony maradt; az I. világháború előtt nagyjából 80–100 körül mozoghatott.⁷

A II. világháborút követően Új-Zélandra is nagyobb számban érkeztek magyar bevándorlók, de a két hullám (a negyvenes évek második felében, illetve az 1956 után érkezők) együttes létszáma is alig haladta meg az ezer főt, és a fluktuáció — elsősorban Ausztrália irányában — minden generációban jelentkezett. E két hullám bevándorlói a korábban érkezettekhez képest elsősorban négy nagyobb városban: Aucklandban, Christchurchben, Wellingtonban és Dunedinben telepedtek le. A magyar közösség jelenleg is kicsi, nagyjából 4–5 ezer főre tehető, de számarányánál jelentősebb mértékben képviselteti magát az ország életében.

Magyar misszionáriusok a szigetszágban

⁷Oláh-Tóth Antal (1905–1979) rövid életrajzát lásd: Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*. METEM, Budapest, 2020, 295.

Bár Ausztráliába a II. világháborút követően több katolikus és protestáns lelkész is érkezett, Új-Zéland kicsiny magyar közösségének lelkigondozására sosem maradt szabad kapacitás. A forradalom után egy ideig úgy nézett ki, hogy itt is lesz legalább egy állandó lelképásztor, de az első magyar újságot létrehozó Oláh-Tóth Antal fél évtized után végül az Egyesült Államokba költözött át.⁸ Ezt követően hosszabb időn keresztül — Mindszenty József szándékának megfelelően — Ausztráliából próbálták megszervezni a magyar nyelvű igehirdetést, valamint segíteni a nagyobb csoportokat magyar nyelvű iskola létrehozásában, de a rendszerváltás utáni években ez a munka abbamaradt.

Bár a magyar egyházszervezet kiépítése végül elmaradt, a térségbe látogató magyar főpapok látogatást tettek Új-Zélandon. Először, a 20. század elején (1903) gróf Vay Péter címzetes püspök érkezett. Jóllehet hivatalosan tanulmányúton vett részt, valójában az útjába eső plébániák többségét meglátogatta, a templomokban felolvasásokat és szentbeszédeket tartott, és a térségbeli főpapok is fogadták. Emiatt a mindkét szigeten átutazó gróf Vay útját mindenképpen missziós útként kell számon tartanunk, még akkor is, ha itt — útja ausztráliai részével ellentétben — nem találkozott magyarokkal.

Vay útja és személye a 20. század megpróbáltatásai közepette gyorsan feledésbe merült. A másik misszionárius, Mindszenty József emléke azonban ma is él a magyar közösségben. Mindszenty többéves előkészületet követően látogatott a térségbe, és kezdettől fogva vizi-

tálni kívánt Új-Zélandon, mivel tudomást szerzett arról, hogy nem megoldott a helyi magyarok lelkipozíciója. A bíboros tíz napot töltött a két szigeten, és ennek során a főváros, Wellington mellett a két legnagyobb magyar közösséggel bíró nagyvárost, Aucklandet és Christchurchöt is meglátogatta. Miséire nemcsak a magyarok, de a közép-európai kisebbségek (például a lengyelek) is ellátogattak. Mindszenty az új-zélandi főpapokkal — köztük a nagy tiszteletnek örvendő James Liston volt aucklandi püspökkel — is találkozott.

**Pápua Új-Guinea:
a sokszínűség szigete**

⁹Balázs Dénes:
Pápua Új-Guinea.
Gondolat, Budapest,
1976, 6.

„Új-Guinea földünk második legnagyobb szigete... (...) Ha Európára fektetnénk rá, Lisszabontól Budapestig érne.”⁹ A 16. század elején a portugálok által megpillantott földdarabot a 19. század elején a hollandok és a britek osztották fel egymás között. Az angol rész északi fele egy ideig német gyarmat volt, amely az I. világháború után ausztrál igazgatás alá került. A sziget nyugati felén a hollandokat 1962-ben az indonézok váltották, míg a keleti rész az 1950-es évektől fokozatosan önkormányzatot kapott, és 1975-ben Pápua Új-Guinea néven független állammá vált. Az államiság vékony máza alatt azonban máig jól látszanak a törzsi társadalom jellegzetességei. Új-Guinea — elsősorban földrajzi és éghajlati adottságai miatt — évszázadokon át sikeresen állt ellen az európai „civilizációs” hatásoknak, amelyek azonban a 21. században — előbb vagy utóbb — minden közösséghez utat fognak találni. Az emberemlékezet óta egy-egy völgyben, elzárt kanyonban élő apró törzsek széthullása a több ezer év alatt összegyűjtött kollektív tudás elvesztését is jelenti. A folyamat végül a tradicionális társadalmak megfogyatkozásával és eltűnésével fog járni, ami nyelvek, valamint kultúrák megsemmisülését hozza magával. A dimenziókat és a formagazdagságot jól jelképezi a nyelvekkel kapcsolatos egyetlen adat: „Új Guineában, továbbá a tőle keletre, nyugatra és északra fekvő szigeteken beszélt nyelvek szám[a] 750 körüli (...), de csak 20–25 nyelvnek van több tízezer (...) beszélője...”¹⁰

¹⁰Fodor István:
*A világ nyelvei és
nyelvcsaládjai.* Tinta,
Budapest, 2017, 192.

**A magyar tudósok
és misszionáriusok
„paradicsoma”**

¹¹Részletesen lásd:
Domaniczky Endre:
*Magyar misszionáriusok
és templomépítők a Dél
Keresztye alatt. A dél-
csendes-óceáni magyar
diaszpóra egyház-
történetének vázlata I.*
(megjelenés alatt a
*Magyar misszionáriusok
hat világrészen* című

Ez a sokszínűség és izoláltság volt az, ami a magyar tudósok generációit a sziget növény- és állatvilágának, valami emberi kultúrájának vizsgálatára indította. Pápua Új-Guinea kapcsán Magyarországon leginkább Bíró Lajosra gondolunk, aki azonban Fenichel Sámuel példáján fellelkesülve vágott neki az ismeretlennek. Többek között Bíró hagyatékát tanulmányozva mélyült el a térség néprajzi viszonyainak vizsgálatában Bodrogi Tibor és tanítványa, Vargyas Gábor. Az élővilággal kapcsolatban Szent-Ivány József és Balogh János kutatásai, a földrajzi viszonyok tekintetében Balázs Dénes 1973-as látogatása érdemel mindenképpen említést. A pápua új-guineai bennszülött nyelvek rendszerezésének alapjait szintén egy magyar, az Ausztráliában letelepedő Wurm István dolgozta ki.

Pápua Új-Guinea a magyar misszionáriusok körében is kiemelt figyelmet élvezett.¹¹ Itt azonban nem a magyarok lelkipozíciója (a helyi magyar közösség létszáma a 20. század második felében 50–100 fő között mozgott), hanem a nehéz körülmények között élő benn-

tudományos konferencia tanulmánykötetében).

¹²Lásd például: Cséke Zsolt: *Egy magyar pap a pápuák között*. Kamera a hátizsákban sorozat, 2000, illetve Ignác Ferenc: *Pápuaföld*. Gödöllői Városi Múzeum, 2001, Szabó Imréről pedig Balázs Dénes: *Pápu Új-Guinea*, i. m.

A dél-csendes-óceáni térség többi állama

¹³Tekintettel arra, hogy a dél-csendes-óceáni térség és az Óceánia fogalom határai elég képlékenyek, és nem feltétlenül esnek egybe, ebben az írásban minden további magyarázat nélkül, egymás szinonimájaként használok őket.

¹⁴Már a 17. századi holland hajósoknak feltűnt, hogy léteznek hasonlóságok a Maláj-félszigeten és a csendes-óceáni szigeteken beszélt nyelvek között. Az ausztronéz nyelvcsalád létezésére vonatkozó tudományos elméletet egy verbita szerzetes, a kiváló osztrák nyelvész, Wilhelm Schmidt fogalmazta meg először, a 20. század elején.

szülöttek oktatása, térítése és istápolása volt a legfontosabb célkitűzés. A magyar misszionáriusok sorát a tragikus sorsú református nővér, Molnár Mária nyitotta meg, aki még a két világháború között érkezett. Ő itt is halt meg a japánok kezétől 1943-ban. A II. világháborút követően a katolikus szerzetesek is megjelentek. Az ötvenes évektől egészen a kilencvenes évekig összesen nyolc magyar verbita szolgált hosszabb-rövidebb ideig különböző missziós állomásokon. Legnagyobb ismertségre közülük Szabó Imre atya tett szert, aki az egyik állomáshelyén, az engaföldi Kasapon — saját kezével és a törzsek segítségével — templomot és iskolát épített. Ő jutott el a legmagasabbra az egyházi hierarchiában, ugyanis 1985-ben a wabagi püspök helynökévé nevezték ki. Rajta kívül Tóth István és Pálinkás István atyák alakját rajzolták meg részletesen a térségről szóló munkákban és feldolgozásokban.¹² Magának a pápu új-guineai verbita misszióának az átfogó értékelésével azonban még adós a magyar egyháztörténet-írás.

A Csendes- vagy korábban Nagy-óceánnak is nevezett, Ázsia, Amerika és Ausztrália között található víztömeg Egyenlítőnél északra eső részén — amelynek korai utazói között a magyar tudománytörténet gróf Benyovszky Móricot is számon tartja — sokkal nagyobb a szabad vízfelület, mint a dél-csendes-óceáni térségben, amelyet másképpen Óceániának is neveznek.¹³ A 17–18. századi utazók ezt a több tízezer szigetből álló vidéket még sűrűn lakott szigettengernek képzelték, ám a térség lakossága ma is — Ausztrália nélkül — csupán 15 millió fő körül mozog.

A szigetvilágból méreténél fogva kiemelkedik — Ausztráliát kontinensnek számolva — Új-Guinea, Új-Zéland, Hawaii, Új-Kaledónia és Fidzsi. Az egyes szigeteknek azonban nemcsak a partvonala, de az államformája és -berendezkedése is nagy változatosságot mutat. A tizennégy független állam mellett jelentős számban találhatóak az egykori gyarmattartó hatalmakhoz különböző megoldásokkal — erősebben vagy gyengébben — kötődő területek. Egyes, földrajzi szempontból egységesnek tűnő szigeteket vagy szigetcsoportokat tárgyalásztalnál készült határok osztanak szét (például Új-Guineát vagy a Szamoaszigeteket), másokat egy-egy közelebbi (például Cook-szigetek vagy Niue) vagy távolabbi (például Hawaii vagy Új-Kaledónia) államhoz fűz speciális kapcsolat.

A dél-csendes-óceáni szigeteket a lakosság, földrajzi jellegzetességek és az őslakos kultúrák ismertetőjegyei alapján hagyományosan három nagyobb csoportba szokták sorolni (Mikronézia, Melanézia és Polinézia). Az újabb genetikai és régészeti adatok megerősíteni látszanak a már hosszabb ideje létező nyelvészeti elméleteket,¹⁴ amelyek a szigetvilág egyetlen, azonos eredetű, eredetileg kelet-ázsiai, Tajvan környékéről származó népcsoport, az ausztronézek általi több hullámban és több ezer éven át zajló honfoglalását igazolják. Tekintettel arra, hogy bizonyos, Óceániához sorolt szigeteket (például Új-Guinea és az indonéz szigetvilág egy részét) az Ausztráliába több tízezer évvel korábban bevándorló csoportok is érintettek, egyes korábban és a később érkező

kultúrák között léteznek bizonyos átfedések, az elméletek kidolgozása és letisztázása azonban még évtizedekig el fog tartani.

Összegzés Rövid áttekintésünk végére érve láthatjuk, hogy a távorról egységesnek és talán unalmasnak tűnő „nagy kékség”, amely egyébként a bolygó területének mintegy egyharmadát fedi le, a valóságban egy sokszínű régió, amely azonban nemcsak az egzotikus tájak és föld- vagy néprajzi kuriózumok miatt érdemel(ne) nagyobb figyelmet. A térség számos adottsága, problémája a Kárpát-medencéből nézve is értelmezhető, illetve az Európai Uniót érintő kérdésekkel párhuzamba állítható. Sőt, az egykor jelentős gyarmatbirodalmat kiépítő Franciaország révén, amely máig több, különböző státuszú területtel rendelkezik a dél-csendes-óceáni térségben, e sajátosságok és problémák részben uniós relevanciával is bírnak.

***Óceániai őslakosok
és európai őshonos
kisebbségek***

Bár itt csak néhány kérdés felületes érintésére nyílik lehetőség, első helyen érdemes említeni a régió őslakosainak helyzetét. Az európai hódítók és a nyomukban járó betegségek, valamint a kulturális különbségek valamennyi őshonos társadalomra jelentős hatást gyakoroltak. Nem véletlen, hogy a '48-as veteránok közül többen is (Mednyánszky Cézár és Hunfalvy János) párhuzamot vontak az angolok és franciák által leigázott ausztrál bennszülöttek, illetve dél-csendes-óceáni szigetlakók és az osztrák megszállás alá került magyarság sorsa között. Az ausztrál bennszülöttek polgárjogi mozgalma, az új-zélandi maorik jogegyenlőségért vívott harca és ezek eredményei példaértékűek lehetnének a Kárpát-medencei magyar autonómiáért folytatott most már évszázados magyar küzdelem során is. Az 1841-es waitangi egyezmény jogi eszközökkel és érveléssel való „felélesztése” például utat mutathatna arra nézve, hogy hogyan épülhetne az 1918-as gyulafehérvári határozatra egy, a román és magyar nép számára egyaránt gyümölcsöző közös jövő. A közép-európai kisebbségi autonómia kereteinek megvonásánál pedig nemcsak a tiroli kérdés kezeléséből lehetne meríteni, hanem az új-kaledóniai autonómia tartalmát is érdemes lenne megvizsgálni.

***A szigetállami lét
korlátozottsága
a nagyhatalmi
beltengerben***

Az 1960-as években az egész Földön végigsöprő dekolonizációs hullám a rákövetkező évtizedekben Óceániában is hatalmas eredményekkel járt, de jelentős területek maradtak a volt gyarmattartók kezén, illetve több esetben csak a függés formája változott meg, mert a terület esetleg gyarmatból társult állammá vagy tagállammá vált. A felszabadulás pedig ritkán hozott valódi függetlenséget, ugyanis a 21. század elején az egykor puskával és Bibliával érkező klasszikus gyarmattartók helyére — a már régebben jelenlévő Egyesült Államok mellé — a kifinomultabb, gazdaságdiplomáciai eszközökkel dolgozó ázsiai nagyhatalom, Kína lépett, amelynek megjelenésével a 20. század második felében tulajdonképpen amerikai beltengernek számító Csendes-óceán kéthatalmi küzdőtérre vált, ahol a nagyhatalmi érdekek felülírják a kis nemzetek szempontjait. Ebben a helyzetben még az olyan regionális hatalmak mozgásteret is leszűkít, mint az ásványkincsekben bővelkedő Ausztrália vagy az óceániai tér-

ség másik gazdasági donorállama, Új-Zéland. A többségében egyetlen ásványkincse vagy kiviteli cikkre épülő szigetállami gazdaságok lehetőségei pedig e két nagy országhoz képest még inkább korlátozottak.

Éghajlatváltozás és migráció

A Csendes-óceánra nemcsak sivársága, hanem könyörtelensége miatt is alkalmazzák a „kék sivatag” elnevezést. Ahogy az afrikai klíma-menekülteknek a Szaharát, az emelkedő tengerszint miatt egyre veszélyeztetettebb helyzetbe kerülő szigetországok lakóinak az otthonukat pusztulással fenyegető óceánt kell átszelniük, hogy új hazát találjanak. A térségben a legnagyobb fenyegetésnek Kiribati vagy a Marshall-szigetek alacsonyán fekvő atolljai vannak kitéve; az előbbi Fidzsin való földvásárlással készül az elkerülhetetlen költözésre, az utóbbi lakosságának az Egyesült Államokkal kötött társulási megállapodás alapján szabad munkavállalási joga van Amerikában. De mit tehet az az állam, amely mögött nincsen egy erősebb patrónus? Ausztrália és Új-Zéland infrastrukturális támogatása számos — elsősorban hosszabb távú — programban segítséget jelenthet, de a klímaváltozást nem tudja feltartóztatni. Hamarosan az is ki fog derülni, hogy meddig és milyen területeken létezik térségbeli szolidaritás, illetve a klíma-menekültekre vajon alkalmazhatóak-e, és ha igen, milyen megszorításokkal a menekültekre vonatkozó nemzetközi egyezmények.

Itt természetesen csak a problémahalmaz legjelentősebb témaköreinek érintésére lehet vállalkozni, a részletkérdések (például az egyre erősödő ciklonok, egyre gyakoribb vihardagályok, a növekvő szemétszigetek, a pusztuló korallok, a túlhalászott tengerek, a sós víz miatt művelhetlenné váló termőföldek) kifejtésére nincs lehetőség. Mindez azonban elegendő lehet annak érzékeltetésére, hogy a Föld másik oldalán a migráció újféle kooperációt és jogi megoldásokat fog a közeljövőben kikényszeríteni, amelynek hatását európai viszonylatban is érezni fogjuk.

Merre tovább, Óceánia?

„Nagy kétség”, csendes-óceáni-tűzgyűrű, hatalmas és sokszínű sziget-tenger az egyik oldalon, nagyhatalmi érdekek, neokolonizáció, valamint kicsiny, sérülékeny és a természet erejének kiszolgáltatott társadalmak és gazdaságok a másik oldalon — ezek ma Óceánia legfőbb jellegzetességei, amit a pálmafákon és fehér homokos strandokon túl meg kellene látnunk. A 21. századi kihívások pedig legalább három szinten fogalmazhatóak meg: a) egyéni sorsok és túlélési stratégiák a klímaváltozás árnyékában; b) a kis nemzetek továbbélése: függetlenség vagy a függés egyes stációi és módzatai; c) a régió egésze által adott válaszok a csendes-óceáni hegemoniáért folytatott amerikai–kínai küzdelemre: integráció a legerősebb(ek) vezetésével vagy a résztvevők egyenlősége alapján.

A 21. század egyik, ha nem a legfontosabb geopolitikai küzdőtere a Csendes-óceán medencéje lesz, a kihívásokra pedig elsősorban a hatalmi érdekek mentén fogják keresni a válaszokat. Hogy ennek során hogyan lehet értéket óvni, menteni, teremteni, más szóval a hagyományokat megőrizni, a nyelvi sokszínűséget fenntartani, a mindezeket segítő (egyházi) missziós munkát folytatni, arra a gyakorlat adja majd meg a válaszokat.

A szinodalitás és az ausztrál katolikus egyház

PETER JOHN
MCGREGOR

Teológus, 2016 óta dogmatikát és lelkeségi teológiát tanít a Sydney-i Katolikus Intézetben. Legutóbbi könyvét Joseph Ratzinger spirituális krisztológiájáról írta (Wipf&Stock, 2016).

Ferenc pápa szinodálisabb természetű egyház kialakítását sürgeti, de felhívásáról egyelőre több eszmecserét folytattak, mint amennyire megvalósították volna a gyakorlatban. A következő püspöki szinóduson folytatódni fognak az idevágó eszmecserék. Ugyanakkor a világon legalább két olyan hely van, ahol nemcsak beszélnek a szinodalitásról: Németország és Ausztrália. A német egyház a szinodális útnak nevezett folyamat kellős közepén jár. Az ausztrál egyházban pedig már javában folyik a nemzeti plenáris zsinat. A *Vigilia* olvasói egészen biztosan pontosan tudják, mi zajlik éppen a német katolikus egyházban, de valószínűleg nem sokat, sőt talán semmit nem tudnak arról, hogy miként tesz eleget Ferenc pápa felhívásának az ausztrál katolikus egyház. Ezért az ausztrál katolicizmus történetének és lelkeségének rövid bemutatása után írásomban megkísérlem felvázolni, hogyan próbál az ausztrál egyház valóban szinodálisabb egyházzá válni.

Az ausztrál katolikus egyház története és lelkesége

Katolikusok először 1788-ban érkeztek Ausztráliába az úgynevezett „első flotta” kötelékében. A flottának az volt a küldetése, hogy büntetés-végrehajtási telepet és katonai helyőrséget hozzon létre a mai Sydney területén. A katolikusok nagy része ír fegyenc volt, bár brit katonák is voltak közöttük. A fegyencek javarészt köztörvényes bűnözők voltak, s csak elvétve találunk közöttük olyanokat, akik az Írország fölött gyakorolt brit uralom ellen lázadtak. Az első papok csak 1800 körül érkeztek Ausztráliába — szintén fegyencként. 1803-ban az egyik ilyen pap engedélyt kapott arra, hogy vasárnaponként szentmisét mutasson be. A misékre egy évig sor kerülhetett, de egy nagyrészt ír katolikusok által vezetett fegyenc-lázadás után a telep brit kormányzója visszavonta az engedélyt. A pap 1809-ig, a telepről való távozásáig csak magánmiséket mutatott be ezután.

1807-ben még egy papot szállítottak a telepre, de rövid idő leforgása alatt ki is tette a szűrét a brit kormányzó. Kitoloncolása előtt azonban még egy szentségtartóban elhelyezett egy konszekrált ostyát az egyik szabadult katolikus fegyenc házában. Ez a szentostya lett a telepen élő katolikusok lelki életének gyűjtőpontja. A hívő katolikusok naponta virrasztást szerveztek és rózsafüzért imádkoztak előtte, a jelenlétében tartottak hitoktatást a gyerekeknek, vasárnaponként pedig az esti zsolozsmát is előtte mondták el. Szentmise bemutatására csak 1820-ban nyílt ismét hivatalos lehetőség, amikor két papot küldtek

hozzájuk Angliából. 1828-ban már tízezer katolikus volt Ausztráliában; az első katolikus püspök 1835-ben érkezett az országba.

Ettől fogva egészen a II. világháború végéig az ausztrál katolikus egyház alapvetően „ír” egyház volt; a plébániatemplomokat többnyire ír szentek tiszteletére szentelték, a papság nagy része pedig ír származású volt. Az ausztráliai születésű papok száma csak az 1930-as években haladta meg az írországi születésűekét. Az 1820-as évektől katolikus iskolák létesültek Ausztráliában, s a kormányzat anyagi támogatását élvezték. Az 1850-es években viszont politikai és társadalmi kampányok indultak a „szabad, szekuláris és kötelező” oktatásért, s 1872 és 1893 között mind a hat gyarmati kormányzat megvonta a katolikus iskoláktól az „állami támogatást”. Mivel a tanárok bérezésének nem volt meg a fedezete, a püspökök azt kérték az írországi és más európai szerzetesközösségektől, hogy férfi és női szerzeteseket küldjenek az iskolák tanári karának biztosítására. A katolikus iskolarendszer idővel hatalmasra nőtt. Szinte minden katolikus plébánia saját általános iskolát tartott fenn. Az 1960-as évektől a katolikus iskolák ismét részesültek „állami támogatásban”. Napjainkban az ausztrál általános és középiskolások húsz százaléka katolikus iskolába jár; egyre többen vannak köztük olyanok, akik nem katolikusok.

A II. világháború után számos európai országból érkeztek bevándorlók Ausztráliába. Az ír vezetéknevű katolikusokon kívül Olaszországból, Máltáról, Németországból, Hollandiából, Lengyelországból, Horvátországból, Magyarországról és más országokból is települtek katolikusok a földrészre. A hetvenes és a nyolcvanas évektől Vietnamból, Kínából, Libanonból, a Fülöp-szigetektől, Dél-Koreából, Indiából, Szudánból és számos más országból választják lakóhelyükkül Ausztráliát katolikus hívők. Jelenleg Ausztrália a legvegyesebb etnikai összetételű ország a világon; a lakosság 26 százaléka a tengerentúlon született és háromszáz különböző etnikai csoporthoz tartozik. Ugyanez a sokféleség az ausztrál katolikus egyházban is megtalálható.

Jelenleg az ausztrál lakosság hozzávetőlegesen 22 százaléka katolikus. A II. Vatikáni zsinat előtt jelentős részük buzgón gyakorolta a vallását. 1954-ben az ausztrál katolikusok háromnegyede rendszeresen részt vett szentmisén. Sajnálatos módon az európai országokban jelentkező hanyatlás Ausztráliában is végbement. A legutóbbi (2016-os) felmérések szerint nagyjából a hívők 12 százaléka jár rendszeresen templomba. Ugyanakkor reménykeltő jelek is felfedezhetők. Az elkötelezett fiatal katolikusok jól ismerik és csorbítás nélkül elfogadják a hitük tartalmait, nagyon fontosnak tartják az Euchariszta ünneplését, a szentségimádást, a rózsafüzért és a hagyományos vallásgyakorlás egyéb formáit. Az „új egyházi közösségek” közül számos igen aktív.¹ Egyre több a papi hivatás, és mivel oktatóként részt veszek a szeminaristák teológiai képzésében, tanúsíthatom, hogy a papságra készülőknek igen érett lelkeségük van. Egyre több egyházmegyének van evangelizációs programja, és a

¹A szerző az 1972-ben Pierre Goursat és Martine Laffitte-Catta által alapított Emmanuel Közösség tagja.

²Sherry A. Weddell: *Forming Intentional Disciples. The Path to Knowing and Following Jesus. Our Sunday Visitor*, Huntington, 2012.

³Robert Barron: *Word on Fire: Proclaiming Christ in the Culture* (<https://www.wordonfire.org>).

⁴<https://www.gomakedisciples.org.au>

Az ausztrál plenáris zsinat

⁵http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html

⁶A plenáris zsinat egy meghatározott terület püspökeinek gyűlését jelenti, amelyen az egyház más tagjai is részt vesznek; a célja, hogy megvitassa az adott terület egyházának fontos kérdéseit és jogi erejű rendelkezéseket hozzon velük kapcsolatban. Az ilyen rendelkezéseket be kell nyújtani jóváhagyásra a Szentszékhez (lásd az *Egyházi törvénykönyv* 466. kánonját).

⁷Mark Bowling: *Brisbane Archbishop calls for first*

püspökségek a „tudatos tanítványok képzését” is előtérbe helyezik.² Az én egyházmegyém, a sydney-i főegyházmegyében például van Plébániai Megújulási Iroda, Ifjúságpasztorációs Iroda, Életvédelmi, Házassági és Családiroda, Kommunikációs és Hírközlési Iroda, a főegyházmegyei újságokat pedig az Evangelizációs Központ fogja össze. E sorok lejegyzése után néhány nap múlva részt veszek az sydney-i főegyházmegye első olyan online rendezvényesorozatán, amelyet a plébániai élet megújulásának szentelünk. *Az evangelizáció megerősítése* című előadássorozat első alkalmát *Miért szerezzünk tanítványokat? Az egyház evangelizációs küldetése* címmel Robert Barron Los Angeles-i segédpüspök, a *Word on Fire* alapítója fogja vezetni.³ A sorozat 2022-ben a bibliatudós Mary Healy (Sacred Heart Seminary, Detroit) és a lelki életéről szóló könyvei révén közzismert Jacques Philippe atya előadásaival fog folytatódni.⁴ Összességében kijelenthető, hogy a katolikus egyház helyzete nem olyan kedvező Ausztráliában, mint az Egyesült Államokban, de nem is ad okot annyi aggodalomra, mint Belgiumban és Németországban.

2015. október 17-én a püspöki szinódus megalapításának 50. évfordulója alkalmából mondott beszédében Ferenc pápa rámutatott, hogy a szinódus szó a görög *szün-hodosz*ból származik, s annyit tesz, mint közösen járni az úton. Arról beszélt, hogy a szinodális egyház „a meghallgatás egyháza, s felismeri, hogy a figyelmes hallgatás »több mint bizonyos dolgok hallása«. Olyan kölcsönös meghallgatás, amelynek során mindenki tanulhat valamit. A hívő nép, a püspökök kollégiuma, Róma püspöke: mindannyian meghallgatjuk egymást, és mindannyiunk a Szentlélekre hallgatunk, »az igazság Lelkére« (Jn 14,17), hogy megtudjuk, »mit mond az egyházaknak« (Jel 2,7)”.⁵

Még egy év sem telt el a beszéd után, és Mark Coleridge brisbane-i érsek nyilvánosságra hozta azt a szándékát, hogy plenáris zsinatot hív össze az egész ausztrál katolikus egyházban.⁶ Az érsek úgy nyilatkozott, hogy a pápa beszéde indította erre a kezdeményezésre.⁷ Úgy vélte, a plenáris zsinat azt a fajta szinodalitást valósíthatja meg a gyakorlatban, amelyről a pápa beszélt. Hogy milyen jellegű szinodalitásról van szó, azzal kapcsolatban a pápa és az érsek egyaránt kiemelte, hogy a püspököknek és a hívőknek a hallgatniuk kell a Szentlélekre és meg kell hallgatniuk egymást. Mark Coleridge szerint az ausztrál püspökök azért értettek együtt a plenáris zsinat fontosságával, mert „korunkban mélyreható kulturális változások zajlanak. Nemcsak a társadalomban, hanem az egyházban is. Úgy vélem, el kell fogadnunk, hogy véget ért a keresztény társadalmi berendezkedés időszaka — azaz véget ért a nagy tömegeket felölelő keresztény társadalmak kora. Vége. Na mármost mit kezdünk ezzel a ténnyel?”⁸

Coleridge érsek szerint a plenáris zsinat különösen is érdemben foglalkozhat olyan kérdésekkel, amelyeket például a nem állami intézményekben kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális visszaéléseket feltáró Királyi Vizsgálóbizottság jelentése és a népszavazás

Synod for entire Catholic Church in Australia since 1937. The Catholic Leader, 2016. augusztus 16. (megtalálható az interneten).

⁸Uo. (a következő idézetek szintén ebből a szövegből származnak).

⁹A 220.000 résztvevő az ausztrál katolikusok 4 százalékát és a rendszeresen templomba járók 35 százalékát teszi ki. Lásd Catherine Sheehan: *Sydney has the highest Mass attendance. The Catholic Weekly, 2019. április 2.*

eredményeképpen azonos neműek házasságát lehetővé tévő törvényi szabályozás vet fel. Ugyanakkor kiemelte, hogy „elvileg bármiről szó eshet, bármiről, ami nem sérti az egyház hitét, tanítását és erkölcsi elveit”. A plenáris zsinatnak szintén feladata, mondta, hogy számot vessen az igazságosság, a béke, a fejlődés és a környezetvédelem ügyével. A plenáris zsinat, mutatott rá, „elsődlegesen egyházi esemény. Megpróbáljuk megállapítani, mi Isten szándéka, s ehhez a Szentlelket hívjuk segítségül.” Szintén fontosnak tartotta, hogy a résztvevők megvitassák, miként mozdítható elő a misszió, milyen kérdéseket vet fel a szolgálati papság, hogyan lehet reagálni az apostolkodó szerzetesrendek visszaszorulására, milyen lehet a kapcsolat az új közösségek és a plébániák között, és általában hogyan festhet a plébániák jövője. Végül úgy nyilatkozott, hogy jelentős nemzetközi érdeklődésre számít: „Kétségtelen, hogy hatalmas érdeklődést fogunk kelteni az óceániai térségben. Máshol is éber figyelemmel fogják követni az eseményeket, mert a terítékre vett kérdések ugyanilyen formában jelentkeznek a kulturális szempontból Ausztráliához hasonló nyugati egyházakban.”

A plenáris zsinat előkészítő folyamatai során mintegy 220.000 ember vett részt a párbeszédnek és a kölcsönös meghallgatásnak szentelt találkozókra, és 17.457 válasz érkezett az előzetesen megfogalmazott kérdésekre. Ezek alapján hat olyan témakört jelöltek ki, amelyet megvitatásra kívántak bocsátani.⁹ A hat témakör a következő: miként hív minket Isten arra, hogy olyan Krisztus-központú egyház legyünk Ausztráliában, amely 1. missziót és evangelizációt végez; 2. befogadó, részvételt támogató és szinodális természetű; 3. imádságos és eucharisztikus lelkületű; 4. alázatos, gyógyító és irgalmas; 5. örömteli, reményteli és szolgáló közösség; 6. nyitott a megterésre, a megújulásra és a reformra. Hat kisebb bizottságot állítottak fel, amelynek mindegyik kérdésköréről a „megkülönböztetést” szolgáló dokumentumot kellett alkotnia.

Mindebből jól látszik, hogy az ausztrál egyház nagy erőfeszítéseket tett a plenáris zsinat előkészítésére. Ormond Rush ausztrál katolikus teológus szerint ily módon eleget tesz a II. Vatikáni zsinat azon igényének, amely szerint komoly figyelmet kell szentelni a hívők hitérzékének (*sensus fidelium*): „A küszöbön álló plenáris zsinat teológiai értelme csak akkor mutatkozik meg teljesen, ha annak átfogó összefüggésében helyezzük el, amit a II. Vatikáni zsinat a kinyilatkoztatásról és a hitről, annak történelmi továbbadásáról, s ebből következően az egyház természetéről és küldetéséről mond. E zsinati látásmód alapján tart kívánatosnak Ferenc pápa olyan szinodális egyházat, amely meghallgatja a tagjait. Úgy véli, hogy teret kell engednünk a Szentléleknek, ahol fújni tud, s létre tudja hozni ezt a fajta egyházat. Az isteni kinyilatkoztatás megértésében a Lélek eszköze a *sensus fidei*, a hitérzék, pontosabban a hit iránti érzék. Ezt a képességet a hit ajándékával együtt a Lélek minden megkeresztelt hívőnek és az egész egyháznak megadja. A szinodális egyház meg-

¹⁰Ormond Rush: *Plenary Council Participation and Reception. Synodality and Discerning the Sensus Fidelium. Lásd*

<http://plenarycouncil.catholic.org.au/wp-content/uploads/2018/05/OrmRushParticipationReception.pdf>

hallja és meghallgatja a hívők hitérzékén, a *sensus fidelium*on keresztül kommunikáló Lelket. A plenáris zsinat előkészítő szakasza és lebonyolítása igen fontos időszak lesz az ausztrál egyház életének: a Szentlélekre kell hallgatnia, mégpedig úgy, hogy a *sensus fidelium*ra hallgat.”¹⁰

A munkadokumentum

A megkülönböztetést szolgáló hat dokumentumra támaszkodva *Az út folytatása* címmel olyan munkadokumentumot (*instrumentum laboris*) állítottak össze, amely alapul szolgálhat a plenáris zsinat tanácskozásainak. A szöveg egyebek között a következőket sürgeti: újítsuk meg a Krisztus-központú egyházunkat, s tegyük olyanná, hogy begyógyítsa a sebeket és felmelegítse a szíveket; erősítsük meg a megkülönböztetést és a szinodalitást szolgáló folyamatokat; válasszoljunk a misszióban és az egyházkormányzásban részt venni kívánók igényeire; adjunk helyet az egyházban a kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális visszaélésekre adható intézményi reakciókkal foglalkozó Királyi Vizsgálóbizottság ajánlásainak; újítsuk meg és támogassuk a szolgálati papságot; mozdítsuk elő a tanítványi életet a plébániákon, a családokban és a fiatalok körében; alakítsunk ki imádságos és eucharisztikus lelkületű közösségeket, amelyek készek mindenki szolgálatára lenni a társadalomban; hirdessük az Evangéliumot állandóan változó korunkban; újítsuk meg az első ausztrálokkal (az őslakosokkal) és a társadalom peremére szorultakkal vállalt egyházi szolidaritást; mozdítsuk elő az integráns ökológiát minden ember, a társadalom és közös otthonunk, a Föld javára.¹¹

¹¹*Continuing the Journey:*
<https://plenarycouncil.catholic.org.au/instrumentum-laboris>

A plenáris zsinat első ülészsaka

2021 októberében hat napon át a zsinat 277 résztvevője megbeszéléseket folytatott a munkadokumentum alapján. A folyamat résztvevői egyebek között a 28 ausztrál egyházmegye, az öt keleti rítusú katolikus egyház, a tábori püspökség, az anglikán ordinariátus, az Opus Dei személyi prelatúrája köréből kerültek ki, továbbá a szerzetesközösségek vezetői, különböző egyházi hivatalok betöltői, szemináriumok rektorok és teológiai fakultások vezetői tartoznak közéjük. Az egyházmegyéket a megyéspüspök, papok, szerzetesek és laikusok képviselték. A járvány miatt a megbeszélésekre online formában került sor. Ez a fejlemény bizonyos szempontból szerencsés volt, mivel a zsinati események utólag is megtekinthetők.¹²

¹²<https://plenarycouncil.catholic.org.au/masses-and-livestreams>

Az első ülészsak során a zsinati résztvevők azt igyekeztek megállapítani, hogy „mit mond a Lélek az egyháznak”, az ausztrál egyháznak. Közös imádságon kívül plenáris ülésekre, kiscsoportos megbeszélésekre és rövid felszólalásokra került sor. A felszólalások jó része nyomtatásban is megjelent a sydney-i főegyházmegye lapjában, a *Catholic Weekly*ben.¹³

¹³<https://www.catholicweekly.com.au/category/plenary-2020>

Néhány téma, amelyet a felszólalók érintettek: a házaspárok evangelizációs lehetőségei; a „házas katekumenátus” szükségessége; a „megkülönböztetés házainak” kialakítása fiatalok számára; a keleti katolikus egyházak szerepe; a családok részvétele az egyház

életében és küldetésében; az anglikán ordinariátus szerepe; fokozott aszkézisre (imádságra, böjtre és alamizsnálkodásra) van szükség az egyházban; a felszentelt hivatalviselőknek segíteniük kell a laikusoknak abban, hogy missziós beállítottságú tanítványok legyenek; minden élethelyzetű hívőnek (klerikusoknak, szerzeteseknek és laikusoknak) életszentségre kell törekedniük; a szentségimádás felélesztésének fontossága; az elszigetelt vidéki katolikusok lelkipásztori szolgálata; hogyan lehetnek a diakónusok „hidak” a klérus és a laikusok között; az „ökológiai megtérés” fontossága; hogyan növelhető a papi hivatások száma azokban az egyházmegyékben, amelyek eddig a hivatások „aszályától” szenvedtek; Mária, a nők egyházi szolgálatának legfontosabb mintaképe; a liturgia az egyház élete és szíve; a missziós beállítottságú katolikus tanítványoknak el kell menniük a perifériára; a Szentlélek cselekvése az „új egyházi mozgalmakban”; a nagycsaládokat örömmel kell fogadni az egyházban.

¹⁴Lásd a 493. kánont.

Mindezekből pontosan kitűnik, hogy az ausztrál plenáris zsinat gyökeresen más, mint a német „szinodális út”. Az előbbi az egyházjognak megfelelő módon szervezik, az utóbbit nem.¹⁴ Ausztráliában sokféle erőfeszítés történt a hívők véleményének megismerésére, a hívőkkel való egyeztetés érdekében. Németországban az egyeztetések javarészt csak a „bürokratikus egyházzal”, vagyis a Német Katolikusok Központi Tanácsával történtek. Az ausztrál plenáris zsinaton minden elképzelhető véleményt képviselő katolikusok részt vesznek, az Opus Deitől egészen azokig, akik támogatják a nők pappá szentelését. A német szinodális út rendkívül megosztónak mutatkozik, egyes német püspökök komoly fenntartásokat fogalmaztak meg vele szemben, és a *Neuer Anfang* (Új Kezdet) nevű szervezet alternatív reformprogramot terjesztett elő.¹⁵

¹⁵<https://neueranfang.online/manifest>

Néhány gondolat a második ülészak előkészítéséről

Fontos kérdés, hogy mi történt a plenáris zsinat első ülészakán, és mi fog történni 2022 májusában, a második ülészakon. Más szóval azzal kell számot vetnünk, *miként* fogják megállapítani a zsinat résztvevői, hogy mit mond a Lélek az egyháznak.

Véleményem szerint legelőször a vágyait kell megvizsgálniuk, majd fel kell tenniük a kérdést, hogy összhangban vannak-e vágyaik Jézus vágyaival. A kérdés megválaszolásához tudnunk kell, hogy mire vágyik Jézus. Az evangéliumokban egész sor ilyen vágygal találkozhatunk. A legfontosabbak közül néhány: össze akarja gyűjteni népét, hogy megvédhesse — „Jeruzsálem, Jeruzsálem, hányszor akartam egybegyűjteni fiaidat, mint ahogy a tyúk a szárnyai alatt összegyűjti a csibéit, de ti nem akartátok” (Mt 23,37); tüzet akar hoznia földre — „azért jöttem, hogy tüzet bocsássak a földre, s mennyire szeretném, ha már fellobbanna” (Lk 12,49); meg akarja cselekedni Atyja akaratát — „az én eledelem az, hogy annak akaratát teljesítsem, aki küldött engem” (Jn 4,34); azt akarja, hogy megdicsőüljön az Atya — „Atyám, dicsőítsd meg nevedet” (Jn 12,28).

¹⁶Ian Cribb SJ:
The Value of Discernment
(<https://www.youtube.com/watch?v=9ghdQPRhiWw>).

E helyütt különösen Jézus utóbbi vágyával szeretnék foglalkozni, mert úgy tűnik, a reflexiós folyamatban mindeddig egyáltalán nem játszott szerepet. A hat említett dokumentum közül egyik sem említi, és az egyébként kiváló munkadokumentumban sem kerül szóba, még csak érintőlegesen sem. A plenáris zsinat kontextusában kifejezett formában csak a jezsuita Ian Cribb megkülönböztetésről szóló nagyszerű előadásában bukkantam a nyomára.¹⁶ Am nyugodtan kijelenthető, hogy ez vágy Jézus valamennyi egyéb vágyát magában foglalja. Ettől lesz az ember valódi tanítványa Jézusnak: „azáltal dicsőül meg Atyám, hogy sok gyümölcsöt hoztok, és tanítványaim lesztek” (Jn 15,8). AMDG — Isten nagyobb dicsőségére. Amikor megkezdtém az iskolát, az Irgalmas Szamaritanus Nővérek közé tartozó tanítónőim a füzeteim minden oldalának tetejére felírták velem ezt a négy betűt. Számtalan esetben bevették őket diplomák és más épületek alapkövébe. Mivel magyarázható, hogy mindeddig nemcsak hogy nem részesült beható figyelemben, de még csak a látóhatárunkon sem bukkant fel?

¹⁷*Listening and Discernment:*
<https://plenarycouncil.catholic.org.au/discernment/>

A plenáris zsinat honlapján néhány hasznos szöveg olvasható azzal kapcsolatban, hogyan ismerhetjük fel Isten ránk vonatkozó akarátát, és általában a megkülönböztetésről is fontos szövegek találhatóak ugyanitt.¹⁷ Am a közösségi megkülönböztetésről megint csak kizárólag Ian Cribb előadásában esett szó mindeddig. Szent Ignácnak nemcsak az egyéni megkülönböztetésről vannak — méltán híres — gondolatai, de a közösségi megkülönböztetésről is sokat beszél. A folyamatnak három szakasza van: imádkozni kell a Szentlélek világosságáért; össze kell gyűjteni az ítéletalkotáshoz felhasználható tényeket; folyamatosan megerősítő jeleket kell keresni a megkülönböztetési folyamat valamennyi lépésénél és a végső döntéssel kapcsolatban egyaránt.

Az első lépéssel már nagyon sokat foglalkoztak. Ezzel kapcsolatban csak annyit szeretnék elmondani, hogy a Szentlélek világosságáért mondott fohászokon kívül a Lélek erejéért is imádkoznunk kell. Az ősegyház így járt el, amikor nehéz helyzetekkel találta szemben magát (vö. ApCsel 4,23–31).

Ami a második lépést illeti, a problémák figyelmes meghallgatásán kívül a megkülönböztetéshez szükséges egyensúly érdekében a zsinatnak pozitív nyilatkozatokat és tanúságtételeket is meg kell hallgatnia. Hogy ez mennyire fontos, azt akkor tudtam meg, amikor részt vehettem az egyik előkészítő csoport munkájában. Elmondhatom, hogy a csoport tagjai gyakorlatilag csak az ausztrál egyház hibáival és gondjaival voltak elfoglalva. Erre reagálva az az egyházközség, amelyhez tartozom, olyan beadványt küldött a plenáris zsinatra, amely nemcsak nyolcvan konkrét változtatási javaslatot sorolt fel („papi”, „prófétai” és „királyi” címszó alatt), hanem harmincnegyzetben „az ausztrál egyház pozitív értékeit” is felsorolta. Más szóval a Szentlélek már most is gyümölcsöket hozó cselekvésére is ügyelnünk kell, mert erre kell építenünk minden mást.

¹⁸Erről részletesebben lásd Peter John McGregor: *Synodality and the Australian Plenary Council: Listening to and Looking at those who are Living in the Spirit*. Irish Theological Quarterly, 86 (2021), 21–38.

Ami az ítéletalkotáshoz szükséges tényezők összegyűjtését illeti, azzal a nehézséggel is meg kell küzdenünk, hogy az elégedetlenek rendszerint hallatják a hangjukat, az elégedettek viszont csöndben maradnak. Annak megállapításához, hogy mit akar mondani a Szentlélek az egyháznak, fontos, hogy pontosabban meglássuk, mit visz végbe a Szentlélek már most is az egyházban.¹⁸ Erről még Ian Cribb nagyszerű előadásában sem esik szó. Jóllehet megemlíti, hogy Jézus mit köt a lelkére a megszabadított megszállottnak („menj haza a tiedhez, és hirdesd nekik, milyen nagy dolgot művelt veled az Úr”: Mk 5,19), és kiemeli, hogy nekünk is ennek szellemében kell elmondanunk másoknak, amit az Úr végbevitt a szívünkben, egyetlen szót sem ejt a „jeruzsálemi plenáris zsinatról”, ahol az egyház úgy állapította meg Isten akaratát, hogy meghallgatta Pál és Barnabás arról szóló beszámolóját, milyen jeleket és csodákat vitt végbe Isten általuk a pogányok javára (vö. ApCsel 15,7–12).

Péter is így járt el, amikor beszámolt az apostoloknak, a véneknek és a testvéreknek (először a jeruzsálemi egyházban, aztán az egyház első „zsinatán”) arról, hogyan kapták meg a Szentlelket a pogányok éppúgy, mint a zsidók (vö. ApCsel 11,1–18; 15,6–11). Ez az Isten cselekvéséről tett tanúságtétel segített a kialakulóban lévő egyháznak a hit tartalmának (*fides quae creditur*) felismerésében. Eféle tanúságtételekre ma nem csupán egyének részéről van szükség, hanem olyan hívő közösségek részéről is, amelyek az egyház valamely papi, prófétai és királyi szolgálati hivatalát gyakorolják. Sőt ilyen tanúságtételt olyan közösségek, olyan egyházi szolgálatok, kezdeményezések és intézmények működtetői is tehetnének, amelyek már tagadhatatlanul részt vesznek Krisztus testének építésében és részt vesznek küldetésében. Ez persze azt a kérdést veti fel, hogy valójában mi építi fel Krisztus testét, és valójában mire szól Krisztus testének küldetése. A *sensus fidelium*ról alkotott általános felfogás a hit tartalmát helyezi előtérbe (vö. Júd 3). Ugyanakkor az említett tanúságtételek révén csiszolódhatna bennünk az Isten cselekvését felismerni képes érzék, s így a hit tartalmát is mélyebben megérthetnénk, ahogyan az egyház mélyebben megértette, hogyan és kiknek kell hirdetnie az Evangéliumot, amikor megtudta, mit tett a Szentlélek Kornéliusz és társai esetében.

Ami a harmadik lépést illeti, az első két szakasznál felvázolt eljárásokat a plenáris zsinat egész időtartama alatt gyakorolnunk kell, sőt még később, a zsinati döntések végrehajtása során is.

Módja nyílik-e majd a plenáris zsinat résztvevőinek, hogy tanúságtételeket halljanak arról, hogyan cselekszik ma a Szentlélek oly sok ausztrál katolikus életében? Remélem, és imádkozom érte, hogy a zsinat résztvevői megvizsgálják a vágyaikat, és gyakran hallhassák, amint emberek „hirdetik dicsőségét a nemzetek között, csodatetteit minden népnél” (Zsolt 96,3).

Görföl Tibor fordítása

A Dél Keresztje

Monasztikus panorámakép az ausztrál kontinensről

A szerző bakonybéli bencés szerzetes.

Az ausztráliai-óceániai egyházi életről hallva nekünk, magyaroknak talán feldereng valami a csendes-óceáni szigetvilágban ma is zajló távoli missziókról, egy-egy képkocka a 2008-as Sydney-i Ifjúsági Világtalálkozóról vagy éppen egy felvétel a koalát simogató Szent II. János Pál, illetve XVI. Benedek pápákról. Esetleg hallottunk valamit a börtönviselt (később felmentett) George Pell bíborosról. Ugyanakkor jóval kevésbé lehet ismerős a kontinens monasztikus horizontja, melyből kiemelkedve — mintegy csillagként a déli égbolton — néhány szerzetesi-lelkiségi író ma már magyar nyelven is elérhető. Jelen tanulmány nem teszi lehetővé az említett földrészen jelen lévő monasztikus élet és lelkiség részletes bemutatását, azonban átfogó panorámaképet próbál adni a déli kontinensen élő monasztikus szerzetesek sajátosságairól, kérdésfeltevéseikről, gondolkodásmódjukról egy-két konkrét szerzetes spirituális-szellemi hátterének bemutatásán keresztül.

¹2016 Census Data Summary – Religion in Australia. Australian Bureau of Statistics. 2017. július 28. [online].

²2018 Census place summaries – New Zealand, Stats NZ. [online].

³Losing our religion. Stats NZ. 2019. október 2. [online].

⁴2016 Census Data Summary – Religion in Australia, i. m.

⁵Losing our religion, i. m.

A legfrissebb, 2016-os népszámlálási adatok alapján a 23,5 milliós népességű Ausztrália közel fele (52,1 százalék) vallja kereszténynek magát, melyből az össznépesség 22,3 százaléka katolikus.¹ A térség másik jelentős országában, Új-Zélandon (4,7 millió fő) a keresztények aránya kisebb, nagyjából a népesség egyharmada (36,5 százalék),² s közülük mindössze 300 ezer fő katolikus (6,3 százalék).³ Míg Ausztráliában a katolikusok a legjelentősebb keresztény közösség, az új-zélandi szigeteken az anglikán felekezethez tartozók, illetve a felekezetüket meg nem jelölő keresztények számban felülmúlják a katolikusokat. Emellett mindkét országban jól érzékelhető a szekularizáció térnyerése. Ausztráliában ötven év alatt, 1966 és 2016 között 88,2 százalékról 52,1 százalékra csökkent a keresztények aránya, a valláshoz nem tartozók pedig a közel nulla értékről 30,1 százalékra emelkedtek.⁴ Új-Zélandon közel húsz év alatt (2001–2018) megduplázódott azok száma, akik saját bevallásuk szerint vallás nélkül élnek, és arányuk mára az össznépesség közel fele: 48,2 százalék.⁵ Természetesen a statisztikai adatok csak a kinyilvánított felekezeti hovatartozást képesek tükrözni, a vallási elkötelezettség mértékét nem. A monasztikus közösségeknek ebben a vallási kötődésüket egyre inkább elvesztítő társadalmakban kell megtalálniuk az Evangélium megélésének hiteles és a (poszt)modern ember számára is értelmezhető formáit.

1. Monasztikus helyzetkép

Az ausztrál kontinensről történeti okokból kifolyólag hiányoznak az európai ember számára oly magától értetődő, akár évezredek múltjára visszatekintő, klasszikus monostorok. A 18. század végétől kezdve, amikor Európából áramlani kezdtek a telepések, kalandorok és

⁶Kvazi egyházmegyei joghatósággal bíró, közvetlenül a Szentszéknek alárendelt területi apátság. Missziós területeken gyakran ilyen területi apátságokra bízta Róma a környéken folyó hittérítő munkákat. A *nullius apátság* címet a II. Vatikáni zsinat átszervezése után több apátságtól is visszavonták (*New Norciától* 1982-ben), de néhány helyen máig megmaradt. Példá erre a Pannonhalmi Területi Apátság, mely jelenleg a világ legnagyobb ilyen típusú egyházkormányzati egysége.

rabszolgák a déli kontinensre, a missziós törekvések is erőre kaptak. Létezik olyan település, amely egyenesen monasztikus városnak nevezi magát. A keleti parton Perthtől 130 kilométerre északra fekvő *New Norcia* (Új Nursia) bencés apátságát 1846-ban két spanyol szerzetes, Rosendo Salvado és Joseph Serra alapította az őslakosok keresztény hitre vezetése érdekében. A település fokozatosan épült ki az 1867-ben már *nullius apátság*⁶ ragra emelt misszióstelep köré, fokozatosan alakítva ki a város mai képét. A 19. század a szerzetesi élet fellendülését hozta az országban. Ausztrália első katolikus püspöke, az egyházszervező John Bede Polding érsek kezdeményezésre megtelepedtek a bencés nővérek az új-dél-walesi Jameróban 1848-ban és néhány évvel később az őslakosok oktatására Sydney-ben már létrejött a szintén benedeki alapokon nyugvó Irgalmas Szamaritánus Nővérek közössége, az egyik első ausztrál szerzetesrend. Kezdetben több szerzetesközösség kifejezetten oktatási és lelkipásztori szándékkal a nagyvárosokban vert gyökeret, de mára már működnek a városok szíveiben is olyan kontemplatív irányultságú közösségek, mint a sarutlan kármeliták, a klarissza nővérek, a szakramentárius atyák vagy a tyburni bencés nővérek, akik a kétkezi munka mellett az eucharisztikus adorációra, az örökimádásra helyezik a hangsúlyt.

Külön is említésre méltó a kanadai-francia alapítású klarissza *Monastère Sainte Claire* (Szent Klára Monostor) Tahiti szigetén, amely az óceániai szigetvilágot is bekapcsolja a monasztikus vérkeringésbe. Létrejöttek olyan későbbi, fiatalabb alapítások is, melyek tudatosan az agglomerációban telepedtek le, mint például az ír trappisták Tararawarában, Melbourne vonzaskörzetében, vagy az Arcadiában, Sydney külvárosában monostort alapító férfi bencés közösség, de ide sorolhatók az Ausztráliában inkább lelkipásztori hangsúllyal tevékenykedő pálos rendházak is Brisbane és Canberra közelében — Penrose Park és Marian Valley. Ezek a monostorok jellemzően korábbi farmokból kerültek átalakításra, ami egyrészt mezőgazdasági potenciáljukkal megélhetést biztosított az új alapítás számára, másrészt némiképp meghatározta a monostor jellegét. Több helyen előfordult, hogy korábban állattartási célra használt épületekből jött létre a klauzúra, kápolna, vendégház. Ennek ékes példája az új-zélandi Kopua *Southern Star* (Dél Csillaga) trappista apátsága. Néhol a monostor kívülről csak elszórt faházak együttesének tűnik egy ligetes zöld parkban, ahol itt-ott háziállatként a kertben akár kenguruk is feltűnnek. Épp ebből a jellegből adódóan különleges, modern építészeti megoldások is létjogosultságot kaptak. Az épített környezet mértéktartó, kiértelt kapcsolata a természeti adottságokkal mintegy előre vetítik azt a fajta párbeszédet, melyet ezek a monostorok a külvilággal folytatnak.

Ausztrália növekvő multikulturalitása magával vonja azt a tény is, hogy az országban nem csak katolikus monostorok vannak jelen. A különböző betelepült népcsoportok vallási tradícióikat magukkal hozva gazdagították a monasztikus összképet azzal, hogy saját szerzetesközösségeket hívtak meg és telepítettek le. Az Ausztrál és Új-

Zélandi Szerb Ortodox Egyháznak több férfi és női monostora is virágzik az új-dél-walesi Hallban és Tallongban, a Victoria állambeli Elaine-ben, és egy félremete szkít közösség él Inglewoodban. A Görög, illetve az Orosz Ortodox Egyház még népesebb monostorhálózattal képviselteti magát ezekben az országokban, de az Antióchiai és a Macedón Ortodox Egyháznak is van egy-egy monostora. Ez utóbbi, a kingslake-i Szent Orhán Monostor azzal került be az ausztrál hírekbe, hogy a 2009-es úgynevezett fekete szombati bozóttüzekben súlyosan megrongálódott, és adakozásból a közelmúltban állították helyre. A Kopt Ortodox Egyháznak is van két monostora, a Szent Senutáról nevezett nagyobb monostor Sydney közelében és a Szent Mária és Antal Monostor Brisbane vonzáskörzetében. Ezek a helyek vallási szolgálatuk mellett a különböző nációk nemzetiségi összefogását és támogatását is végzik mind nyelvi, mind kulturális szempontból.

Az ausztrál és új-zélandi kereszténység kapcsolata a helyi őslakosokkal ambivalens történeti örökségeket hordoz. Mindamellet, hogy a kezdeti törekvések az oktatáson és a lelkipásztorkodáson keresztül igyekeztek a legtisztább szándékkal a krisztusi örömhírt közvetíteni, az időnként felhasznált eszközök ma már visszatetszést keltenek: gyermekek elszakítása családjuktól, internátusba helyezésük a keresztény hitre nevelés érdekében. Az így okozott sebek gyógyítására és a kienkesztelődés reményében 1997-ben a *Catholic Religious Australia* (Ausztrál Katolikus Szerzetesi Konferencia) kiadott egy nyilatkozatot, melyben bocsánatot kér az érintettektől, és elismeri a szerzetesrendek felelősségét és helytelen gyakorlatait.⁷ Ez a gesztus is kifejezi azt a II. Vatikáni zsinat utáni szemléletmódváltást, amely révén az egyház missziós törekvéseiben sokkal nagyobb hangsúlyt fektet az inkulturációs megközelítésre. A kereszténységnek nem a helyi kultúra, társadalom ellenében, egyfajta felsőbbrendű pozícióból kell megtéríteni az addig pogánynak vélt népeket, hanem a helyi kultúra sajátos elemeire mintegy az isteni igazság már eleve meglévő csíráira építve, azokat tiszteletben tartva, velük dialógusba bocsátkozva fokozatosan kell beletestésíteni az Evangéliumot a Krisztust a maga teljességében még nem ismerő személy, közösség, társadalom életébe. Ez a hozzáállás a keresztény misszionáriustól a helyi kultúra alapos és reflektált ismeretét, finom megkülönböztető képességet és legtöbbször mély személyi és közösségi azonosulást kíván meg a befogadó fél irányában. Erre pedig a monasztikus közösségek a maguk stabilitásával, lelki tapasztalati tárházukkal, szellemi háttérükkel kifejezetten alkalmasak. Több monostor folytat ma is aktív kulturális és vallásközi párbeszédet őslakos közösségekkel, csoportokkal, előmozdítva ezzel egymás szellemi értékeinek megismerését, ápolását, a kölcsönös kienkesztelődést. A korábban már említett *New Norcia* apátsága kiadványain keresztül kifejezetten nagy hangsúlyt fektet a bennszülött *nyoongar* nyelv, művészet és kulturális hagyományok megőrzésére és továbbadására.

Szent Benedek a Regula 53. fejezetében részletesen rendelkezik a vendégek fogadásáról. Ezen előírások jelentősége azóta is fontos sze-

⁷*Apology to Indigenous People from Religious Orders of Australia.* Catholic Religious Australia, 1997. június 11. [online].

repet kap a benedeki lelkiséget követő monostorok életében, így az ausztrál monostorokéban is. A vendéglátás, a zarándokfogadás, a lelki vezetés, a távolról érkezőkkel közösen végzett imádságok, a csönd és a szemlélődést elősegítő környezet mind részei annak a karizmának, mely a déli félteke monostorait is jellemzi. Létezik olyan, friss, 2017-es alapítás is Tasmania szigetén — *Notre Dame Priory* (Miasszonyunk Perjelség), Colebrook —, amely kifejezetten lelkigyakorlatokból nőtte ki magát, és vált mostanra az imádságos elvonulás helyévé. Az érkező vendégekkel való találkozás és a vendégek lelkigondozása szintén a párbeszédet szolgálja a mai keresztény vagy éppen kereső ember és Krisztus évezredes, ugyanakkor mindig friss örömhíre között.

A folytonos imádság, az igényes liturgia, a szemlélődés és a lelki élet előmozdítása szintén szívügye a monasztikus monostoroknak. Jól látható törekvés az ausztrál monostorok esetében is, hogy mind közösségi, mind egyéni szinten elsőbbséget adnak az imádságnak. Kiadványaikkal, hűségesen végzett zsolozsmáikkal egyaránt arra törekcsenek, hogy figyelmüket újra és újra visszavezessék Istenhez, és ebbe másokat is bevezessenek. A korábban már említett kontemplatív monostorokban kifejezetten nagy hangsúlyt kap az eucharisztikus lelkiség, a szentségimádás gyakorlata. A Lengyelországból alapított pálos közösség pedig saját küldetésének tekinti Ausztráliában a Mária-tisztelet előmozdítását, ami jól szemléltethető Augustine Lazarus pálos atya példáján keresztül.⁸ Az 1982-ben Ausztráliába érkező szerzetes papot a püspök plébániai szolgálattal bízta meg, aki a lelkipásztori szolgálat mellett egy Mária-kegyhely kialakítását tűzte ki célul maga elé. Területet vásárolt vidéken, szerény faházat épített, elhelyezte benne a Fekete Madonna képét és hívni kezdte a zarándokokat. A hely tizenöt év alatt a Penrose Park-i Mária búcsújáró helyé nőtte ki magát, és évente közel hetvenezer zarándok keresi fel. Ugyanakkor a monasztikus közösségeket is folyamatos kihívás elé állítják a mai heterogén vallási-pszichológiai elképzelésekkel rendelkező ideológiai, szellemi áramlatok, amiket a monostorba érkezők, nem ritkán a monostorba jelentkezők hoznak magukkal. A régi értékek új módon történő bemutatása a hiteles, belső lényegi elemek megtartása mellett állandó megkülönböztetést és a hagyomány autentikus, interiorizált elsajátítását kívánja meg mind közösségi, mind személyes szinten. A következőkben két, merőben eltérő, ám kiérlelt válaszadási kezdeményezést kísérek meg bemutatni két kortárs ausztrál szerzetes példáján keresztül.

⁸Pálosok a nagyvilágban.
*The Pauline Order
Around the World.*
Magyar Pálos Rend,
h. n., 2020, 176.

2. Kortárs monasztikus portrék — Michael Casey és Lazarus El Anthony

Michael Casey (1942–) ausztrál trappista szerzetes, a Tarrawarra Apátság tagja. Teológiai tanulmányait Európában, Leuvenben végezte, majd 1980-ban doktorált Melbourne-ben. Clairvaux-i Szent Bernát szakértője és fordítója, de érdeklődési területét képezi a benedeki regula, a monasztikus élet, a korai ciszterci nemzedék lelki-ségi irodalma és a szerzetesképzés is. Számos önálló könyve és cikke jelent meg. Több kontinensen keresett előadó, és lelkigyakor-

⁹Michael Casey:
*Sem rabszolgák,
sem gyermekek.*

(Ford. Szita Bánk.)

Pannonhalmi Főapátság,
Pannonhalma, 2019.

¹⁰Uő: *Idegenek a város
szemében.* (Ford.

Tamás D. Ignác.) Szent
Maurícius Monostor –

L'Harmattan, Bakonybél –
Budapest, 2020.

¹¹Uő: *Az örök
életre vezető út.*

(Ford. Szita Bánk.)

Pannonhalmi Főapátság,
Pannonhalma, 2021.

latokat vezet a világ sok monostorában. 2019-ben a pannonhalmi bencések meghívására Magyarországon is megfordult. A konventnek tartott lelkigyakorlata magyar nyelven elérhető,⁹ továbbá a Regula értékeiről és eszméiről írt *Idegenek a város szemében*¹⁰ című munkája is olvasható magyarul, ezenfelül egy friss kommentárkötetete a benedeki Prológushoz.¹¹ Casey atya a *Tjurunga* folyóirat alapítója, mely már a nevében is jelzi a monasztikus élet korábban már említett összekapcsolódását az ausztrál őslakos kultúrával, magával a hely szellemével. *Tjurungá*nak hívják ugyanis az őshonos népcsoportok rituális szertartásaihoz használt, különleges szimbólumokkal díszített szent köveket. Az angol nyelvű folyóirat az ausztráliai és új-zélandi régióban a benedeki lelkeséget követő közösségek történeti, spirituális és teológiai orgánuma, mely témaválasztásaiban, tanulmányaival mindig is érzékeny marad a befogadó őslakos kultúrával folytatott párbeszédre, és reflektál a kortárs szellemi-társadalmi változásokra. Casey atya több szempontból is a 20. századi angolszász trappista vonal (Thomas Merton, Thomas Keating, Basil Pennington, William Meninger) legfiatalabb tagjának tekinthető. Írásaikban sok a rokon téma, főként, amikor a szemlélődő imádságról vagy éppen az egyszerű, alázatos életmódról értekeznek.

Lazarus El Anthony atya sok szempontból kakuktkojás az ausztrál monasztikus palettán. Egyfelől azért, mert az ausztrál származású remete már jó ideje nem a hazájában él, viszont az általa megtett lelki út jól szemlélteti, hogy Isten az ausztrál valóságból milyen módon képes elvezetni egy vallástól idegen, meggyőződéses ateistát oda, hogy kopt szerzetesként letelepedjen az egyiptomi sivatagban. Másfelől kakuktkojás amiatt is, hogy Lazarus atya a „nem író próféták” közé tartozik. Lelki tapasztalatiról és megtéréséről egyedül azáltal tudósít, hogy időnként engedi, hogy videóinterjút készítsenek vele, mely megjelenik az világhálón. Ezek nagyrészt személyes tanúságtételek, amikben időről időre kirajzolódik valami monasztikus gondolatvilágából. Lazarus atya közel negyvenéves koráig egyetemen oktatott filozófiát és egyéb bölcsész tudományi tárgyakat. Saját bevallása szerint Freud és Marx voltak szellemi inspirálói, akik hatására önmagát művelt ateista gondolkodónak tartotta. Az édesanyja elvesztése utáni gyász és harag feldolgozása során találkozott véletlenül Thomas Merton *Hétlépcsős hegy* című önéletrajzi könyvével, mely elindította a szerzetesség irányában. Először az Ausztráliai és Új-Zélandi Szerb Ortodox Egyházban élt meg egy sorsfordító belső találkozást Máriával, később figyelme a sivatagi szerzetesség felé fordult, és egy rövidebb keresési időszak után kopt szerzetes lett Egyiptomban. Remete Szent Antal belső-sivatagi barlangjának meglátogatásakor részesült egy újabb megszólításban, hogy az első szerzetes fiaként (innen a név — El Anthony) a magányos életmódot válassza, remeteként élve a barlang közelében. Élete sok szempontból az idegenség jegyében telik, külföldiként, megtéroróként, távol a világ zajától, a helyi nyelvet nem beszélve, mégis ra-

¹²Szent Benedek
Regulája. (Ford. Söveges
Dávid.) Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 2002, 46.

dikális istenkeresésben „puszta kézzel és karral bátran harcolva Isten segítségével a test és a gondolatok bűnei ellen” (vö. RB 1,5).¹²

Mint látható, a két portré, a két életút sokban különbözik, mégis összeköti őket a közös kulturális háttér és annak a kérdésnek a fáradhatatlan kutatása, hogy mit jelent a mai korban hitelesen és egész embert megmozgatóan szerzetesként válaszolni Isten hívására. Válaszadási kísérleteikben felsejlenek közös témák, irányvonalak, melyeket a továbbiakban alaposabban megvizsgálunk.

A horizontok összeolvadása

Hogyan érthető és fogadható be a mai ember számára olyan fogalmak, mint az alázat, a megtérés (*conversio*), az aszkézis, az engedelmesség, a tulajdonról való lemondás, a szív tisztasága? Ez a problémakör mélyen foglalkoztatja Casey atyát, aki nem csak a vallástól folyamatosan távolodó társadalom tükrében feszegeti a kérdést. A rendi növendékek előjárójaként szerzett tapasztalata alapján ugyanúgy érvényesnek tartja ezen értékek időnként megütközést keltő jellegét a szerzetesség útjára lépő fiatalok tekintetében is. A trappista szerzetes számára nyilvánvaló, hogy a szellemi környezet, amelyből ezek az érdeklődők érkeznek, annyira mélyen beivódik a gondolkodási struktúráikba, hogy a jelentkezőknek „tudatos felejtési, betanulási és újratanulási” folyamaton kell átküzdeniük magukat, hogy autentikus monasztikus tapasztalatra tegyenek szert.¹³ Ebben a megközelítésben az elmélet és a gyakorlat körének folyamatos tágítása segíti a monasztikus értékekkel való kapcsolat kialakítását, azok belsővé tételét. Casey atya a kapcsolódás egyfajta hermeneutikai megközelítését hangsúlyozza, ahol a megértési horizontok fokozatos szélesítésével egyszer csak átfedésbe kerülnek addig látszólag ellentétesnek, távolinak tűnő vélemények és értékek. A megértés tehát a folyamatos lelki fejlődés, a szív tágasságának növekedése, szellemi-lelki érés során bontakozik ki a monasztikus közösség tagjaiban az egymással és világgal való viszonyukban.

Lazarus atya útja a lecsupaszodás irányába mutat. Remeteként érdeklődése kevésbé az eltérő tapasztalatok, elképzelések párbeszédére irányul, hanem az Isten és az ember kapcsolatában feltárlukozó egyetemes lelki tapasztalatra tekint. Azt keresi, hogy mi az, ami az ember középponti, lényegi magjaként megmarad, amikor a csönd, a magány, a tartós imádság és az összeszedettség eszközein keresztül szabaddá válik a külső támaszoktól, segédképzetektől, pótcselekvésektől. Ahová a Lélek elvezet ebben a támasz nélküli létformában, az maga az Isten előtt álló ember, ahol felfénylik az a sajátos istenképmásiaság, mely univerzálisan közös minden emberben. Lazarus atya számára tehát a találkozás útja befelé vezet, az összezsugorodás, a leegyszerűsödés, a horizont elvesztése felé, ahol a cetrumban az ember Istent keresztül kapcsolatba kerül nemcsak embertársaival, de a teremtett világ egészével is.

¹³Michael Casey:
*Idegének a város
szemében*, i. m. 11.

Stabilitás

A kitartó istenkeresés, melyhez mindig hozzátartozik egy adott közösség, adott hely mellett való elköteleződés, nagy hangsúlyt kap a monasztikus szerzetesi hagyományban. Az igazi feladat megtalálni a megfelelő távolságot a külvilágtól, amely sokszor értetlenül viszonyul a monasztikus szerzetesség fontos alkotóelemei, az alázat, a mértékletesség, az önakarat elengedése, a tulajdonról való lemondás vagy a könnyed, céltalan beszéd-től tartózkodó viselkedésforma iránt.

„Ezek az elképzelések nem csupán zárványok, amiket ki kell magyarázni, majd sajnálat nélkül el kell hagyni. Mindez annak a jele, hogy Benedek közössége más normák szerint él, mint amik a »jelenkorban« tipikusak. A kronológiai inkulturáció és az *aggiornamento* helyénvaló, hacsak nem kezdi aláásni a monasztikus *conversatio* radikális megkülönböztetőségét. A monasztikus élet aktualizálása folyamán fontos, hogy ne csak új viszonyulási módokat keressünk ahhoz a korhoz, amelyben élünk, hanem új kifejezési módokat, amelyekben lényegi megkülönböztetőségünk megnyilvánulhat.”¹⁴

¹⁴Uo. 32.

Casey atya számára kulcsszó a monasztikus megkülönböztetőség. Ez meghatároz egyfajta távolságvételt attól a korszellemtől, amelyben a szerzetes él, ugyanakkor itt nem is öncélú hagyományőrzésről van szó. Mint az idézet második fele utal is erre, nem újfajta megküzdési stratégiát kell kialakítani a jelenkorral való viszonyban, hanem a monasztikus életstílusnak üzenete van e világ felé. Jól körvonalazható, mélyen megélt értékei vannak, melyek időnként akár meg is hökkenthetik a külső szemlélőket. A trappista szerzetes számára tehát fontos, hogy a helyes monasztikus identitás kialakítása ne a környezettől függetlenül, hanem abba ágyazottan történjen a lényeges elemek újrafelfedezésével. Casey atya gondolkodásában ez a fajta hűséges önazonosság mozgásban marad. A stabilitás dinamikus. Két képpel szemlélteti ezt a szerző. Az egyik a szörföző, aki úgy tud talpon maradni a szörfdeszkán, ha apró testsúly-áthelyezésekkel ráérez a tenger hullámzására. A másik kép a földrengésbiztos felhőkarcolóké. Ezek nem azáltal maradnak egyben, hogy rendíthetetlen, stabil és sziklaszilárd alapon állva dacolnak a földindulással, hanem úgy tervezik őket, hogy rugalmasan képesek legyenek együtt mozogni a környezettel.¹⁵

¹⁵Uo. 260.

A hagyomány újraolvasásának és mai alkalmazásának ékes példája, ahogyan az ausztrál trappista szerzetes az első ciszterci nemzedék — Clairvaux-i Szent Bernát, Rievaulx-i Boldog Elréd, Stellai Izsák, Ignyi Guerricus, Fordi Balduin vagy éppen Saint-Thierry Vilmos — írásait és műveit felhasználja. Tisztán látszódik, hogy a szerző alaposan ismeri őket (több esetben ő fordította angolra írásait), és otthonossága a korai ciszterci hagyományban nagy szolgálatot tesz az olvasó számára, aki kontextusba helyezve fedezheti fel a több évszázados szövegek lelki frissességét, alkalmazhatóságát. Nem idealizál, egyszerűen csak megmutatja, hogy a korai ciszterci

generáció Isten iránti eleven szeretete és az ebből táplálkozó hagyomány hogyan képes formálni a jelenkor emberét.

A stabilitás Lazarus atya életében nagyon jól megfoghatóan a sivatag, még pontosabban Szent Antal belső-sivatagi barlangja köré összpontosul. A kopt szerzetes remeteéletének kezdetén kifejezetten törekedett a teljes magányra, éveket töltött a külvilágtól való teljes elszigeteltségben, imádságban. Csak ezt követően nyílt meg arra, hogy videókban tanúságot tegyen személyes külső-belső útjáról. Számára a stabilitás összekapcsolódik azzal, hogy fizikailag egy helyben marad, azzal, ahogy a szerzetes virrasztva, imádkozva, a kísértésekkel harcolva kitart Isten várásában. Mert a meghívás elsősorban nem evilági, hanem eszkatologikus jelleggel bír.¹⁶

Ebből már jól érzékelhető a közös vonás Casey atya gondolkodásmódjával. A stabilitás egyikőjükénél sem cél önmagában, hanem eszköz. A hangsúly nem feltétlenül a helyhez kötöttségen van — hogy is lehetne egy olyan népszerű lelki gyakorlatvezető és szónok esetében, aki évente több ezer kilométert röpdül szerte a világban —, hanem a belső hűségben, ahonnan a szerzetes újra és újra megszólítja Istent és közvetíti az ő üzenetét. Lazarus atya remeteként e mellett a belső szilárdság mellett a fizikai távolságvétel útjára lépett, de saját bevallása szerint egyik legnagyobb kísértése az álmodozás, a múlt felidézése közepette elmenekülni a sivatag sokszor sivár magányából és feloldani az üdvös távolságot. Ennek ellenszere csakis a folytonos belső imádság, az Istenre való emlékezésbe való visszatérés és a Szent Szűz közbenjárásának kérése, mely megtart a belső földrengések idején is.

Realista antropológia

A jelenkor emberének talán egyik legmarkánsabb, ámde annál rejtettebb kísértése egyfajta (szemi)pelagianista irányultság. A „mindenki a saját szerencséjének kovácsa” divatos eszménye mögött az az előfeltevés húzódik, hogy a jó élet önerőből felépíthető, a boldogság megszereshető, emberi teljesítmény függvénye. És ez a gondolkodásmód áttételesen ugyan, de könnyen átszivárog a vallásos gondolkodás területére. Ha teszünk valamit Istenért, ő megáld, s a végén megjutalmaz az örök élettel, a mi dolgunk pedig, hogy minél inkább a jót tegyük, a rosszat pedig elkerüljük — és a kegyelem remélhetőleg válasszol erre. Lazarus atya gondolatai erről a hamis feltevéstről rántják le a leplet. Számára az ember helye az Isten–ember-kapcsolatban egyedül az, amit a Jézus-ima kijelöl: „Uram, Jézus Krisztus, az élő Isten Fia, könyörülj rajtam, bűnösön!” A keleti hagyomány szerint ennek az imádságnak, mint a lélegzetvételnek kell áthatnia a lelket. Az ember Isten irgalomra szoruló teremtménye, és ez az egyetlen hiteles pozíció, amelyből Alkotóját megszólíthatja. A kopt szerzetestől távol áll komplex, filozófiai tézisek megfogalmazása, nála pusztán az imádság egyszerű mondataiból nő ki egy valóságos, „földhözragadt” emberkép. Mindenki, aki csak a világra születik, esendő, de esendőség-

¹⁶A monasztikus életnek ezen eszkatologikus jellege Casey atya kedvelt témái közé tartozik. Lásd például: Michael Casey: *Az örök életre vezető út*. (Ford. Szita Bánk.) Pannonhalmi Szemle, 28 (2020/3), 132.

gében megszólíthatja a világ Urát és Megváltóját, aki magához emelve hallatlan méltóságot kölcsönöz neki. Az egyedül fontos az, hogy ebben az Isten–ember-viszonyban az ember az maradjon, ami — azaz ember, és ne próbálja a feje tetejére állítani ezt a relációt.

Casey atya sem elsődlegesen egy cizellált antropológia megalkotására törekszik, de a monasztikus élet különböző aspektusainak tárgyalásakor végig figyelembe veszi az emberi tényezőt. Számára a monasztikus értékekből következő életstílus nem szakítható el azoktól, akik élik. Ha az elmélet (értékek síkja) és a praxis (emberi meghatározottság és cselekvés) elszakadnak egymástól, az hosszú távon törésre viszi a legjobb elhatározást is. Ennélfogva fontos számára, hogy a monasztikus életről való gondolkodás a teljes emberi valósággal számoljon annak testi-lelki, affektív, szellemi dimenzióival együtt. Ha az ember egyre inkább tudatosítja ezen dimenziók jelenlétét, működés módjait, akkor képes hitelesen és hosszú távon elköteleződni a monasztikus (vagy bármely) élethivatás mellett. Ilyen szempontból tehát a helyes önismeret elkerülhetetlen feladat a szerzetes számára, de erre nem egyszerűen pszichológiai eszközök révén tesz szert az ember. A benedeki hagyományt követve Casey atya az imádság és az alázat útját hangsúlyozza: „Amit Benedek itt leír, azt elsődlegesen az integráció címszóval összegezzük. A komplex szerzetesi létforma minden oldalának összhangba hozása fogja majd elvezetni őt saját átalakulásához — belső istenképmásításának helyreállításához. (...) Nincs többé ellentét szándék és megvalósítás, belső és külső, emberi és isteni között. Az ember egymástól eltérő energiái ekkor egyetlen egységes áramlást képeznek. A megosztottság vagy szétszórtság gyöngeségétől mentesen a szerzetes életében az Istennel való koncentrált egységet éli meg.”¹⁷

A cél tehát az alázat megélése, ami az embert a földhöz (*humus*) köti. Ehhez viszont az kell, hogy az imádság is abból a hétköznapi állapotból induljon ki, ahol a személy van. Casey atya az imádság sokféleségét hangsúlyozza, és nem teszi le voksát egyetlen, jól körvonalazható imaforma vagy imamódszer mellett, ebben némiképp eltérve korábban már említett kortárs angolszász trappista példaképeitől, például Thomas Keatingtől.¹⁸ Számára az imádság első sorban annak az állapotnak a felismerése, ahonnan az ember Istent megszólítja, de ez nem feltétlenül verbalizálódik vagy fejeződik ki formális imádságban. A szív a legkülönbözőbb élethelyzetek közepette is képes megnyílni és az Abszolútum felé fordulni. Így az imádság sokkal inkább hozzáállássá, alapállapottá, mintsem tevékenységgé válik. Kitartva ebben „a szerzetes túljut a tevékeny tudatosság szakaszán, és a tudatos jelenlétet meghaladva — anélkül, hogy figyelne kötelezettségeire és felelősségeire — egyszerűen Isten irgalmas tekintete előtt él. Bárhol van, és bármivel is foglalkozik, felfedezi, hogy a folyamatos imádság, amelyről az atyák beszéltek, beköltözött a szívébe. Istennek ebből a mindent betöltő jelenlétéből a legteljesebb önismeret, abból pedig alázatosság fakad.”¹⁹

¹⁷Michael Casey:

Truthful Living,

Saint Benedict's Teaching on Humility. St. Bede's Publications, Petersham, 1999, 237.

¹⁸Uő: *Idegének a város szemében*, i. m. 224–225.

¹⁹Uő: *Sem rabszolgák, sem gyermekek*, i. m. 65.

Az imádság formája tekintetében tehát van eltérés Casey atya és Lazarus atya megközelítése között, de a tartalom szemmel láthatóan egy irányba mutat. Az ember reális helyének felismerése és elismerése kulcsa a „földhözragadt”, törékeny valóság alázatos elfogadásához, ami azonban megnyitja a teret a kegyelem számára, hogy Isten egészen betöltsön minket, „átalakítsa gyarló testünket, és hasonlóvá tegye megdicsőült testéhez” (vö. Fil 3,21).

Összegzés

Ausztrália és Új-Zéland monasztikus körképe sajátosan magán viseli a szekularizált társadalommal járó ismertetőjegyeket. A hagyományos vallásgyakorlás iránti hanyatló érdeklődés újfajta kihívás elé állítja a monasztikus szerzetesközösségeket. A saját tradíció lényegi elemeinek megkülönböztetése a változtatásra szoruló formáktól maga után vonja „az idők jeleire” való odafigyelést. A távolságvétel vagy éppen a párbeszéd útjai eltérők lehetnek, de ahogyan a két bemutatott szerzetes példáján keresztül láthatóvá vált, a merőben különböző megoldások mögött ugyanaz a kérdés húzódik meg: jelen korunkban miként válaszolhat hitelesen a szerzetes az Isten belső hívására egy változó környezetben, és válasza miként vezeti őt vissza mélyen abba a valóságba, amely körülveszi? A szerzetesség ma sem a világtól való menekülés, hanem az élet sűrűjének vállalása egy jól azonosítható életstílus vállalásán keresztül. Az ausztrál és új-zélandi példák között is láthatunk régre visszanyúló, veretes közösségeket és új hajtásokat, s hogy melyek bizonyulnak tartósnak és életrevalónak, arra csak az idő tud választ adni. Nehéz megjósolni, hogy monasztikus alkonyról vagy hajnalhasadásról beszélhetünk-e ebben a régióban, de az itteni szerzetesek feladata továbbra is az marad, hogy éberren virrasztva fürkésszék a Dél Keresztjét a kontinens égboltjának horizontján.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

JEROMOS ATYA
Lehetőségek és dallamok
A lelki élet iskolája

Jeromos atya (1907–1985) a franciaországi Sept-Fons trappista apátság szerzetese volt, gyakorlati irányultságú, az önátlatás különböző formáival leszámolni kívánó és mindenkinek kézzelfogható segítséget nyújtó írásai az elmúlt évtizedekben különleges tekintélyre tettek szert, nemcsak szemlélődő szerzetesek, de számos más keresztény körében is.

Ára: 2.600 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető:

1052 Budapest, Piarista köz 1. Honlap: www.vigilia.hu

Telefon: 36-1-486-4443 E-mail: vigilia@vigilia.hu

Tudás és erő Új-Guineában

ENNIO MANTOVANI

1932-ben született Olaszországban. Az Isteni Ige Társaságának misszionáriusa. Filozófiát és teológiát tanult a Bécs melletti St. Gabrielben, majd a római Gergely Egyetemen szerzett doktori címet vallásfenomenológia szakirányon. Negyven évig dolgozott Pápua Új-Guineában, utána Melbourne-ben telepedett le, és a Yarra Teológiai Unió keretein belül tartott előadásokat a kultúra és a misszió kérdéseiről. 2009-es nyugdíjba vonulása óta számos könyvet publikált új-guineai tapasztalatairól. – A fordítás alapjául szolgáló írása: *Knowledge and power in New Guinea*. Australian Journal of Mission Studies. 7/1 (2013. június), 16–22.

¹Azt mesélték nekem, hogy amikor egy-egy misszionárius végleg elhagyta az országot, akkor a helyiek elkérték tőle a titkot. Sikeresek voltak ugyanis, ennél fogva rendelkezniük kellett valamilyen sajátos tudással.

Az alábbi írás a pápua új-guineai hagyományos vallásokkal folytatott elmélyült párbeszédéről tanúskodik. Leírja a melanéz viszonyulást a tudáshoz és a hatalomhoz, és elemzi, hogy ez hogyan kapcsolódik a hagyományos keresztény tanításhoz. Bemutatja továbbá a rituálék és az emberi cselekvés kapcsolatát, a gyógyítók és a varázslók, az ősök és a szellemek szerepét. A szöveg a melanéz vallásokkal folytatott lehetséges párbeszédéről szóló könyv egyik fejezete.

A kérdésfelvetés

A párbeszédben két alapvető témából indultam ki: a végső dolgok és az üdvösség kérdéseinek témáiból. Ezeket az ősök történeteivel és a rituálékkal hasonlítottam össze, úgy, hogy közben az említett témák az emberekkel folytatott beszélgetésekben alig kerültek szóba. Őket ugyanis a túlélés, a béke, az élelem és a harmónia érdekelte. Mindezen javak eléréséhez és megszerzéséhez sajátos tudásra volt szükségük, amely erőt adott nekik. A helyi felfogás szerint ugyanis ahhoz, hogy bármit megszerezzen, még egy szép fiatal lánynak is tudásra volt szüksége. Ez nem egy könyvből megtanulható tudás vagy ismeret, hanem egy átadott tudás, melyet annak eredményei szavatolnak. Valaki elmesélte például, hogy egy lány felkereste egyik rokonát, akit a szépségeért csodált, hogy megszerezze tőle a titkot, azt a tudást, eljárást, rituálét, azt az utat, amelynek segítségével elérhető a szépség. A melanézek úgy gondolkodnak, hogy ha valaki elért valamit, azzal sajátos tudásra tett szert, és ebben a helyzetben azt mondani, hogy nem rendelkezik ilyen tudással, valami olyasmit jelentett volna számukra, hogy nem akarja megosztani a másikkal ezt a sajátos tudást.¹ Az ősök elbeszélései szerint a hatékony tudás az embernél magasabb forrásból származik, amelyet azoknak kell átadniuk, akik megkapták azt. Nem valamiféle primitív technológiáról van tehát szó, ahogy arról egyes tudósok beszéltek, mert ez a tudás már a vallás birodalmába tartozik. Úgy gondolták például, hogy az autóm azért nem megy soha tönkre, mert egy sajátos tudással rendelkezem. Nem vitatták el az autón végzett folyamatos karbantartás jelentőségét, de úgy gondolták, hogy a siker oka végső soron ez a tudás volt. Egyszer előadást tartottam a hagyományos és a mai melanéz értékekről. A résztvevőkre nagy hatást gyakorolt, amit mondtam, ezért a végén megjegyezte közülük valaki: „Vajon ki adta ezt a tudást Enniónak?” Ez a megjegyzés persze nagyon is komoly volt, és tükrözte az egész csoport

hangulatát. Számukra ugyanis nem a szaktudásom vagy a kemény munkám vezetett el ehhez a tudáshoz, hanem egy ősiük, akitől megkaptam egy fontos titkot. A népnek ez a meggyőződése volt a kiindulópontom a párbeszédhez. Meg voltak ugyanis győződve arról, hogy nem létezik tudás vagy sikertelenség, ami nem ajándék. Az embereket azonban csak az eredmény, az utolsó láncszem érdekelte. Hogy kitől származott ez a tudás, az nem volt lényeges. A tudás sikere mintegy igazolta a tudás forrásának megbízhatóságát.

A tudás felfedi az előírt utat, a rituálét, a rituális csatornát, amely a sikert hozó hatalom eléréséhez vezet. Ez volt ugyanakkor a legnagyobb összeütközés a misszió során a hagyományos kultúra és a keresztény vallás között. A keresztények ugyanis úgy vélték, hogy a titok, a tudás, a rituálé és az erő forrása a babonáság, ez pedig Isten hatalmának, Isten gondviselésének és gondoskodásának tagadása. A misszionáriusok a varázslattal és a mágiával szemben Isten hatalmáról beszéltek. Nem onnét indultak el, ahonnét az emberek, hogy aztán ezt követően megkülönböztessék a világosságot a sötétségtől. Szükség volt ezért a missziós munka során egy egészen új, tiszta kezdetre. Hiszen ebben a megközelítésben a múlt egy melanéziai keresztény számára a sötétséget testesítette meg, míg a jelen hordozta a misszionáriusok által hozott világosságot. A missziósok régi felfogása szerint a múlt gonosz volt, valami, ami a sátánhoz tartozik.

Elemzés

Tapasztalataim szerint a legfontosabb különbség a nyugati kereszténység és a melanézi vallások között egyfajta szabadon lebegő hatalom létezésének elfogadása, amelyhez bárki hozzáférhet, aki ismeri a módját, hogy miként lehet azt elérni és használni. Semmi sem történik ugyanis enélkül. A sikeres élethez szükséges erőt Isten tette elérhetővé, neki pedig nincs szüksége semmilyen közbeavatkozásra. Hogy ki vagy mi a forrása ennek az erőnek, azzal az emberek nem nagyon törődnek, ez nem része az ő megélt vallásosságuknak. A végső forrás egy filozófiai kérdés, miközben az emberek a túlélés azonnali lehetőségét keresik. Számomra ez azoknak a keresztényeknek az álláspontjához hasonlítható, akik elfogadták az evolúciót abban az értelemben, hogy Isten olyan világot alkotott, amely teljesen önálló, és az alkotónak már nem kell abba beleavatkoznia. Hiszen minden, ami a fejlődéséhez tartozik, már benne foglaltatik ebben a világban. A teremtésnek ez a függetlensége a teremtés és a teremtő iránti tiszteletet egyaránt magában rejt. Azok, akik most rendelkeznek a tudással, illetve a hatalomhoz való hozzáféréssel, nem istenek és nem forrásai ennek az erőnek. Nem független közvetítők. Tagjai a kozmosznak, amelyben az ember él. Ebből a szempontból még az úgynevezett szellemek — *masalai* — is csak úgy mond egy fejjel magasabbak a többieknél. Azt is hozzá kell tenni, hogy az ehhez a hatalomhoz való hozzáférés nem függ az

ember etikus magatartásától sem. Egy keresztény számára csak Isten barátja kaphat hozzáférést a csodálatos erőhöz. Ezért hiszik a katolikusok, hogy a szentek csodákat tehetnek. A csodák bizonyítják az Istennel való szoros kapcsolatukat és az életszentségüket. Melanéziában nem kell erőnyes embernek lenni ahhoz, hogy valaki hozzáférjen az erőhöz. A varázslók akkor is hozzáférhetnek ehhez, ha ártani vagy ölni akarnak vele. A titok és az erő a melanéz világlátás szerint bárki számára hozzáférhető, aki birtokolja az utat, hogy felfedje azokat. Nyilvánvalóan megvan persze annak a veszélye, hogy a mindenség így értelmezett végső forrása *deus otiosus*szá, visszavonuló istenné válik. Éppen a nagylelkűsége az, ami veszélyezteti őt. A forrás minden hatalmat átadott, és átadta az annak elérésével és használatával kapcsolatos összes tudást is. Az emberek ezen ismeret birtokában vannak, és könnyen elfelejtik őt, mivel nincs közvetlenül szükségük rá. Ez missziós és lelkipásztori szempontból is súlyos probléma.

Ezt a tudást és erőt a misszió során össze kellett kapcsolnunk a Gondviseléssel. Magam abban láttam a feladatomban, hogy rámutassak közöttük az Egy jóságára, akitől minden tudás származik, és aki biztosít mindent, amire az embereknek szüksége van. A tudás és a hatalom Isten szeretetének ajándéka, és ezért az embereknek hálát kell adniuk. A vasárnap ezért mindig az a nap volt, amikor keresztény közösségünk emlékeztette magát a héten kapott ajándékokra, és — melanéz módon — hálát adott Istennek az ő köztük végbevitt tetteiért. A tudásnak ezzel az ember meghaladó forrással, Istennel való összekapcsolása pedig szervesen kötődött őseik hagyományaihoz. Ez nem egy hozzáadás vagy kívülről jövő kényszer. Ez a melanéz megközelítés a dialógus kiindulópontjává vált.

Egy évszázados nyugati jelenlét után, melynek során a legtöbb helyi vallási szokást a sátánnak tulajdonították, a helyzet meglehetősen bonyolult. Hiszen ennek a felfogásnak könnyen az lehet az eredménye, hogy a melanéziaiak nem akarnak majd Isten segítségéért és kegyelméért imádkozni. A kérő imának igazodnia kell a melanéz világképhez. Az embernek nem ételt, egészséget és sikert kell kérnie, hanem megfelelő tudást ahhoz, hogy miként kell növényeket termesztetni. Isten már megadta ezt a tudást. Már csak azt kell megtalálni, hogy kinek adta, aki majd hajlandó lesz azt megosztani.² Hogy e dialógusra irányuló vágy mennyiben befolyásolta az imádatot, nem tudom, de elkezdtem például nem a gyógyulásért imádkozni, hanem azért, hogy megtaláljam azt az orvost, aki birtokában van a bajaimra való legmegfelelőbb gyógyír ismeretének. Az, hogy az orvos hisz-e Istenben, mint e képességének forrásában, jelen esetben másodlagos. Még az sem fontos, hogy orvostól vagy hagyományos gyógyítótól van-e szó. Az számít egyedül, hogy Isten gondoskodik rólam rajta keresztül. Idővel ebben a gondolkodásmódban kezdtem osztozni melanéz barátaimmal.

²Lehet szó misszionáriusról vagy éppen kormánytisztviselőről, a legfontosabb mindig az, hogy az embereknek látniuk kell a jó eredményeket ahhoz, hogy igazolják a rituálé érvényességét. Amikor például egy missziós, Schafer atya kertjei Mingendében lenyűgözték a helyieket a bőséges termésükkel, a szülők ennek hatására iskolába küldték a gyermekeiket, hogy megtudják a titkot.

Közös alap

A kereszténység és a régi melanéz gondolkodás egyetértést mutat abban, hogy az emberi élethez szükséges erő és a siker nem emberi eredetű. A kereszténység és a hagyományos vallások közötti különbség ezen erő értelmezésében rejlik. Ez minden párbeszéd kiindulópontja. Mi, keresztények azt mondjuk, hogy mindez közvetlenül Istentől származik, míg a hagyományos vallások azt mondják, hogy más, viszonylag független entitások irányítják azt. A nézetelés tehát sokkal inkább elméleti, mint gyakorlati. Amikor a kereszténység azt tanítja, hogy Isten az élet egyetlen forrása, akkor nem tagadja a szülők szerepét az élet továbbadásában. A szülőket az élet közvetítőjének tartjuk, anélkül, hogy tagadnánk, hogy mindez Isten akaratából lehetséges. Amikor a melanézek az erőt keresik, akkor abban nem különböznek a keresztényektől, hogy úgy vélik, a házaspár azért van együtt, hogy az együttlétből gyermek szülessen. Isten ezért adta ugyanis az ő alkotó erejét az embereknek. Ez az alapvetően melanéz hozzáállás: ők az erőt keresik, és azt, hogy az hol található.

Meg kell különböztetnünk ezen a ponton a teológiát és a tudományt. Teológiailag ugyanis lehetséges, hogy helyesen használja fel valaki az erőt ott, ahol hiszi, hogy a Teremtő oda helyezte azt, miközben tudományosan nem állítunk ilyesmit. Ez a tudatlanság akár hatással lehet az ember testi egészségére is, azonban nem bűn, amely elszakít Istentől. Ilyenek voltak kezdetben a keresztény előítéletek és gyanakvások is, amelyek összekeverték a teológiai és a tudományos szempontokat. A párbeszéd hiánya akadályozza, vagy legalábbis lelassítja a fejlődést. A tudomány megfelelő szemlélete az lehetne, hogy azt Isten ajándékának tekintjük, amelyet a mi javunkra adott. A múltbeli félreértések ahelyett, hogy segítettek volna elérkezni a melanéziaiak gondolkodásának végső forrásaihoz, a missziósokat arra készítették, hogy tagadják Istennek közvetlenül a gyermekei segítségével megnyilvánuló cselekvését. Miközben Isten segítsége megmutatkozott például egy gyógyuláson keresztül, amely egészen hétköznapi tapasztalat. Ahelyett azonban, hogy ebben Isten segítő kezét látták volna, meggyőzték a keresztényeket, hogy a sátán működését fedezzék fel benne. Ennek következtében nyílt konfliktus alakult ki a keresztények és a hagyományos vallások között. A hagyományos vallásokat betiltották és mágiának titulálták. Ez a tiltás antropológiai szempontból semmiképpen sem oldotta meg a problémát, azonban hatására megerősödtek a földalatti, titkos rituálék. Ha pedig ezek a rituálék a föld alá szorulnak, akkor mindig fennáll annak a veszélye, hogy azok legrosszabb fajtái erősödnek meg, ahol csupán egyéni előny és rövidtávú haszon a cél.

Kihívást jelent az is, hogy miközben a régi rituálékat már nem gyakorolják, az új keresztény szertartások veszélybe kerülhetnek, ha e régi rituálék tükrében értelmezik azokat. A szentségeket ugyanis

könnyen újra lehet értelmezni a régi gyakorlatok fényében. A melanéz vallásosság szerves része a cselekvés és a rituálé. Ezt náluk az imák sem helyettesítik megfelelően. Ezért imádkozáskor a helyi keresztények szívesen kitérnek a kezükre, hogy így kérjék Isten ajándékát. A melanéz vallási tapasztalat azonban egészen addig elmegy, hogy például azt állítja, Isten megmondja az embereknek, hogy miként kell kertet építeniük. De vajon a kezek kitérése élelem kérésekor nem hagyja-e figyelmen kívül a tudás és az erő ajándékát? A passzív imádkozás valóban Isten terveinek megtapasztalása vagy inkább azok figyelmen kívül hagyása? Ez az egyetemes keresztény hit vagy csak nyugati vallási tapasztalat és kulturális gyakorlat? Ha azonban a visszaélésektől való félelem miatt kizárjuk a rituálék megfelelő használatát, akkor arra kényszerítjük az embereket, hogy a föld alatt, titokban, ellenőrizhetetlen gyakorlatokat alakítsanak ki.

Rituálék vagy az emberi tevékenység szerepe

A titok, a különleges tudás megmutatja az utat, amely a remélt eredményekhez vezet, és ezt a rituálé tárja fel. A rituálék azonban a miszszionárius számára a babona, a mágia veszélyét is jelentik. Mi, miszszionáriusok ismerjük a több évszázados teológiai vitákat, amelyek az ember cselekvése és a kegyelem kapcsolatáról szólnak. Ez a vita, amely már Pál és Jakab írásaiban is megjelent az Újszövetségben, még élesebb lett a reformáció idején. Bár katolikus vagyok, és ezért nyitott az emberi cselekedetek értékének elfogadására, más keresztényekkel együtt én is elítélem a babonát és a varázslást. Társadalmi háttérrel és teológiai képzettségem alapján azonban megengedhetem magamnak, hogy megkérdőjelezzem azokat a negatív ítéleteket, amelyekkel automatikusan illetik a melanéziaiak különböző rituáléit. Ez nem a hitem felhígítását jelenti, és nem azt, hogy feladnám a teológiai elveimet. Azt mondtam magamnak, hogy éppen ha elítélném ezeket a kérdéseket, az volna részemről a babona vagy a mágia.

Azt azonban nem tudtam, hogy mit gondolnak valójában az emberek, nem tudtam olvasni a szívükben, és valószínűleg nekik maguknak is gondot okozott volna ezt elmagyarázniuk nekem. Szükségem volt rá, hogy meghallgassam az őseik történeteit, amelyek túlmutattak a cselekedeteiken, és ezek a szimbólumokon túl magát a jelzettet mutatták meg nekem. Időre és türelemre volt szükségem, és tartózkodnom kellett az előítéletektől. Amint ugyanis meghozok egy ítéletet, véget ér a keresés, mert lesz egy válaszom, és abbahagyom a kérdezősködést. A keresztény alapelvek világosak voltak, azonban az, hogy a dialóguspartnereim mit képviselnek, korántsem volt ilyen egyértelmű. Mint már említettem, korábban a miszszionáriusok a rituálék általi emberi beavatkozásokat babonának és varázslásnak tartották. Isten cselekvésének és szeretetének abszolút ingyenességét hangsúlyozták, az emberi beavatkozást pedig az isteni szeretet tagadásaként értelmezték.

Van egy alapvető félreértés, amely a rituálékba vetett vak engedelmességet és bizalmat kíséri. A biokozmikus vallások valódi problémája nem az emberi ravaszság, amelyet arra használnának, hogy befolyásolják a szentet, hanem ennek éppen az ellenkezője: ezeken az utakon éppen túl kevés az emberi értelemben vetett bizalom, és túl sokat várnak el az előírt utaknak alávetett vak engedelmességtől. Vegyük például a Dema-történetet.³ Nincs értelme megölni az anyát, a gyermek életének forrását azért, hogy a gyermeknek élete lehessen. Ez szembemegy az emberi értelemmel és logikával. Ennek ellenére azok, akik követték ezt az értelmetlen tanácsot, életben maradtak, míg azok, akik az emberi közmegegyezésre, a józan észre hallgattak, elpusztultak. Az isteni, a természetfeletti és a nem-emberi közötti teológiai különbségtétel nagyon fontos, de gyakorlatilag itt lényegtelen. A lényeg az volt, hogy az emberek nem bíztak a saját tapasztalatukban és nem követték a saját értelmüket. A misszionáriusok félreértették ilyen összefüggésben a helyi vallások helyzetét, ez pedig az emberi értelemről független valóságnak való abszolút engedelmesség és feltétlen függés legrosszabb változatához vezetett, amely az orvosi és technikai fejlődés legfőbb akadályává vált.

³Dema városában sokan sajátos vallási formát követtek, amely az öngyilkosságot népszerűsítette. (A ford.)

⁴Különbséget teszek a szekularizáció és a szekularizmus között. Az előbbi egy folyamatot jelöl, melynek során abból a helyzetből, amikor mindent a természetfelettitől várunk, eljutunk az ember világban való felelősségének felismeréséig és elfogadásáig. Az utóbbi viszont azt a magatartásformát jelenti, amely tagadja a természetfeletti jelenlétét a világban.

Idővel a rituálé egy szekularizációs folyamatban⁴ hozzájárult ahhoz, hogy kialakítsa az ember felelősségét a világban. Ez a felelősség azonban még mindig nagyon kísérleti, az emberi természetből különböző és annak ellentmondó kinyilatkoztatásból származik. A hagyományos történetek egyértelműen hangsúlyozták ezt a helyzetet. Az emberek nem bíztak a saját értelmükben, hanem teljes egészében külső kinyilatkoztatásokra hagyatkoztak. Ez éppen az ellenkezője annak, amit a misszionáriusok feltételeztek, és amivel vádolták az embereket. Nem a természetfeletti befolyásolására törekvő emberi ravaszság, hanem sokkal inkább a teljes, feltétel nélküli alávetettség akadályozta az emberi érvelés és az emberi képességek fejlődését. Ez az, amit a hagyományos történetekből ki tudtam olvasni. A rituálék az emberi részvételre épültek, de teljes mértékben alávetették magukat egy olyan kinyilatkoztatásnak, amely ellentmond az emberi tapasztalatnak. Az emberi értelem és bölcsesség nyílt bizalmatlanság tárgya volt. A missziós feladata az lett volna, hogy segítsen előrelépni egyfajta szekularizációs folyamatban, és megtanítsa bízni az Isten adta értelemben. Nem arról van szó, hogy örökké meg kell engednünk a hagyományos rituálék folytatását. De alapvetően ott kell elkezdenni a munkát, ahol az emberek vannak, olyan alternatívákat kínálva nekik, melyekben érezhetik a saját rendszerük jelenlétét, és felhasználhatják azt. Egy példa jól érzékeltetheti, hogy mire gondolok. Egy egyházi munkatárs egyszer ezt mondta nekem: Ha beteg vagyok, néha egy európai betegápoló nővérhez, néha egy hagyományos gyógyítóhoz megyek. Isten, a mi Atyánk nem szereti, ha mi, a gyermekei szenvedünk, még akkor sem, ha a saját hibánkból betegedtünk meg. Ezért tu-

dást adott néhány embernek a betegségek gyógyítására. Ő nektek, európaiaknak a penicillinnel és az injekcióval kapcsolatos tudást adott, míg a mi őseinknek másféle ismereteket. Ezért néha az ápolónőhöz, néha pedig a gyógyítóhoz megyek, megjutalmazom azt, aki meggyógyított, de mindenekelőtt hálát adok ezért a Mennyei Atyának, mert ő az, aki a gyógyításhoz szükséges tudást adta. Aki ezt elmondta, ízig-vérig keresztény ember volt, ugyanakkor nagyon is melanéz. Számára Isten soha nem fog segíteni, hacsak nem olyan emberek részvétele által, akik követik az előírt utat. Isten ugyanis kinyilatkoztatta a gyermekeinek, hogy hogyan kell gyógyítani, és ennek alapján ez most már az ő feladatuk. A melanéz keresztény a nyugati orvoslást a hagyományos gyógyítás alternatívájaként és Isten gondoskodásának további jeleként értelmezi. Úgy imádkozni, hogy közben nem megy el a nővérhez vagy a gyógyítóhoz, számára nem lett volna elegendő, sőt véteknek tűnt volna az első parancsolat ellen. Számára a legjobb ima az, ha felhasználjuk, amit Isten már biztosított. Ez a keresztény testvér az orvoslásnak továbbra is mindkét rendszerét használja, de ha a nyugati orvoslás bebizonyítja számára, hogy minden szükségletét jobban képes ellátni, akkor gond nélkül hátrahagyja majd a másik, kevésbé hatékony megoldást. Ha a hagyományos gyógyítóhoz megy, az azért van, mert ott még mindig talál segítséget.⁵

⁵Ez sajnos egyelőre nincs így. Míg ugyanis a nyugati orvoslás gondoskodik a testről, nem foglalkozik a teljes emberrel, a szívvel, az érzésekkel és az érzelmekkel, a hagyományos orvoslás viszont igen.

A különböző felekezetek, így a katolikusok is az alkalmazkodás útját választották, és saját rituáléik és áldásaik révén kompromisszumos megoldásokat kínáltak. Az alkalmazkodás azonban önmagában nem megoldás. Csak a párbeszéd vezethet az inkulturációhoz. Amiről nem beszélnek nyíltan, az folytatódik a föld alatt. Pedig amit az említett egyházi munkatárs mesélt nekem, éppen azt tartják a keresztény felekezetek gyakran az első parancsolat elleni bűnnek.⁶ Antropológiai szempontból mindenképpen megkérdőjelezhető az az álláspont, hogy ezt a vallási hagyományt el kellene felejteni, már csak azért is, mert az mint közvetítő közeg még mindig jelen van. Ezért a keresztény vallás és a mindennapi tapasztalat még el-lentmondanak egymásnak. Ha a problémákat nyílt párbeszédben vitatjuk meg, akkor lehetséges megoldásokat találunk, illetve megelőznünk vagy legalábbis elfelejtenünk, illetve lelepleznünk bizonyos visszaéléseket. A problémák mély vallási gyökereinek ignorálása vagy tagadása azonban nem oldja meg azokat. A hatalomhoz való hozzáférés e problémáját tovább tisztázhatja, ha megvizsgáljuk a hatalom néhány közvetítőjét: a gyógyítókat, a varázslókat, az ősoket és a szellemeket.

⁶El tudjuk képzelni, hogy milyen zavarodottságot okozott a helyi keresztényeknek, amikor azt mondták nekik, hogy a Mennyei Atya csak az európai gyermekeinek adta meg a tudást. Vajon őket nem szerette? Eközben pedig az a gyógyulás, amit ő a gyógyítónon keresztül egész életében tapasztalt, nem a Mennyei Atyától származott?

Gyógyítók és varázslók

A kereszténység elismeri a csodás cselekedetek lehetőségét, de a csodák mindig Istenre és az ő közvetlen segítségére utalnak. A csoda bizonyítja, hogy valaki Isten barátja, hogy Isten megsegíti őt. Ha va-

laki csodát tesz, de nem ismeri Istent, azt a keresztények gyakran úgy értelmezik, hogy a csoda Isten ellenségétől, a sátántól ered. Egykor még Jézust is azzal vádolták, hogy Belzebug erejével cselekszik. Amikor a kereszténység szembesült a pápua új-guineai gyógyítókkal és varázslókkal, akkor nem volt felkészülve ennek a helyzetnek helyes megítélésére és a párbeszédre. A missziósok abból indultak ki, hogy ez az erő vagy közvetlenül Istentől, vagy ha nem, akkor a sátántól származik. Azt, hogy egy embernek természeténél fogva ilyen csodás ereje lehet, nem vették figyelembe. Az egyetlen megoldásnak az tűnt, hogy utasítsanak vissza minden olyan igényt, amely az ilyen ember hatalmára vonatkozott, illetve tulajdonítsák azt a gonosz szellemeknek. Az a tény, hogy a keresztények még mindig a hagyományos gyógyítókhoz járnak, arra utal, hogy ezen a téren bőven vannak még problémák. A párbeszéd hiánya ehhez a rossz helyzethez vezetett. Ahelyett, hogy a gyógyítók és a megtévesztő sarlatánok közötti valódi megkülönböztetés kifejlődött volna, mindenkit egy kategóriába soroltak és elvetettek. Azok azonban, akik megtapasztaltak egy gyógyulást, nem tudták elfogadni ezt az egyértelmű elutasítást. Mivel tapasztalataikat tévesnek nyilvánították, a melanéz emberek kételkedni kezdtek abban, hogy a nyugati egyház képes-e megérteni a helyi valóságot. Még ma is beszélnek az úgynevezett bozótbetegségről és bozótgyógyításról, amelynek valóságát a nyugati orvoslás és a nyugati gondolkodás nem képes megérteni. A kereszténység e cselekedetek nyílt tagadásával megakadályozta az azok fejlődéséhez szükséges megkülönböztetés kialakulásának lehetőségét. Így az embereket most bárki kizsákmányolhatja, ha elég ügyes hozzá. Az emberek hite sérül, mert elmulasztják annak lehetőségét, hogy Isten gondoskodását a gyógyításon keresztül megtapasztalják, miközben az emberek zsebét, amelyet amúgy is sok minden terhel, kiürítik, mert kihasználták a hiszékenységet. Ahelyett, hogy felszabadította volna az embereket a kizsákmányolás alól, és felnyitotta volna a szemüket a kinyilatkoztatásra, amely folyamatosan megtörténik az ő mindennapi életükben, a nyugati kereszténység megnehezítette azt az utat, hogy ezek a keresztények megszabaduljanak régi önmaguktól.

Ősök

A nyugati kereszténység és a melanéz tapasztalat között alapvető különbség mutatkozik a halottak és az ősök valóságának értelmezése terén, jobban mondva az emberi személy és az emberi élet valóságának értelmezésében. Véget vet a halál az emberi kapcsolatoknak? Vagy alapvetően megváltoztatja azokat? A melanéziaiak a kapcsolatokból felépülő emberi személyt és annak viszonyait a halál után is folytatódni látják, emiatt számukra fennmaradnak a másikkal fűződő köteleességek és jogok a halál után is. A halottak számukra még mindig az emberi társadalom, az eredeti közösségük

szerves részét képezik. A nyugati kereszténység nem fogadja el ezt a világnézetet. Nyugaton a halottak nem tartoznak az emberi közösséghez. Mint lelkek a szellemek világához, és nem az emberi világhoz tartoznak. Még azok a katolikusok is elutasították ezt a melanéz felfogást az ősökéről, akik jól ismerték a kínai rítusvitákat. A kereszténység az ősök imádásáról beszélt, egyfajta bálványimádásról, ahol az ősök átvették Isten helyét, vagy legalábbis azt a közvetítő szerepet, amely egyedül Jézus Krisztust illeti meg. A melanézeket azonban kötelesség és társadalmi elvárások fűzik a vérrokonaihoz mint természetfeletti lényekhez. Az ezzel ellenkező évszázados tanítás hatására pedig sokan összezavarodtak.

Ennek kapcsán azonban érdekes megfigyelni a Pápua Új-Guinea egyes részein végbemenő változásokat. Egyes területeken ugyanis a disznókat nem a temetőikben ölik le a temetés alatt, hanem még az idős hozzátartozó életében, hogy erősítsék vele a kötelékeket és pótolják a múltban elkövetett hibákat. Az idős emberek újabban azt mondják, hogy az ő temetésükön már ne öljenek disznót, ami azt is mutatja, hogy ez a szokás, a temetői leölés nem a halottak szellemének történő áldozatbemutatás volt, ahogy a keresztények gondolták, hanem egyfajta közösségi étkezés, amely erősítette a kötelékeket az elhunytakkal. A katolikus egyház megpróbált kompromisszumot találni, amikor a szentek tiszteletét ajánlotta, azonban ez egy másik kultúra megoldása, amely nem ad választ a melanéz problémáira. A melanézek ugyanis nem a mennyei szentekkel foglalkoznak, hanem a természetes közösségük tagjaival itt a földön. Nem az érdeklí őket, hogy az őseiket említsék meg a szentmise kánonjában,⁷ hanem a jelenlétük és a segítségük a mindennapi életben. Nem a szentek érdeklik őket, hanem a rokonok. Antropológiai szempontból az a kereszténység, amelyben nincs külön hely az ősök számára, nem melanéz és nem teljesen inkulturált.

⁷Ez volt például John Nilles atya javaslata Simbuban az 1960-as években.

Lelkek

A kereszténység a szellemi lényekbe — mint például az angyalok, arkangyalok, szeráfok — vetett hitével egy egész szellemi világot ismert fel az isteni és az emberi világ között. Így tettek a melanézek is. Jóllehet a melanéz vallások animizmusként történő meghatározása rövidlátó és felszínes, mégis hangsúlyozza a szellemek jelentőségét Pápua Új-Guinea vallásos életében. A keresztény és a melanéz világ azonban nem integrálódott. Nem volt párbeszéd, csak monológ. A szellemi lényeket nem Isten gondoskodása eszközeiként ismerték, hanem jól körülhatárolt létezőknek tekintették őket. Így lehetetlenné vált a párbeszéd. A Bibliában olvashatunk az emberek (Mt 18,10) vagy a helyek (Dán 10,12–14) őrangyalairól, mégsem tudunk párbeszédet folytatni a melanéz vallások hasonló tapasztalatairól. Nem tudtuk összekapcsolni a *masalát* — a szellemeket jelző pidzsin kifejezés — Isten emberek iránti gondviselő szeretetével, ahogy a Biblia tette

egykor az iráni szellemekkel. Ezáltal pedig a melanéz kereszténység szegényebbé vált. Antropológiai szempontból ez a különbség kulcsfontosságú, aminek komoly jelentősége van a lelkipásztori gyakorlatban. Ahhoz, hogy a kereszténység a melanéz kultúra szerves része legyen, komoly párbeszédet kell folytatnia ezen a területen.

Konklúzió

A pápua új-guineai kereszténységnek mély gyökerei vannak, és az emberek készek meghalni keresztény hitükért ezen a földön. A II. világháború alatt vértanúhalált halt Boldog Peter Torot tanúságtétele jó példa erre. A keresztények mindennapi élete azonban olyan feszültségeket hordoz, amelyeket nem lehet egyszerűen az emberi bűnösséggel vagy az emberekben lakó gonosszal megmagyarázni. A történelem azt mutatja, hogy a helyiek és a misszionáriusok első találkozásait — bár a szeretet motiválta azokat, és sokan életüket adták ezért a szolgálatért a missziósok közül — a helyi vallási tapasztalattal szembeni tudatlanság és meg nem értés jellemezte. Emellett a kereszténység nem is volt teljesen elfogulatlan, hiszen Izraelből nőtt ki, melynek a maga korában meg kellett küzdenie a kánaáni népek biokozmikus agrárvallásaival. A túlélés nem tette lehetővé Izraelnek, hogy párbeszédet folytasson ezekkel a vallásokkal és szimbólumaikkal. A párbeszéd kifejezetten tilos volt (vö. MTörv 12,30), a kereszténység pedig ezt az utat követte. A pápua új-guineai kereszténység könnyen elfogadta a keresztény Istent, a menny és a föld teremtményét. Őt a helyiek ismerték már. Ez az Isten azonban túlzottan is mennyei, túl szellemi volt számukra, és a liturgia elfogadása, amely az örök életre és az isteni kegyelemre irányította a figyelmet, nehézségeket okozott. Nehéz volt mindezt összeegyeztetni a disznókkal, a kertekkel, a növekedéssel és a termékenységgel. Másrészt, ami a teremtmények Istenhez való viszonyát illeti, a keresztények nem értették a melanéz vallási tapasztalatot, és primitívnek, babonásnak és mágikusnak bélyegezték azt. Ez a félreértés akadályozta a párbeszédet, nem tette lehetővé, hogy az Evangélium fényében értékeljük ezt a vallási tapasztalatot. Csak a téves értelmezésekre figyeltünk, és ezzel a föld alá kényszerítettük ezeket a gyakorlatokat ott, ahol nem volt lehetőség ellenőrzésükre és megvitatásukra. A központi probléma ebben a folyamatban a közvetítő kérdése: Isten közvetlenül vagy közvetve, közvetítőkön keresztül cselekszik? Ezt a közvetítést hétköznapi emberek végzik, rituálékon keresztül. Ez a gyógyítók, a varázslók, az ősök és a szellemek világa. Annak kényszerű hangsúlyozásával, hogy Jézus Krisztus az egyetlen közvetítő, elmulasztottuk a lényegét. Kétségkívül Jézus ugyanis a válasz. De mi a pápua új-guineai kérdés?

Gájer László fordítása

LES MURRAY

Költészet és vallás

Les Murray (1938–2019) sokak szerint nemzedékének legnagyobb jelentőségű ausztrál költője volt, amit az általa írt kötetek száma (közel harminc) és a neki ítélte különféle elismerések (közük a T. S. Eliot-díj) is igazolnak. Költészetének viszsztatérő motívumai hazája történelme és jellegzetes tájajai, a betelepülők leszármazottai és az őslakosok közötti viszony, valamint a családi élet.

A vallások versek. Elrendezik nappali és álmodó elménket, érzéseinket, ösztöneinket, lélegzetiünket és velünk született gesztusainkat

a gondolkodás egyetlen teljességébe: a költészetbe. Semmi nincs kimondva, amíg szavakba nem álmodják, és semmi sem igaz, ami csak szavakban létezik.

A vers, bármelyik intézményes valláshoz képest, olyan, mint egy baka röpke nászéjszakája, melyben jelen van élet és halál. Csakhogy ez vallásnak kicsi.

A rendes vallás egy jókora, gyengéden ismétlődő vers; mint bármelyik vers, kimeríthetetlen és teljes, fordulatokkal, hol megkérdezzük, vajon mit akart ezzel a költő.

Nem lehet imádságban hazudni, mondta Huckleberry Finn; mint ahogy versben sem. Ugyanaz a tükrör: ha fürkészen pislant ide-oda, versnek hívjuk,

ha tekintete rögzült, akkor vallásnak, és Isten a költészet bármelyik vallásban, mégsem foglya. Megragadja őt, mint egy általa

tükrözött tükrör, és úgy van jelen a világban, mint költészet a versben, és törvénye tiltja magába fordulását. Mindig létezik majd vallás, amíg lesz költészet

vagy annak hiánya. Mindkettő adott és liktető, mint azoknak a madaraknak a röpte — a kontyos galambé vagy a rozella papagájé —, melyek előbb csukott, aztán kitárt, majd újra zárt szárnyal repülnek.

KEVIN HART

A kő imája

Kevin Hart (1954) Angliában született, gyermekként költözött Ausztráliába. Végzett-

Atyám, dicsérlek a tágas földért és az örökké fölém boruló égboltért.

sége szerint teológus és filozófus, ami nagyban meghatározza költői világát, ugyanakkor költészetét nemcsak a vallási és a metafizikai kérdések hangsúlyos jelenléte, hanem a gyakran érzéki nyelvhasználat is jellemzi.

*A metsző esőért és az érdes szélért,
mik kivájtak a hegy oldalából,
és olyan simává csiszoltak, mint egy gyerekarca.*

*Fogadd dicsérteemet
a színemért, mely mint a csillagtalán éjszaka,
hogyan széltem épp akkora, mint a vízben tükröződő,
elsőként feltűnő két csillag közti távolság,
hogyan kvarckristályaim villámként csillognak,
és alkotásod nagyságát tükrözik.*

*Hogy jónak láttad
egy patak mellé helyezni engem,
hadd szemléljem az idő múlását.*

*Mindazért, ami körülvesz, dicséretedet zengem.
A hangyák szívós éberségéért, törvényeikért
és mindazért, amit elárulnak rólad.*

*Kérlek, tarts meg egészben,
ellentétben az iszonyú porral és csontokkal,
miket a szél fúj szerteszét, ellentétben az emberekkel,
kiket nem kímél a változás,
végtelen lábnyomuk pedig mély, akár a sír.*

*Tarts meg igazságban és magányban,
míg nem egy nap betörsz súlyos lelkembe,
én pedig nevedet kiáltom.*

A társ

*Van valaki, aki nem hagy aludni,
minden este ott remeg mellettem.
Meg nem érinthetem, mégis felborzolja a szél a haját,
meg nem érint, mégis árnyak borulnak rám.*

*Minden este ott remeg mellettem,
felé nyúlok, mire elenyészik, mint a nap.
Meg nem érint, mégis árnyak borulnak rám,
magamba rejtőzöm, és ő közelebb húzódik.*

*Felé nyúlok, mire elenyészik, mint a nap,
hallom őt, pedig egy szót sem szól.
Magamba rejtőzöm, és ő közelebb húzódik,
kitárja két karját, mintha fájna.*

*Hallom őt, pedig egy szót sem szól,
mintha valaki lélegezne, szél a fák között.
Kitárja két karját, mintha fájna,
„Azért jöttem, hogy megsebbezelek majd meggyógyítsalak.”*

Az ajándék

*Egyszer csak ott találok — az ajtód előtt,
az ablakpárkányon, a levelesládában
vagy a folyosón, mivel túl nagy.*

*A postás csak megvonja a vállát, a rendőrség
valami rendeletre hivatkozik, a macska meg nyávog.
Nincs rajta név, se aláírás, se címzés,*

*csupán: „Neked, kedvesem, mindenem...”
Egyik nap még kényelmesen elfér az öledben,
aztán betölti a kertet, mint a tavaszi délután.*

*Hétfő reggel már a munkahelyeden fogad —
megelőzött, vagy épp hátra hagyták
az iratok, akták és fényképek között.*

*Vajon eddig is volt az oldalán rúzsfoltnak,
vagy csak most került oda? Kész rejtély!
És ami még rosszabb, egyre többen beszélnek róla:*

*„Mekkora mázlista!” mondogatják, vagy a szemüket forgatják.
Esténként a telefonkönyvet bújod
(az asztalon egy pohár szalmaszínű borral),*

*hátha rábukkansz egy régelfeledett névre.
Reggelenként mégis egyre vidámabban ébredsz —
elvégre az ajándék életed végéig kitart.*

*Immár lehetetlen eldönteni, mit kaptál,
és mit nem: esődarabkák az ablakon,
azok az aranyozott Diderot-kötetek a polcon,*

*a pezsgőskehelyben szendergő eperszem —
Vajon ezek is hozzá tartoztak, vagy valami máshoz?
Vagy az ajándék még ide sem ért, és most van úton?*

Tóth Bálint fordításai

Katherine Mansfield

Modern egyéniség, modernista író

A szerző irodalomtörténész, műfordító, a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézet egyetemi tanára.

Katherine Mansfield az az új-zélandi író, aki életének kisebbik részét élte le Új-Zélandon, így nagyon sokan nem is tudják róla, hogy hol született. Munkásságában sem feltűnő új-zélandi mivolta, életének és életművének alaposabb ismerői azonban komoly jelentőséget tulajdonítanak származásának. A Katherine Mansfield felvett név, eredetileg Kathleen Beauchamp-nak hívták, és nagyon konszolidált, felső középosztálybeli családba született 1888. október 14-én harmadik lánygyermekként. Édesapja, Harold Beauchamp bankár volt, egy ideig a Bank of New Zealand (gyakorlatilag az új-zélandi „nemzeti” bank) elnöke, akit lovaggá is ütöttek (egészen furcsa egybeesésként lánya halálának évében), édesanyja pedig nemesi családból származott. Harold Beauchamp a legjobb neveltetést akarta adni lányának, ezért támogatta, hogy otthon folytatott tanulmányai, illetve a 9–13 éves lányok számára létrehozott Wellington Girls’ School elvégzése után 1903-ban Kathleen a gyarmatbirodalom központjába, Londonba mehessen tanulni. Új-Zélandról, a gyarmatbirodalom periferiájáról nézve London maga volt a műveltség és az európaiság megtestesítője. Az apa pedig azt várta, hogy lánya esetében az 1848-ban megalapított Queen’s College-ban megszerzett tudás úgy fog működni, mint ahogy az a lányiskolákkal szokott: lánya illedelmes ifjú hölgyként fog onnan kikerülni, aki fel lesz vértézve a társasági protokoll ismeretével és olyan készségekkel, amelyek megkönnyítik majd neki a társasági életbe való beilleszkedést — és végső soron a férjhez menést a társadalmilag megfelelő férfihoz.

Nagyobbat nem is csalódhatott volna Harold Beauchamp, amikor lánya 1906-ban visszatért Új-Zélandra. Egy elbűvölően illedelmes, kifinomult ifjú hölgy helyett egy valóban művelt, de nyilvánvalóan másfajta műveltséggel és szellemiséggel felvértezett fiatal nő érkezett meg, mint akire számított. A Queen’s College ugyanis különleges hely volt, olyan intézet lányok számára, ahol a lányok továbbtanulása nem merült ki a jó modor elsajátításában, hanem komolyabb oktatásban is részesülhettek: a Queen’s College volt az első intézmény, amelyik tudományos képzést és minősítést nyújtott a nőknek. Az oktatás tartalma ugyanakkor nem másolta az akkori — csak fiúk számára elérhető — egyetemi oktatás tárgyait, ami nagyjából kimerült az ókori klasszikusokban, beleértve a latint és az ógörögöt, hanem paradox módon sokkal modernebb tantárgyakat kínált. Ebbe beletartozott természetesen mindaz, ami addigra szerves részévé vált a nőnevelésnek, azaz az idegen nyelv tanulása — elsősorban a francia, de Mansfield esetében a német is —, a zenetudás (Mansfield csellózni tanult), az éneklés, az irodalom, a festészet valamelyes ismerete. A Queen’s College-ban azon-

ban egyrészt magasabb szinten lehetett ezeket elsajátítani, másrészt pedig sokkal frissebb szellemiségű dolgokkal találkoztak a lányok, mint a többi lányiskolában. Olyan szerzőket olvastak például, mint Oscar Wilde (aki, ne feledjük, addigra már megjárta a börtönt, ahová homoszexuális kapcsolata miatt került, s emiatt kétes hírnevű szerzővé vált) vagy a francia szimbolista költők, akik szintén nem a társadalmi keretekbe való sima beilleszkedésükről híresek, de mellettük Mansfield mentora, Walter Rippmann olyan szerzők olvasását is szorgalmazta, mint Bernard Shaw, Maeterlink, Ibsen, Tolsztoj és Arthur Symons.¹

¹John Middleton Murry (szerk.): *Journal of Katherine Mansfield*. Constable, London, 1962, 104.

Mansfield akkori és későbbi naplóbejegyzései és írásai híven tükrözik ezeknek az olvasmányélményeknek a hatását. Leginkább Oscar Wilde tabudöntőgető életmódja hatott rá. Rendszeresen hangsúlyozza Mansfield, mennyire a szabadságot, a határok feszegetését, a szabadságot jelenti számára, mindezt pedig lefordítja a saját női élethelyzetére. Az 1906–1908 között Új-Zélandon töltött időszakban fogalmazza meg saját maga számára is, mire van szüksége, és mire nem: „Tehát egy kis lista, mi is kell nekem — erő, pénz és szabadság. Ez a reménytelenül sóltan doktrína, amelyet nemzedékről nemzedékre belevésnek, belekalapálnak a nők fejébe, hogy csak a szerelem létezik a világon, ez gátol bennünket olyan kegyetlenül. Ettől a rémtől kell megszabadulnunk, és tessék — egy csapásra megvalósulhat a boldogság és a szabadság.”² Még ha illuzórikusnak tűnik is ez a kijelentés, kétségtelen, hogy Mansfield hangsúlyosan női szabadságvágya megelőzte korát, amihez okként azt is hozzá lehet tenni, hogy olvasmányélményein túl szülőföldjének kultúrája is arra motiválta, hogy másképp gondolkodjon a nők helyzetéről és feladatáról, Új-Zéland volt ugyanis az első ország a világon, ahol bevezették a nők választójogát, még Mansfield kislánykorában, 1893-ban.

²Katherine Mansfield: *Naplók, levelek*. (Vál., ford., a bevezetést és a jegyzeteket írta Mesterházi Mónika.) Európa, Budapest, 2004, 39.

Tapasztalatai, tanulmányai tehát a legkevésbé sem arra készítették fel, amit az apja elképzelt lánya számára: a hagyományos női életutat, a házasság révén való megállapodást, révbe érést. Így az otthon töltött időszak meglehetősen viharosan telt: Mansfield egyfolytában küzdött az apjával a szabadságért. Rövidebb-hosszabb ideig sikerült szabaddá tennie magát, amikor például 1907 végén elutazik az akkor még az új-zélandi őslakosok, a maorik fennhatósága alatta álló Ureweravidékre, ahol meglehetősen nomád (hangsúlyozni sem kell: nem éppen fiatal nőkhöz illő) körülmények között él hat héten keresztül, illetve ekkor kezdett kísérletezni szexualitásával is, és bonyolódott két leszbikus kapcsolatba. Egyikük ráadásul Maata Mahupuku, egy félig maori nő volt. Nem meglepő, hogy sem Mansfield nem találta helyét az egyébként is meglehetősen provinciális környezetben, sem a környezet nem viselte könnyen viselkedését. Végül annyira feszültté vált a viszonya szüleivel, hogy apja inkább belegyezzett: ad neki egy kis apanázst, hogy visszatérhessen Londonba.

Mansfield húszévesen kezdte meg önálló európai életét (soha többé nem ment vissza hazájába) az apja által felajánlott évi háromszáz fontnyi apanázssal, ami segítség volt, de nem elég a megélhetéshez.

³Virginia Woolf:
Saját szoba. (Ford. Bécsy
Ágnes.) Méreg könyvek,
Európa, Budapest,
1986, 147.

Hisz idézzük fel, mit mond a kortárs Virginia Woolf: a nőknek „szükségük lesz évi ötszáz fontra, egy saját szobára és egy zárra az ajtón, ha történeteket vagy költeményeket akarnak írni”.³ A szellemi és egyéni szabadság pedig az új nő függetlenségének a jele. Márpedig ha van új nő a 20. század eleji angol irodalomban, akkor az Mansfield, hiszen családi-rokoni-baráti kötelékeit szinte teljesen elvágva élt a világ egyik szellemi központjának számító metropoliszban, szinte csakis írásaira, jelentős részben az írásából származó bevételre hagyatkozva. Recenziók sorát írta a kortársakról, Csehovot fordított oroszról (nyersfordítás alapján), és persze elkezdte elbeszéléseit is publikálni, közben pedig belekerült a századelő pezsgő szellemi életébe Londonban, többek között Woolfékkal is kapcsolatba került.

Vannak tehát lehetőségei, kísérletezhet az új életformával, de az csapdákat is rejt. Márpedig Mansfield kísérletezik: életével és írásaival egyaránt, és mindent megpróbál, amit a századelő — gardedámokkal mit sem törődő — új nője megtehet: szerelmes lesz volt új-zélandi ismerősébe, a csellista Garnet Trowellbe, majd férjhez megy egy másik férfihoz, az énektanár George Bowdenhez, de még az esküvő napján visszaszökik szerelméhez, akitől terhes lesz, majd elvetél egy bajorországi útján. Valószínűleg ekkoriban kapja el a szifilisz is, amelyet először reumatikus betegségként kezelnek. 1911-ben ismerkedik meg John Middleton Murryval, a tehetséges és igen aktív fiatal folyóiratszerkesztővel. Egy ideig csak albérlőtársak, aztán — szintén a kor szexuális normáinak ellentmondva: Mansfield kezdeményezésére — szeretők és élettársak lesznek, majd 1918-ban összeházasodnak. Addigra azonban Mansfielden elhatalmasodik az a betegsége, amely halálát okozza: a tüdőbaj. Hiába tehát a látszólagos révbeérés (ekkorra elbeszéléseinek is nagy sikere van), élete hátra lévő alig öt éve azzal telik, hogy egyre kétségbeesettebben, az utolsó pillanatig a csodás gyógyulásban reménykedve vándorol Dél-Franciaországból Észak-Olaszországba, a Rivieráról Svájcba, s közben nyaranta vissza-visszatér Angliába, hogy legalább egy kis ideig olyan helyen lakhasson, amit otthonának — saját szobának — nevezhet a megszámlálhatatlanul sok szállodai, panzióbeli és egyéb bérelt szoba után, de mindhiába. Mindezen útjain azonban leginkább nem a férje a kísérője (már ha nem egyedül van), hanem első londoni éveitől kezdve hú társa (bizonyára több is annál), Ida Baker, aki Mansfieldhez hasonlóan szintén más nevet használ: ő L. M., avagy Lesley Moore. Vezetékeve — akárcsak Mansfield felvett neve — anyai nagymamájának születési neve, keresztnéve pedig Mansfield első világháborúban meghalt öccsét idézi meg. A névhasználat pontosan jelzi kettejük szoros kapcsolatát. Gyógyulása érdekében Mansfield utolsó próbálkozásként Párizsba megy, ahol először röntgensugárzással kezelik, majd beköltözik annak az orosz Gurgyijevnek az intézetébe, aki a természetes létformákhoz való visszatérésben (például tehéntrágyahordásban és kecsketejivásban) véli felfedezni minden baj orvoslásának a módját. Sajnos, a módszer nem működik: Mansfield 1923. január 9-én, alig több mint 34 évesen meghal.

Életéhez hasonlóan Mansfield munkássága is a kísérletezés szóval írható le, amelyre szintén igen nagy hatással voltak olvasmányélményei, de Mansfield a szövegeiben is a maga útját járta. Nagyon korán kezdett el írni, már a Wellington Girls' Schoolban is sokat publikált az iskolaújságban, annak szerkesztője is lett. Tudatosan készült az írói létre, 1907-ben (tizenkilenc éves sem volt) ekképp fogalmazza meg maga számára az írás mikéntjének a dilemmáját: „A jellemzés úttörői olyan aprólékosan írják le a lélek állapotát és minden egyes cselekvés rejtett indítóokát, hogy sokkal fontosabb lesz, mint maga a cselekmény. Az objektivitás úttörői ennek a fejlődésnek az eredményét közlik, *mais* a rejtett folyamatok leírása nélkül. A lélek állapotát egészen kicsiny gesztusokkal mutatják meg — tehát realistán, a húst a csonton, számomra ez a művészi mód. Ha egyszer a művészet számomra a tiszta látásmód, akkor valóban az objektivitás úttörője vagyok.”⁴ Ezt az idézetet akár írói *ars poeticájának* is lehet tekinteni, még akkor is, ha a nevéhez kapcsolható modernizmusra legtöbbször nem az objektivitás írásmódjaként szoktunk gondolni. Az idézetben ugyanakkor túpontosan megjelenik az a szembeállítás, amelyet irodalomtörténeti szempontból a 19. századi realista próza harmadik személyű, mindentudó, külső szemszögből leíró elbeszélője és a modernista látásmód között, amely — a századvégen és századelőn lezajló gondolkodásbeli-filozófiai változások lenyomataként — elveti a mindentudás lehetőségét, és helyébe korlátozott tudást, megismerést, látásmódot állít. Ez a narrációs mód technikai szempontból igazából az objektivitás és a szubjektivitás keresztszeteiben jön létre, hiszen a szövegben megjelenő fiktív világ egyrészt felvállaltan meghatározott nézőpontból, mi több, egy vagy több szereplő nézőpontjából, azaz szubjektív nézőpontból jön létre, másrészt azonban maga a narrátor amennyire lehet, nem avatkozik be ebbe a világba, ekként afféle „objektív” kameraként, a történések, észlelések, tapasztalatok pusztá lejegyzőjeként működik, aki nem magyaráz, nem tudja a múltat vagy a jövőt, hanem kizárólag csak közvetít. Mansfield idézetében az objektivitás kifejezés nyilvánvalóan a narrátor ilyen szerepére utal, ami — szintén a modernista írástechnika ismeretében — persze továbbra is paradoxonnak tűnik, hiszen a modernizmus leghíresebb narrációs technikája, a tudatfolyamregény mintha szintén azt tenné, mint amit Mansfield elvet: a „lélek állapotát” írja le. A különbség azonban a narrátor attitűdjében rejlik: hogy magyaráz-e, vagy pedig „lejegyzí” a mentális folyamatokat, ahogy azt Virginia Woolf is megfogalmazza szinte programadóként felfogott esszéjében, a *Modern prózában*.⁵

Mansfield írástechnikája azonban a modernizmus egy másik változatát képviseli, amely eleve nem akarja ilyen szorosan követni a gondolati folyamatokat — a tudatfolyamot. Az ő narrációs módszere szinte teljesen megfelel a fenti korai megfogalmazásnak, amennyiben ő a Henry James által bevezetett nézőponttechnikát használja elbeszéléseiben, amely azt feltételezi, hogy a narrátor egy vagy több sze-

⁴Naplók, levelek, i. m. 31.

⁵Virginia Woolf:
A modern próza.
 (Ford. Vajda Tünde.)
 In: *A pille halála. Esszék.*
 (Vál., az utószót és
 a jegyzeteket írta
 Bécsy Ágnes.)
 Európa, Budapest,
 1980, 480–490.

replő nézőpontjából láttatja a világot. Harmadik személyű elbeszélés ez is, ami a mindentudó narrátorhoz szokott olvasó számára félrevezető lehet, mert a nézőponttechnikával értelemszerűen csak afféle rész-igazságokat és részperspektívákat lehet láttatni. Ez a technika részben nagyon közel hozza az olvasóhoz a szereplőket, ugyanakkor pedig el is távolíthatja, éppen azért, mert a narrátor nem ad magyarázatot az éppen megmutatott pillanatban történő lelki folyamatokra. Ez a narrációs technika ugyanakkor sokszor az irónia eszköze is lehet, ami szintén nem az azonosulást, a fiktív térben való otthonosságot teremti meg az olvasó számára.

Mansfieldnek a nézőponttechnika alapvető eszköz volt arra, hogy megmutassa azt, amit „a levél alatt megbújó csigá”-nak és a „kör-tében lévő kukac”-nak tartott. Merthogy a mansfieldi világ igen távol áll attól az idilltől, amelyet a 2004-es, egyébként nagyon jó és fontos magyar ikerkötet (*Elbeszélések és Naplók, levelek*) borítója sugall. A két kötet borítója ugyanis 18. századi bukolikus festményrészletek felhasználásával készült, márpedig semmi sem áll Mansfieldtől távolabb, mint az idilli vidék. Ő elsősorban a modern nagyváros írója volt, annak minden ambivalenciájával. És még amikor kései elbeszélései vissza is viszik az olvasót gyermekkorra helyszínére (vagy legalábbis elvileg idilli, részben vidéki világot idéznek meg, mint az *Előjáték* vagy *Az öbölben*), akkor is megtöri valami a békésnek tűnő hangulatot: a szövegek éppen a „minden egész eltörött” érzéséről szólnak, de nosztalgikus felhangok nélkül.

Korai elbeszéléseiben különösen érzékelhető az irónia. Első köte- te 1911-ben jelent meg (*In a German Pension — Egy német panzióban*), és bár ő maga sem volt vele később elégedett, jól mutatja későbbi pró- zájának elbeszélői eszközeit. Ezekben az elbeszélésekben — nem ke- vés, a német nemzetkarakterológiát mozgásba hozó — képpel idéz meg egy olyan anyagi és anyagias világot, amely a nézőpontot adó szereplő szemszögéből végtelenül elidegenítő és kegyetlen tud lenni, legyen bár szó gyerekek kihasználásáról, modernségbe burkolt sznobizmusról vagy éppen húsevésről. Ezekben az elbeszélésekben a németiség je- lenik meg idegenségként, és talán épp ezért is tartotta később maga Mansfield is kevésbé érettnek ezeket az elbeszéléseket (ahogy a Mans- field-kritika is). Mégis fontosak ezek a szövegek, ha ujjgyakorlatként is, mert épp arra tesz bennük kísérletet Mansfield, hogy miképp le- het az elidegenedettséget magyarázat nélkül megjeleníteni.

Későbbi, érettebb elbeszélései, amelyek az életében megjelent két további kötetben (*Bliss*, 1920; *The Garden Party*, 1922) és két posztu- musz kötetben jelentek meg (*The Doves' Nest*, 1923; *Something Chil- dish*, 1924 — utóbbit már teljes egészében John Middleton Murry ren- dezte sajtó alá), épp arról tanúskodnak, hogy az idegenség, olykor szinte egyfajta egzisztenciális idegenség nemcsak a kulturális más- ságból eredhet (mint a korai elbeszélésekben). A mansfieldi világ- ban a repedések ott vannak az egyébként homogénnek tűnő kultu- rális terekben is, a modernitás létmódjában, a városi terek zugaiban,

a tudatokban, az emberek, a házaspárok, olykor a társadalmi rétegek közötti kommunikációban, sokszor szétrepezstve a megszokott kereteket, még a jóindulatúnak tűnő gesztusoknak is a visszáját mutatva — „a levél alatt megbújó csigát” —, és azon belül is hangsúlyosan a női létet problematizálja.

A *boldogult ezredes leányai* című elbeszélés azt az élethelyzetet jeleníti meg, amikor az ezredes halála után a lányai magukra maradnak, és bár már régen felnőtt nők, mivel mindaddig apjuk uralma alatt éltek, mindvégig ő határozta meg létük keretét, a halálakor keletkezett úrben teljesen el vannak veszve, nem találják magukat, és a legegyszerűbb feladatokat sem tudják elvégezni, a legegyszerűbb kérdéseket sem tudják megválaszolni. Életérzésüket a temetéskor felszínre törő rettegés jellemzi leginkább: „Josephine-t a temetőben halálos rémület fogta el, amikor a koporsót leeresztették, és eszébe jutott, hogy ő meg Constantia ezt az egészet úgy intézték, hogy engedélyt sem kértek tőle. Mit fog szólni apa, ha rájön? Mert előbb-utóbb rá kell jönnie.”⁶ Az elbeszélés az apa alakjával való reménytelen küzdelem tragikomédiája, amelynek nincs és nem is lehet boldog végkifejlete. A két felnőtt nő már arra sem emlékszik a végén, mit akartak mondani, nemhogy arra, milyen volt fiatalon vágyakozni, olykor elkészalni a tengerparton.

Nemcsak az egyedül maradt felnőtt nők élete nem boldog ebben a világban, hanem a házasságok is sorban mutatják a kommunikációs hibákat, a megcsalásokat, a kimondhatatlan konfliktusokat, a női létből fakadó fájdalmakat. Az *Egy csésze tea* főszereplője, Rosemary, akinek a szempontjából látjuk a történetet, jómódú, középosztálybeli, fiatal nő, aki két éve van férjnél, és aki vásárló körútján megsajnál egy fiatal nőt, aki megszólítja, pénzt kér tőle egy csésze teára. Rosemary hirtelen felindulásból inkább hazahívja magához teázni, még vacsorára is ott akarja tartani. Amikor azonban a férje hazaér, és megjegyzi, hogy milyen csinos a másik nő, az az elevenjébe vág — lévén a nő egyetlen értéke ebben a világrendben a szépsége —, és pénzt nyomva a kezébe, inkább elküldi a vendéget, majd — némi terelés után, ami a kettejük közötti kommunikáció nehézségét jelzi — kétségbeesettséget sugallva megkérdezi a férjét: „mondd, csinos vagyok?”⁷

Ehhez hasonlóan saját értékével, léthelyzetével, férjével, önmagával és vágyaival küzd a *Gyönyör* főszereplője, Bertha, aki az elbeszélés elején szinte a klinikai értelemben vett hisztéria állapotában van, miközben készül a modern, részben művészféle barátainak adandó vacsorára. A szöveg mindvégig igen gazdag szimbólumrendszerrel dolgozik, melyből kiemelkedik a kertben lévő, virágba borult körtefa, amellyel Bertha több ponton is azonosul: estére felvett ruhája minden elemében megidézi a fát, ő maga is a zöld és az ezüst árnyalataiban tündököl. A körtefa ugyanakkor az egyik vendégre, Pearl Fultonra is rezonál, akinek meghatározó színe szintén az ezüst — ekkor már a körtefát keretező holdfény ezüstje. Amikor megmutatja a fát Pearlnek, Bertha egy szinte misztikus pillanatban úgy érzi, hogy va-

⁶Katherine Mansfield:

Elbeszélések.

(Vál. Gy. Horváth László.

Ford. Gy. Horváth László,

Mesterházi Mónika,

Rakovszky Zsuzsa,

Szöllősy Klára.) Európa,

Budapest, 2004, 434.

⁷*Elbeszélések*, 648.

lami nagyon mély kapocs vagy vágy köti kettejüket össze. Ugyan-
ezen az estén más érzés is rátör: „Bertha Young, életében először, kí-
vánta a férjét”.⁸ Bár már évek óta házasok, Bertha számára ez a sze-
xuális ébredés pillanata, amely azonban keserű epifániába fordul át,
amikor a vendégektől való elköszönéskor rájön: férje és Pearl viszonyt
folytatnak egymással. És mintha önmaga semmivé váló vágyai akar-
nák kigúnyolni a megcsalt nőt (vagy mintha azt a reprezentációs ha-
gyományt akarná kifigurázni, amelyben a természet a szereplők ér-
zéseinek a kifejezője), a novella zárómondata így hangzik: „De a körtefa
éppolyan szép volt, mint azelőtt, éppolyan nyugodt, s éppúgy talpig
virágba borulva”.⁹

⁸Elbeszélések, 351.

⁹Elbeszélések, 354.

A mansfieldi életmű ugyanakkor nem korlátozódik a női alakok-
ra, még ha abszolút többségben vannak is a novellákban a női fő-
szereplők. Az életmű egyik legmegrázóbb elbeszélése *A légy*, amely
egyszerre reflektál Mansfield háborúban elveszített öccsére, minden
valószínűség szerint saját apjának alakjára, a maszkulinitás konst-
rukciójának egyik legproblémásabb elemére, az érzelmek kifejezésé-
nének a tabujára és általában az első világháború okozta, feldol-
gozhatatlan traumára. A történet cselekménye nagyon egyszerű: a
már nyugdíjas Woodifield meglátogatja volt munkahelyén egyko-
ri főnökét, a még mindig aktív és láthatóan nagyon sikeres üzlet-
embert, és elmeséli neki, hogy a lányai Belgiumban voltak, meglá-
togatták saját fiútestvérük sírját a katonai temetőben, és rábukkantak
a főnök fiának a sírjára is. Ez a mozzanat felkavarja a főnök emlékeit,
aki egyetlen fiát veszítette el a háborúban, és akit láthatóan nem ké-
pes elengedni, nem képes meggyászolni. Öntudatlanul, hogy elterel-
je a gondolatait hat éven át szinte tagadott veszteségről, a nem vé-
gigdolgozott gyászról, meglátván egy legyet, elkezdi igen változatos
módon kínozni, mintha újrájátszaná a légygel azt a borzalmat, ame-
lyet az első világháborús katonák átéltek, csak ebben az esetben ő irá-
nyít, és mintha épp a fia — a katonák — kiszolgáltatottságán állna bosz-
szút. Elpusztítja a legyet, majd gyorsan eltakaríttatja, mintha mi sem
történt volna. És ekkor „a főnök tűnődni kezdett, mi is járt az eszében,
mielőtt meglátta a legyet. Lássuk csak, mi is volt az? Mi is... Kivette
zsebkendőjét, és megtörölte vele a nyakát a gallérján belül. Az isten-
nek se tudott rá visszaemlékezni.”¹⁰

¹⁰Elbeszélések, 657.

A szó tág értelmében épp így működnek Mansfield szövegei: trau-
mákat nyitnak fel, majd elhallgatnak anélkül, hogy lenne megoldás, hogy
lenne feloldás, hogy lenne megkönnyebbülés. Mert ezek a traumák, a
léthelyzetek okozta sebek és veszteségek kibeszéletlenek, és ezért ott kí-
sértének az emberi lelkekben és a társadalom szöveteiben. És Mansfield
sem vállalkozik és nem is vállalkozhat többre, mint hogy felvillantja eze-
ket a ritka pillanatokot, amikor hirtelen láthatóvá válnak a felszín alatt
húzódó repedések és sebek — mert az is több, mint a főnök esetében
„csak” a hatévnyi, de a kultúra nagy narratíváiban sokszor a több év-
százados elhallgatások és elhallgattatások.

Hangok a télben

Reggel zajos a város.
Nagy hangdarabok esnek
az út mentén közlekedőkre.

Néhány lépés után az idő is
beszakad, mély kátyúk fogadják
a megrémült perceket.

Autók szűk hasában álmoktól
rojtosodó emberek, a telefon
a legelőbb hangvonal.

Kisgyerek játszik az úton.
Labdája néma pettyeiből két
katicabogár reppen ki.

A kutya végigugatja
a rozsdálló Tisza-partot, egy
ugatásdarab örvénylik a vízben.

A fák nyikorognak a szélben.
Veszett leveleiknek utána
hajolnának talán most már ők is.

Az ember, ha siet, szemére
hályogot húz. Mellette kerítés,
fázó léptekkel együtt rohanó csík.

Aztán egy csörrenés. Sérült
autók között megtorpan és verdes
két vérehámló katicabogár.

A labda hangjára egy esőcsepp
telepszik; a gyerek szájában
most néma jégdarab a szó.

S a hó hullani kezd. Isten fehér
hangja ez. A némaságból nyílik.
Ám annak, mi lehull, van visszaútja is.

A történést a hang feljebb emeli,
a gyermek szavát még hosszabbra nyújtja.
S katicák véréből változik a kátyú is.

Aranykanna

*Uram, mikor adtál,
még nem teljességet adtál,
s ki úton van, annak gondja van
a megtett útra is,*

*ha aranykannákban
még több időt hoznál,
hozd úgy, hogy figyelmed
emeld a mi régi
útjainkra is.*

Úton

*Mikor van mit félni és
félteni azt, mi századok
ölen őrződött eddig,
mikor a szél a gyermek
jövőjét mind letöri, és
szétzaporzik a lélek
egyre növekvő riadalma,
bogár kemény hátáról
halk fűbe pattan a Nap
merev sugara is,*

*akkor, Uram, az égi gerendáknak
adj még magasságot,
a bóbíta idejét tág térbe
merítsd, a neonkannákban
a holnap rég ismert fényekre
találjon, s a szél mögött még
ott kanyarogjon a mi utunk is...*

Atlantisz

*Az óceánból néha egy percre
felbukkan Atlantisz, a láthatáron
aranyhídként szikrázik egy délkör.
Azután semmi, csak a távol, a víz.
A térképen jelölhetetlen lét.
A részletek nem épülnek belém, a tűnt
sziget, vagy tán nevezzük így, földrész
nem hagyja megörökíteni magát,
odavesznek századszor is a fák,
a rétek, a háztetők, a kikötő
és a főtér. Csak arra emlékszem:
a kupolákon végigárad a fény,
az utcák zezzugosak, a sorok
szótagszáma váltakozik, egymáshoz
simulnak mégis — kusza, de tiszta
rendszer, egyszerre szabályos és szabad.*

Más világ

Vörös Istvánnak

*„Lakások könyvespolc nélkül”,
olvastam egy költő versében
kilenc-tíz évvel ezelőtt, és tényleg:
vendégségbe megyek egy családhoz,
kétszintes palota a kertvárosban,
a nappaliban akvárium, lapostévé,
félméteres hangfal és vázák,
az elemes polcrendszeren fényképek,
tengeri csigák és mütyűrök,
az emeleti hálóban az asztalkán
kenőcsök, DVD-k, CD-k —
és máshol is, itt-ott, a köznapokban
az arcomba tolnak néha
szelfiket, idilli fotókat,
a családi élet lenyomatait:
Stunci és Muci mögött a polcon
mindig csak kütyük, plüssök,
porcelán készletek, porfogók,
mindenféle versenyek érmei,*

*mütyűrök, DVD-k, CD-k,
mütyűrök, DVD-k, CD-k,
sehoh egy Tolkien, egy Rowling,
Leslie L. Lawrence vagy Moldova,
Romana, Júlia regényfüzet,
nemhogy egy Pilinszky, Márai,
sehoh egy könyv, sehoh egy könyv.*

ACSAI ROLAND

A szív, a szél

*Tél odakint. Egy hasonlóan fényes napon született meg
Zsófia, elsőszülött lányom. Visszatekinteni: perceg*

*szúja időnek a bútorainkban. Kabát is került le
rólam azonnal, amint kiszálltam. Feledése a szürke*

*évszaknak minden ilyen nap, a visszahozott bizonyosság
abban, amit ma körülvehet áradatával a mozgás.*

*Mozdulatokba kapaszkodik ága a fának, levélbe
nem tudhat, és nem nyugodhat meg tán ma a szíve, a szél se.*

Kérdés

*Cirmi nem él ma már. Zsákok között vadászott egerekre,
nagy bajuszát beporozta darájuk fehérre, befedte*

*bundája cirmosságát is, miként az idő pora. Macska
volt (nem is egy, hanem több is talán), elsurrant puha mancsa*

*régen a semmibe. Hol van a semmi? Ki mondja meg? És nem
mondja hang, hogy senki. Így van pedig, nem poén. Szeme fényben,*

*és a sötétben. A macskaszem tükrözi vissza a lényét:
régii biciklié. Por fedi azt is azóta, a részvét.*

Összekössön

*Ma a félszárnyú varjút újra láttuk
Minden gyomot
Ismer tudja magányuk
Más varjú repül ő nem megy utánuk*

*Levegőben vagy a földön
Egy ökörményál összekössön*

*Gyerekkoromban a sok papírsárkány
Magasra szállt
Fehér felhő a máróány
De az idő eltelt felnőttem aztán*

*Levegőben vagy a földön
Egy ökörményál összekössön*

*A nagyobbik lányom már repülővel
Repül haza
hol mindent ismer ő fel
és a jelenben rég elmúlt időt lel*

*Levegőben vagy a földön
Egy ökörményál összekössön*

*A pataknak hídján az ember átjut
A túlpartra
Jöjjön őszökre május
Ma a félszárnyú varjút újra láttuk*

*Levegőben vagy a földön
Egy ökörményál összekössön*

Szerelem

A szerző író, műfordító, könyvkiadó. Legutóbbi írását 2021. 10. számunkban közöltük.

Kicsit hosszabban nézem majd magát a nyitott ajtón vagy a kirakatüvegen keresztül. És ha lehet, továbbra is fogadja el tőlem azt a néhány apróságot, amit a költőknél szebben úgysem tud elmondani senki, mert túl kevés hozzá a magamfajta öregember, aki kedden és szerdán tizenegy óra húsz perckor vagy huszonkettőkor megpillantja magát, amint a zöldséges pultban éppen vöröshagymát mér a soron következő vásárlónak. A költő szava kell hozzá, aki versben magasztalja az érzést, mely csordultig tölti el a szívemet, valahányszor megállok a bolt előtt, amikor kedden és szerdán délig engedélyezik a kijárást a szeretetotthonból.

Úgy teszek, mintha csak nézelődnék, magamban tanakodnék, melyik fajta almából válasszak. Lehajolok, mintha a ládák alatt zacskót keresnék, és titokban akkor is magát lesem, amint hátrasimítja homlokába hulló fürtjeit, villámgyors ujjakkal beüti a számokat a kis fekete számológépbe, összeszorozza a súlyt az árral, hangosan mondja az összeget, és közben egy gyors pillantással ellenőrzi, helyes összeget mond-e, vagy inkább csak teljes bizonyosságot szeretne, hogy nem hazudnak a számjegyek, ami a kijelzőn látszik, az kimondva is igaz, és miközben veszi el a pénzt, már hangosan kiszámolja, és egyszerre mondja is, hogy mennyi a visszajáró. Hallom odakint, hatvanöt deka az egész, ötszáznegyven, az annyi mint... ha nem lesz más, az összesen kettőezer-háromszázhuszonhat. És hallgatom behunyt szemmel ezt a zsongító muzsikát. Tavasz van, kivirágoztak a kertben a jácintok, a cinegék picic csőrükkel szorgosan kopogatják az odú nyílását, mindenki sűrög-forog, érzi a tavaszi ébredést.

Ma vittem magának egy szál fehér jácintot. Kiválasztottam a legszebbet. Úgy rejtettem el a titkos helyünkön, az üres rekeszek mögötti falmélyedésben, hogy senki ne vegye észre. Újságpapírba csomagolva vittem, csak a rekeszek takarásában bontottam ki. Úgy tettem, mint aki a ruháját igazgatja, és közben észrevétlenül odacsempésztem a fehér jácintot is a falmélyedésbe. Egy versidézetet is tűztem hozzá, remélem, tetszeni fog, nagy költő írta, Vajda János.

Olyan boldog voltam, amikor fölfedezte a rejtekhelyünket, és el is fogadta az ajándékomat. Csekélység volt, de ami rá van írva, attól az a könyvjelző több pusztá formára vágott kartonlapnál. *Járhat bősen szél a május ágai közt, s messze űzheti illanó percét a nyár*, üzentem magának. Utána azzal a néhány szerény ajándékkal is, amit a neve napjára vittem. Gondoltam, hogy szereti a mogyoróval töltött bonbont, azért olyat választottam. Sokáig törtem a fejem, mit vehetnék magának, ami kicsi is, szép is, de mégis méltóképpen kifejezi a maga iránt táplált érzéseimet. A kulcstartó csak ráadás lett volna, nem baj, hogy csak a karikát tartotta meg, gondolom, nem tetszett

magának a kép, túl régimódinak találta, azért hagyta kint a bolt előtt a párkányon. Másnap én hazavittem, azóta az éjjeliszekrényemen őrzöm, és kicsit olyan, mintha én kaptam volna magától, mintha maga ajándékozta volna, cserébe a bonbonért, ami betettem mellé a kis csomagba. Higgye el, a karikája pedig többet jelent most nekem, mint egy egyszerű kulcskarika.

Tudja, amikor az ember rohamosan közeledik a nyolcvan felé, másképpen látja a világot, mint akár egy ötvenéves férfi is, aki azt hiszi, még mindenre van ideje. Nekem már nincsen célom, én beérem azzal, amit lát a szemem. Örülök, ha valamit a kezembe foghatok, de legtöbbször a pusztá látvány is elég, az ujjaim tapintása helyett az is, amit csak úgy odaképzelek.

Egyszer, egyetlenegyszer történt meg. Odakint álltam, a bolt előtt, maga áthajolt az epres láda fölött, úgy nézte meg a pultból, hogy mi van a láda elejére akasztott kis fekete táblára írva. Én oldalról figyeltem, majd behunyt szemmel elképzelttem, hogy most hirtelen ott termék, megtartom a derekánál fogva, hogy maga nyugodtan előrehajolhasson, esetleg amennyire tudok, én is hajolok magával együtt, és félresimítom a homlokába hulló szőke fürtöket, hogy jobban lásson tőlük.

A kirakat zöld rácsába kapaszkodtam, mert hirtelen megfordult velem a világ. Elvesztettem az egyensúlyomat, és kis híján leszédültem az utolsó lépcsőfokról, úgy elhomályosodott előttem minden. Egyedül magát láttam tisztán, mintha alakja a mennybolt hatalmas, égszínkék vásznán vetülne elém a horizont fölött, és én ujjaim hegyével, csigáról csigára járva visszahajtogatnám aranylón csillogó fürtjeit a füle mögé.

Többé nem teszek ilyet a maga jelenlétében, beérem annyival, hogy messziről csodálom. At sem lépem többé az üzlet küszöbét. Úgy teszek, mintha csak végignézném az árat, találgatnám, mit vegyek majd holnap, ha erre járok, közben megtapogatom a szatyromat, mintha azt latolgatnám, fér-e még valami a darab kenyér, sajt és kifli mellé, lemondón legyintek is hozzá, majd legközelebb. Aztán megállok a zöldségbolt nyitott ajtajában, mintha erőt gyűjtenék a fölfelé vezető lépcsőkhöz, és ilyenkor büntetlenül is hosszabban nézhetem magát. Ezután már csak otthon, lefekvés és az esti fohász után képzelem magát magam elé. Mindig ugyanolyannak, amilyennek félálomban azon a szédítő képen láttam. Abban a lenge, hófehér tunikában, a horizont égszínkék háttérében. Aztán ahogy a percek múlásával alakja egyre közeledik felém, úgy kalapál mind hevesebben a szívem. És amikor megáll az ágyam előtt, én behunyt szemmel kérem a Jóistent, hogy tartsa itt velem, ne büntessen azzal, hogy megfosztja törékeny álmomat a maga mosolyától. És úgy alszom el, hogy maga örökösödik felettem. Álmomban olyankor mindig kisgyermek leszek, szaladok egy színes pillangó után, és közben hátam mögül a maga biztató hangját, csengő kacagását hallok, hogy gyorsabban, gyorsabban, mindjárt utoléred.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Rawls vallásáról

Az On My Religion első magyar nyelvű megjelenése elé

1957-ben született Kalo-
csán. Teológus, vallás- és
kommunikációkutató, a Sze-
gedi Tudományegyetem
vallástudomány professzo-
ra és az MTA-SZTE Convi-
vence kutatócsoport veze-
tője. Legutóbbi írását 2021.
11. számunkban közzöltük.

Saját vallásáról, vallásosságáról és nonteizmusáról írva John Rawls három élettörténeti eseményre utal vissza, melyek mind a II. világ-
háborúhoz kötődnek. A szerző vallásos családban nőtt föl, még azon
is morfondírozott, hogy esetleg szemináriumba megy és egyházi szol-
gálatba szegődik. A háború kitörésekor azonban inkább a katonai
szolgálat mellett döntött, mint annyi más kortársa. Egészen a háború
végéig eredeti ortodoxiáját nem kezdte ki semmi, mígnem egy tá-
bori istentisztelet alkalmával a pásztor arról prédikált, hogy Isten irá-
nyította a fegyvereket a célra, és neki köszönhető, hogy a japánok nem
győzhetek. Az így felfogott gondviselés elfogadhatatlannak tetszett
Rawls számára. Majd egy barátját veszítette el, aki parancsnokával fel-
derítő küldetésre ment. Eredetileg Rawlsra is eshetett volna a választás,
de őt véradásra küldték, mert vércsoportja megfelelt az éppen szük-
séges műtét elvégzéséhez. A barát odaveszett, amit Rawls nagyon a
szívére vett, s ami szintén összekapcsolódott a gondviselésbe vetett
hitének megingásával. Végül, már 1945-ben egy filmet vetítettek a lak-
tanyában arról, ahogyan az amerikai katonák felszabadítják az ausch-
witzi lágert. A szerző érdemben nem találkozott akkor még a Holokauszt
szörnyűségével, de a film révén az a tény, hogy Isten nem óvta meg a
zsidókat ettől a genocídiumtól, végleg megrengette vallásos hitét. Ho-
gyan is lehetne egy ilyen Istenhez imádkozni? — teszi fel a kérdést.

Az *On My Religion* című kéziratot a szerző alighanem saját ma-
gának írta, jegyzetelte. Halála után került elő, 1997-re datálva. Elő-
ször a Princetonon írt szakdolgozatával együtt, 2009-ben jelent meg.
Az alig 10 oldal terjedelmű szöveg 4 pontból áll, melyek részben if-
júkori élményeit idézik fel, részben pedig Jean Bodin francia poli-
tikai filozófus terjedelmes művéhez (*Colloquium heptaplomeres de re-
rum sublimum arcanis abditis*, 1588–1590) fűzött kritikus megjegyzéseket
tartalmaznak. A mű 1975-ben jelent meg először angol fordításban,
és fő témája a vallások közötti tolerancia lehetősége, amit másfélszáz
évvel később Lessing tematizált a *Bölcs Náthánban*.

Bár a jegyzetek egymástól függetlenek, mégis összeköti őket az Is-
tenbe vetett hit és az igazságosság meglapozhatóságának problema-
tikája. Az egyes felvetésekben ismert és sokak által taglalt kérdésekre
utal a szerző. Elsősorban az isteni gondviselés igazságossága mint hit-
tétel és a történelemben megtapasztalt, elfogadhatatlan, felfoghatatlan
igazságtalanság közötti feloldhatatlan feszültségre. Amint Theodor W.
Adorno feltette a kérdést, hogy lehet-e, nem barbárság-e a Holokauszt
után verset írni, úgy teszi fel a kérdést Rawls is, hogy lehet-e a Holo-
kausz után imádkozni. Miközben mindkét kérdés nyilvánvalóan ál-

kérdés, hiszen 1944–1945 után is születtek versek, zsidó lírikusok tollából is, és nem szakadt meg a zsidó imádság évezredes fonala sem, ugyanakkor a kérdéssel valóban tágas tér nyílik a hívő és nem hívő gondolkodás számára, amely a kinyilatkoztatás fátyla mögött rejtőző Isten és a tükör által homályosan felsejlő történelmet fürkészi.

Jóllehet Rawls személye és életműve a 20. század legjelentősebb liberális gondolkodói közé tartozik, Habermashoz hasonlóan róla sem állítható, hogy a vallás önmagában és a vallási tematikák ne érdekelték volna. Az igazságosságról, életművének központi problémaköréről értekezve számtalan ponton épít, hivatkozik vagy kerül oppozicionális relációba vallási, kifejezetten keresztény szemléletekkel és tételekkel. Elég csak arra utalni, hogy az igazságosság elméletének első alapelve, miszerint „minden személynek egyenlő joga van a másokéval összeegyeztethető legkiterjedtebb alapvető szabadságra”, a vallási tolerancia elvének egyetemes kiterjesztését jelenti. Az *On My Religion* élet-történeti és hittörténeti háttéradalekokat szolgáltat e részek precízebb értelmezéséhez.

Rawls politikaelméletének vallási, teológiatörténeti vonatkozásaihoz tartozik Jean Bodin (1529–1596) francia politikai filozófus gondolkodásmódja, amely az *On My Religion* szerint döntő hatással volt rá. Három jellegzetességet emel ki a szerző Bodinból. A megőrzött katolicitását, amely alapvető toleranciával párosult, a más vallási meggyőződések kikezdésének tilalmát, végül pedig, hogy a szerző hét vitapartnerének vallási meggyőződése mind rendelkezik valamilyen racionalitással, amely a politikai gondolkodásra és cselekvésre is átfordítható.

Talán nem túlzás felvetni, hogy Rawls igazságosság-elmélete a bodini nyomokon indulva természetes (politikai) teológiaként is értelmezhető. Fő művében a vallás kifejezés az irracionalitással és a vallási intézmények illegitim befolyásával kapcsolatban fordul elő, miközben az igazságosság eszméje alapvetően szinkronban marad a kereszténység közjóra vonatkozó tanításával, megvalósíthatóságának alapfeltétele pedig a harmonikus társadalom lehetőségébe vetett „hit”.

Rawls a saját vallásáról, mondhatjuk teológiájáról, szóló jegyzeteket olyan bekezdéssel zárja, amelynek kulcskifejezése a *nonteizmus*. A fogalom a politikai filozófiára, illetve morálfilozófiában a 19. század szkeptikusaira megy vissza, akik megkülönböztették az ateizmust és a nonteizmust. Előbbi egyszerre jelentett isten- és erkölcstelenséget, utóbbi csak istentelenséget, ám erkölcstelenséget nem.

A nonteizmus jelen van a vallások hagyományaiban is, különösen a buddhizmus bizonyos irányzataihoz kapcsolva beszélhetünk isten nélküli vallásról. Rawlshoz azonban alighanem inkább a liberális kvékerek (Barátok Vallásos Társasága) nonteizmusa állhatott közelebb, akik nem ragaszkodnak Isten létéhez, ellenben teljes elkötelezettséggel igyekeznek mindazt megvalósítani, ami Jézus tanítása és gyakorlata: igazságosságot, békét, erőszakmentességet.

Rawls számára kapóra jött ez a megkülönböztetés, amely lehetővé tette, hogy liberális igazságosság-elméletében támaszkodhasson mindarra, amit a zsidó-keresztény etikai hagyomány öröksége, ugyanakkor

ne kelljen ezt összekapcsolnia valamilyen vallási szuperhatalommal, amely fölötte vagy kívüle van a racionális gondolkodásnak. E záró bekezdés a szerző neo-ortodox teológiából a racionalista deizmus felé tartó szellemi útjának végállomásaként is felfogható.

JOHN RAWLS

A vallásomról

A fordítás alapjául szolgáló kiadás: John Rawls: *A Brief Inquiry Into the Meaning of Sin and Faith with "On My Religion"*. (Szerk. Thomas Nagel.) Harvard University Press, Cambridge (MA) — London, 2009, 259–269.

1.

Az, hogy mi a vallásom, csakis rám tartozik, mivel annak fejlődésében nincs semmi szokatlan vagy kifejezetten tanulságos. Egy hagyományosan vallásos családba születtem. Édesanyám episzkopális, édesapám déli metodista volt, azonban mindketten ugyanabba a baltimore-i episzkopális gyülekezetbe jártak. Sosem éreztem, hogy a megszokottól eltérő vallásosságuk lett volna. Saját magam is megszokásból voltam vallásos az utolsó két princetoni évemig.

Aztán megváltoztak a dolgok. Mélyen elkezdett érdekelni a teológia és annak tanítása, például a különféle Szentháromság-értelmezések, és az, hogy miként képes egy ilyen kétségtelenül homályos eszme kifejezésre jutni a kereszténység megannyi formájában. Még azon is elgondolkodtam, hogy esetleg belépjek a szemináriumba, de aztán úgy döntöttem, hogy előbb megvárom a háború végét: nem tudtam meggyőzni magam afelől, hogy indítékaim őszinték, és különben is a hadseregben való szolgálat érdekelt, mint annyi barátomat és osztálytársamat. Ez az időszak majdnem a háború végéig tartott, de mindez megváltozott nagyjából a háború utolsó évének környékén. Azóta úgy tekintek magamra, mint akinek a hite többé nem ortodox, jöllehet ez a kijelentés meglehetősen bizonytalan, és a nézeteim sem mindig maradtak azonosak.

Gyakran eltűnődtem azon, hogy miért változott meg vallásos meggyőződéselem, különösen a háború során. Ortodox episzkopális keresztény hívőként kezdtem, majd ezt a meggyőződésemet elhagytam 1945 júniusában. Nem állítom, hogy teljesen értem, miért változott meg a hitem, és azt sem gondolom, hogy teljes mértékben megérthetőek az efféle változások. Feljegyezhetjük a történéseket, mesélhetünk történeteket és találgathatunk, de ezeket így is kell kezelni. Lehet bennük valami tanulságos, és talán mégsem.

Három eset mégis kiemelkedik az emlékezetemben: Kilei Ridge; Deacon halála; illetve a Holokausztról szóló hírek és azok reflexiója bennem. Az első eset 1944. december közepén történt. A 32. hadosztály 128. gyalogos ezred F csapatának küzdelme a Leyte szigetén lévő Limon városa feletti hegyerinc bevétele miatt befejeződött, amikor a csapatunknak már csupán tartania kellett az állását. Egyik nap egy lutheránus lelkész érkezett hozzánk és rövid prédikációt tartott arról, hogy Isten fegyvereinket a japánokra irányította, miközben megvédett minket a japán lövésektől. Nem tudom, miért dühített fel ez akkor annyira,

de mindenképpen megharagított. Megdorgáltam a lelkészt (aki főhadnagy volt) azért a hamis értelmezésért, amit az isteni gondviselésről fejtett ki, hiszen annak lényegét lutheránusként tökéletesen értenie kellett. Mi más oka lehetett arra, hogy ilyeneket mondjon, mint az, hogy megpróbálja vigasztalni a csapatokat? A keresztény tanítást azonban nem szabad erre használni, én pedig tökéletesen tisztában voltam vele, hogy erre használják.

A második eset — Deacon halála — 1945 májusában történt, magasan a Luzon-szigeteki Villa Verde ösvényen. Deacon nagyszerű ember volt, barátok lettünk, és az ezrednél közös sátoron osztozkodtunk. Egy nap a főhadnagy két önkéntest keresett. Egyikőjüknek az ezredessel kellett tartania a japán állások megfigyelése miatt, a másiknak sürgősen vért kellett adnia a sebesült katonák számára a közeli tábori kórházban. Mindketten jelentkezünk, és a választás kimenetelére a megfelelő vértípustól függött. Mivel az én vértípusom alkalmas volt és Deaconé nem, ő tartott az ezredessel. Minden bizonnyal a japán erők észrevehették őket, mert csakhamar 150 aknalövedék hullott az irányukba. Fedezékbe ugrottak egy rókalyukba, ahol azonnal szörnyethaltak egy becsapódó lövedéktől. Meglehetősen vigasztalhatatlan voltam és nem tudtam ezt az eseményt elfelejteni. Nem tudom, miért befolyásolt ez az eset ennyire, azon kívül, hogy kedveltem Deacont, mivel a halál megszokott volt a háborúban. Mégis úgy vélem, hogy ez az esemény mélyen meghatározott engem, amiről később teszek még említést.

A harmadik eset több csupán egyetlen eseménynél, mivel hosszabb ideig tartott. Ha jól emlékszem, Asingannál kezdődött áprilisban, ahol az ezred megpihent a frontharcoktól és utánpótlást kapott. Este a katonai moziba mentünk, ahol a hadsereg hírközlési szolgáltatása híreket vetített. Itt értesültem, azt hiszem, először a Holokauszt tényéről, mikor az amerikai egységek első beszámolóit nyilvánosságra kerültek, amint elérték a koncentrációs táborokat. Természetesen sok minden tudható volt már azelőtt is, de ez nem volt közismert a csatatéren harcoló katonák számára.

Ezek az esetek, különösen — mint az széles körben ismert — a harmadik, hasonlóképpen hatottak rám. Egyrészt megkérdőjelezték bennem az imádság lehetőségét. Hogy tudnék imádkozni és fohászkodni Isten segítségéért, a családomért, a hazámért vagy akármi másért, amit becsben tartok, amikor Isten nem menti meg a zsidók millióit Hitlertől? Amikor Lincoln a polgárháborút a rabszolgaság bűnét követő isteni büntetésként értelmezte — melyet megérdemelt úgy Észak, mint Dél —, Istenre mint igazságosságot cselekvőre tekintett. De a Holokauszt nem magyarázható ilyen értelemben. Bármiféle erre tett kísérlet, amelyről később olvastam, irtózatos volt és gonosz. Ahhoz, hogy a történelmet Isten akaratának kifejeződéseként értelmezhesük, Isten akaratának meg kell egyeznie az igazságosság legalapvetőbb felismert elképzeléseivel. Hiszen mi másra való az alapvető igazságosság? Következésképpen, mint valami visszatásítót és gonoszt, hamarosan elutasítottam az isteni akarat felsőbbrendűségét.

2.

Az ezt követő hónapok és évek a keresztény tanítás egyre erősödő elvetését hozták magukkal; a keresztény tanítás mindinkább idegenné vált számomra. Nehézségeim mindig erkölcsi természetűek voltak, mivel a hitem szilárd maradt Isten létéről való bármiféle kételytől függetlenül. Isten létének úgynevezett bizonyítékai Szent Tamásnál és egyéb helyeken egyáltalán nem rendelkeztek semmiféle vallási jelentőséggel. Ezt tisztán láttam. Más volt ugyanakkor a helyzet a jóról és az igazságosságról szóló keresztény tanokkal.

Arra a felismerésre jutottam, hogy sok esetben ezek erkölcsileg hibásak, egyes esetekben pedig kifejezetten visszaszatóak. Ilyenek voltak az ősbűnről, a mennyről és a poklóról, a hit által való megigazulásról vagy a papi hatalomról szóló tanok. Hacsak az ember nem tesz kivételt önmagával kapcsolatban, feltételezve, hogy az üdvösségre rendeltetett, a predesztinációról szóló tant — ha következetesen végiggondoljuk és megértjük — hátborzongatónak találtam. A kettős predesztináció és annak Szent Ágoston és Kálvin szerinti szigorú értelmezése kifejezetten rémisztőek, bár el kellett ismernem, hogy jelen voltak már Szent Tamásnál és Luthernél is, és csak folyományai a predesztinációról szóló egyéb elképzeléseknek. Lehetetlenné vált számomra, hogy komolyan vegyem ezeket a tanokat, de nem nyilvánvalóságuk gyenge vagy kétséges volta miatt. Hanem mert ezek a tanok Istent egy olyan szörnyként ábrázolják, akit csakis saját hatalma és dicsősége vezérel. Mintha az olyan nyomorúságos és torz bábok, mint amilyeneknek az embereket leírták, bármit is megdicsőíthetnének! Azt is beláttam, hogy igencsak kevés ember fogadja el vagy érti ezeket a tanokat. A legtöbb hívő számára a vallás pusztán megszokás tárgya, amely vigaszt és megnyugvást hoz az embert próbáló időkben.

A háború utáni korai években sokat foglalkoztam az inkvizíció történetével és kialakulásának okaival. Több könyvet olvastam el erről, beleértve Henry Lea *A középkori inkvizíció története (A History of the Inquisition of the Middle Ages)* című művét, Lord Acton erről a könyvről írt recenzióját, valamint Acton saját nézeteit a papi és egyszersmind politikai hatalom korrumpálódásáról. Arra a megézésre jutottam, hogy a kereszténység nagy átka a máshitűek és eretnekek üldözésében érhető tetten, kezdve már Irenaeus és Tertullianus korától. Úgy tűnt nekem, hogy ez egyfajta újdonság, hiszen a görög és római vallások polgári vallások voltak, és az volt a szerepük, hogy táplálják a polisz vagy a császár iránti hűséget, különösen háború vagy válság idején. Ehhez ragaszkodtak, de ezen túl a polgári társadalom nagyrészt szabad lehetett, miközben sok más vallás virágzott a poliszban vagy a birodalomban. Az egyház története ezzel szemben magában foglalja az államhoz fűződő történelmi kapcsolatainak hosszú történetét, és a politikai hatalom felhasználását is a más vallások feletti hegemónia és elnyomás megalapozására.

Az egyház megkövetelte az igaz hitet, még hozzá az örök megváltás érdekében, ez alapján pedig igazolást talált az eretnekség elnyomására. Ezt megértve arra a belátásra jutottam, hogy a vallásszabadság

és lelkiismereti szabadság megtagadása hatalmas bűn, ami a pápák tévedhetetlenség-igényét is elfogadhatatlanná teszi számomra. Igaz, az egyház a tévedhetetlenséget csakis hit és erkölcs dolgában követeli meg. Ez a tanítás nem azt mondja ki, hogy a pápa mint ember nem tévedhet, hanem azt, hogy Isten gondoskodik arról, hogy az ember, akit pápának hívnak, ne állítson téveset. Mégis, ha a vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság nem hit és erkölcs dolgai, akkor melyek azok? Ezek a szabadságok és szabadságjogok saját erkölcsi és politikai meggyőződésemmé szilárd pontjaivá váltak. Végül ezek a szabadság(jog)ok az alkotmányos demokráciáról alkotott felfogásom alapvető politikai elemeivé váltak, amelyhez szorosan kötődött az egyház és az állam szétválasztásának igénye.

Arra a belátásra jutottam, hogy amennyiben a kereszténységet komolyan vesszük, annak káros következményei lehetnek az egyén jellemére. A kereszténység bizonyos értelemben egy magányos vallás: mindenki egyénileg lesz megváltva, vagy kárhozik el, és ezért természetesen mindenki a saját megváltására összpontosít akkor, amikor semmi más nem számít már. Míg éppenséggel lehetetlen, legalábbis bizonyos mértékig, hogy ne önmagunkra összpontosítsunk, saját személyes lelkünk és annak üdvössége kevésbé fontos a civilizált élet tágabb keretei szempontjából, és ezt gyakorta fel kell — vagy kellene — ismernünk. Következésképpen: mennyire fontos a saját üdvösségem összevetve azzal, hogy az életemet kockáztassam azért, hogy adandó alkalommal merényletet kövessék el Hitler ellen? Egyáltalán nem fontos. Bizonyára meg kell ragadni ezt a lehetőséget, és cselekedni kell, bár ahogy Kant mondta, senki sem lehet előre biztos benne, hogy cselekedni fog, amíg meg nem tette. Vegyük például a Hitler elleni merénylet esetét: sokat merengtem azon akkoriban, hogy vajon nekibátorodnék-e és lenne-e merszem ehhez. Az ilyen cselekedetek bizonyára nem egyszerűek. Számomra a német ellenállás súlyos hibájának tűnt, hogy annyit aggályoskodtak a merénylet vagy a gyilkosság tényével, illetve az államfő elleni támadás eshetőségével kapcsolatban. Stauffenbergnek igaza volt: ezeket az aggodalmakat annyira meghaladta Hitler roppant gonoszsága, hogy nehéz hitelt adni az ilyen érveknek, és azt gondolni, hogy nem befolyásolták őket esetleg más aggályok is, amelyekről nem akartak említést tenni.

3.

A vallásról olvasott sok szöveg közül kevés hatott rám annyira, mint Bodin *Kollokvium*ban bemutatott nézetei. Három dolog különösképp figyelemreméltó Bodinnal kapcsolatban. Az első, hogy amennyire tudjuk, egész életében hívő katolikus volt. Katolikus temetést kért és vezető tagja volt a *Politiques* jogáspártnak. Nem olyasvalaki volt tehát, szemben Spinozával, aki úgy jutott el a toleranciáig, hogy elvetette korábbi vallási nézeteit. Bodin számára a tolerancia egy aspektusa és következménye az Isten által teremtett, a természetben jelenlévő összhangnak. Ugyan elismerte a tolerancia politikai jelentőségét, és vallotta, hogy az államnak azt mindig fenn kell tartania,

a toleranciával kapcsolatos meggyőződése vallásos és nem politikai alapú volt.

Bodin eszméinek másik sajátossága, hogy elítélte a személy vallási alapon való becsmérést, különösképpen, ha valaki eközben nem tett kísérletet egy jobb vallási meggyőződés bemutatására, ami felcserélhette volna az előzőt. A *Kollokvium* végén a hét beszélgetőtárs megegyezik abban, hogy felhagynak egymás vallásos meggyőződésének megcáfolásával, és helyette vallásos nézeteik leírására biztatják egymást, hogy tanulhassanak abból, amit a többiek gondolnak, és így a legkedvezőbb fényben látva érthessék meg egymás hitét. Bodin szerint tehát míg a hitünkről folytatott barátságos és rokonszenvező tárgyalás a vallásos élet elfogadott, fontos eleme, a vita és megosztottság nem az. A vallások összhangját és sokféleségét tekintve pedig mit használ a vita és megosztottság?

Végezetül, Bodin bizonyára felismerte a vallások elfogadhatóságának bizonyos határait. Nem tárgyalta ezeket a határokat olyan mértékben, mint amennyire tehetné volna, de az világos, hogy egyike ezeknek a támogató tolerancia, mint a vallásos tan része, amely egyúttal különbözik a politikai eszméktől. Innen pedig a politikai liberalizmus lépcsőfokain haladva hamar azt mondhatjuk, hogy a beszélgetőtársak hét vallásának mindegyike ésszerű, és elfogadhatjuk a közérkölc eszméjét és annak a politika területére vonatkozó elképzelését. Ennek részben az a jelentősége, hogy egy személy vallása gyakran nem jobb vagy rosszabb, mint amilyen maga a személyiség, ezért ahelyett az ésszerűséget vagy valamilyen hasonló eszmét mindig feltételeznünk kell.

4.

Nyilvánvaló, hogy az ateizmus Bodin számára elfogadhatatlan. Nemcsak Isten létének, hanem a jóság és az igazságosság elveinek megkérdőjelezéseként is értelmezi azt. Elutasítani Isten létezését, úgy véli, egyet jelent ezen elvek elutasításával. Bodin meggyőződése szerint az emberek csakis akkor becsülik meg a jót és az igazságosságot, ha hisznek Istenben és tartanak az isteni büntetéstől. Isten elutasítása, Bodin szerint, visszataszító társadalmi világhoz vezet, melyben senki sem ismeri el az önérdek korlátait a taktikázáson és stratégiai szempontokon túl. Ha egyszer megkérdőjelezzük Bodin — korábban általánosan elfogadott — feltevéseit, akkor képviselhetünk egy nonvoluntarista teizmust (szemben az ateizmussal), amely nem kell, hogy feltétlenül magába foglalja ezeket a következményeket, sőt összeegyeztethető az Istenbe vetett hittel is. Ha kijelentjük, hogy Isten akarata minden létező lény, erkölcsi és politikai érték forrása, akkor Isten létének tagadása magába foglalja ezen értékek tagadását is. De ha kijelentjük, hogy ezen értékek megalapozója és tartalma maga Isten értelme, vagy másképp, ha ezek az értékek ismertek Isten értelme számára, akkor Isten akarata csupán alárendelt szerepet játszik az isteni értelemre alapozott isteni szándék igazolásában. Ebben az esetben Isten létének tagadása csupán az isteni megtorlás elutasításához vezet, de az értékek elutasításához már nem járul hozzá.

Meg kell fontolnunk az isteni értelem, illetve az erkölcsi és politikai értékek közti viszony alapját. Talán kijelenthetjük, hogy Isten értelme és a mi értelmünk bizonyos tekintetben hasonlóak, más tekintetben pedig különbözőek. Isten értelme azáltal különbözik, hogy messze meghaladja a mi értelmünk erőit: felfog minden lehetséges ismeretet és felismer minden lehetséges következményt. Például azonnal megérti a számokkal kapcsolatos tények vonatkozásainak összességét. Isten tüstént felismeri a Fermat-tétel igazságát és nem kell kidolgoznia új matematikai bizonyításokat, nem úgy, mint nekünk. Ugyanakkor Isten értelme, úgy hiszem, hasonló a miénkhez abban a tekintetben, hogy ugyanazokat a következtetéseket ismerjük fel érvényesnek és ugyanazokat a tényeket fogadjuk el igaznak. Ezen túlmenően feltételezhetjük, hogy Isten értelme annyiban összhangban van a miénkkel, hogy amennyire egy esetet fel tudunk fogni, az észszerűségéből fakadó isteni elképzelés és a miénk ugyanarra az ítéletre kell hogy jusson.

Fogadjuk el ezeket a megjegyzéseket kellően megalapozottnak. Ezek után, ha elutasítjuk Isten létezését, azzal együtt elutasítjuk az isteni erőkkel felvértezett értelem létezését is. De vajon tagadjuk-e ezzel az értelem tartalmának a megalapozottságát? Ezen a ponton nagy a megosztottság. A magam részéről nem látom, hogy az értelem tartalmát és érvényességét befolyásolná az a tény, hogy Isten létezik-e vagy sem, ha Istent akarattal rendelkező lényként képzeljük el. Nem tagadhatjuk e következtetések érvényességét vagy az elismert tények igazságát. Ha ezt tesszük ugyanis, akkor aláásunk minden érvelést, és akár találmorra is fecseghetünk.

Tételezzük fel, hogy a gondolkodás legalapvetőbb formáiban változatlan, függetlenül attól, hogy miféle lény gyakorolja. Ezért Isten létezése, bármilyen nagyok is az isteni erők, nem határozza meg az értelem alapvető kánonjait. Sőt, a gyakorlati ész ítéleteinek tartalma társadalmi tényektől függ, vagyis hogy hogyan viszonyulnak az emberek egymáshoz a társadalomban. Az isteni gyakorlati ész, csakúgy, mint a miénk, igazodik ezekhez a tényekhez; és ez még akkor is így van, ha ezek a tények Isten teremtésének eredményei. Tekintettel ezekre a tényekre, úgy, ahogy azok a társadalmi világunkban tagadhatatlanul jelen vannak, az észszerűség alapvető ítéleteinek ugyanazoknak kell lenniük, akár az isteni ész, akár a miénk által hozott ítéleteket illetően. Az észszerűség változatlan tartalma — mely nélkül gondolkodásunk összeomlik — nem enged más lehetőséget, bármennyire is jámbornak tűnik mindent az isteni akaratnak tulajdonítani.

Ennyiben tehát egyetértek Bodinnel: az ateizmus (ahogyan értelemzi) tragédia, de a nonteizmustól nem kell félnünk, legalábbis politikai értelemben. A nonteizmus összeegyeztethető a vallásos hittel, jöllehet az ateizmust is tolerálni kell, mert ami a vallásban büntetendő, az nem a hit, hanem a cselekedetek.

Novitzky Péter és Gájer László fordítása

Mark Coleridge brisbane-i érsekkel

GÖRFÖL TIBOR

Mark Coleridge 1948-ban született Melbourne-ben. Bibliatudományt tanult Rómában és Jeruzsálemben, doktori értekezését a Lukács-evangélium első két fejezetéről írta. Miután teológiát oktatott Melbourne-ben, 1994-től a Vatikáni Államtitkárság munkatársaként dolgozott. 2001-ben melbourne-i segédpüspökké szentelték, 2004-ben a canberrai és goulburni főegyházmegeye érseke lett, 2012 óta melbourne-i érsek. Jelenleg az Ausztrál Katolikus Püspöki Konferencia elnöke.

Miben tudná megjelölni az ausztrál katolicizmus sajátos vonásait? Van-e bármi, amitől más az ausztrál egyház, mint a többi?

Az egyháznak minden országban megvan a saját története és megvannak a sajátos vonásai. Az ausztrál egyház persze nem tekinthet vissza olyan hosszú múltra, mint például a magyar, amelynek hosszú évszázadok óta zajlik a történelme, hiszen alig kétszáz éve vannak katolikusok Ausztráliában. A katolikus egyházat ide valósággal átplántálták az óvilágból, javarészt írek közreműködésével, de azért más népcsoportok (angolok, skótok és mások) jóvoltából is. Eleinte az európai kontinensről érkeztek katolikus hívők, ma már viszont Ázsiából, Afrikából és Latin-Amerikából is. Az ausztrál egyház mindig is olyan volt, mint egy olvasztótégely, ma pedig különösen is az. Nincs meg nálunk az a koherens kultúra, amely például Magyarországot jellemzi. Azt hiszem, elsősorban idevágó tapasztalatainkat tudjuk felkínálni az egyetemes egyháznak, azt az etnikai sokféleséget és gazdag kulturális sokrétűséget, amely révén új módon élhetjük át, mit is jelent katolikusnak lenni.

Másodsorban tudatában vagyok, hogy az ausztrál egyház nagyon távoli intézménynek számít, legalábbis az európai egyházhoz képest, amely még mindig az egyetemes egyház középpontjának tartja magát, jóllehet nem az. A modern világban a középpont nem egy helyen van, hanem mindenhol. Az ausztrál egyház ráadásul nemcsak távoli, de apró is, mindössze ötmillió tagja van. Néhány éve a Vatikáni Államtitkárság kötelékében dolgoztam, és tudom, hogy Rómából nézve Ausztrália olyan messzinek tűnik, mint a Hold (*bella, ma lontana* — szép és érdekes, de a világ végén van). De azért azt kell mondanom, hogy a saját régióinkban, Ázsia és Óceánia között Ausztrália igen komoly tényező, és a világnak ezen a részén nagyon is jelentős az ausztrál egyház. A környező térségekben élő egyházak ugyanis nemcsak aprók, de szegények is (bár lelkileg gazdagok); gondoljunk csak a délkelet-ázsiai országokra, ahol az egyház valóban nagyon szegény, ráadásul bizonytalan politikai körülmények között is él. Ehhez

képest az ausztrál egyház politikailag stabil helyzetben működik és jómódú — ezért is fontos tényező a régióban, és sokan úgy is viszonyulnak hozzá, mintha a nővérük lenne.

A plenáris zsinat tervére azonban számos helyütt felfigyeltek a világon.

Így van. Annak ellenére, hogy nemzetközi összefüggésben nem vagyunk túl fontosak, úgy vélem, az ausztrál plenáris zsinat valóban komoly figyelemben részesült a világ számos részén, mert amire néhány évvel ezelőtt eltökéltük magunkat, az mára az egyetemes egyházban is előtérbe került. Csak Ausztráliában született meg plenáris zsinat igénye. Németországban a *Szinodális útnak* nevezett folyamat zajlik, Írországban hasonló kezdeményezésnek lehetünk tanúi, de mindenütt a szinodális jelleg a fontos, míg nálunk kezdetől plenáris zsinat volt a cél. Ennek számos előnye van: a plenáris zsinat szerkezete világosabb, a tekintélye is nagyobb, másrészt az egyházjog részletesebben szabályozza, azaz meghatározott keretek között kell működnie. Annak köszönhetően, hogy már jó néhány éve elköteleztük magunkat a folyamat mellett, előnytelen földrajzi helyzetünk és kis méreteink ellenére is nyújtani tudunk valamit a világ-egyháznak. Mióta ugyanis Ferenc pápa az egész világegyházra szólóan meghirdette a szinodális folyamatot, felhívását igyekszünk összehangolni a saját zsinati folyamatunkkal, azzal a szándékkal, hogy a helyi és az egyetemes dimenzió ki tudja egészíteni egymást. Valóban vannak olyan tapasztalataink, amelyeket érdemes megosztanunk másokkal; a plenáris zsinat összehívásának szándéka 2016-ban ért meg, de az előzményei a kétezres évek elejére nyúlnak vissza. Ekkor fogalmazódott meg a püspöki konferenciában, hogy szükség lenne az egész országot átfogó egyházi tanácskozásra.

A zsinat megtartásának terve tehát nagyon lassan ért meg, egyáltalán nem egyik napról a másikra pattant ki a püspökök fejéből. Hosszú és időnként nehéz utat tettünk meg, de igen gazdagító és bátorító is volt a folyamat. *Novo millennio ineunte* kezdetű apostoli levelében II. János Pál azt mondta, hogy a II. Vatikáni zsinat Isten nagy ajándéka volt az egyháznak a 20. században — mi is elmondhatjuk, hogy a plenáris zsinat Isten nagy ajándéka ennek az országnak a 21. század elején. Teljesen egyértelmű ugyanis, hogy az ausztrál egyház válságban van. Bár ez az egész világon elmondható az egyházzal. Így tekintve Isten a plenáris zsinattal ad választ arra a válságra, amelyben vagyunk. Ezt a válságot nemcsak a szexuális visszaélések idézték elő (noha igen fontos szerepet játszottak a kialakulásában), mert a gyökerei abba az időbe nyúlnak vissza, amikor a visszaélések még nem robbantak be az egyház köztudatába. A kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális visszaéléseket feltáró Királyi Vizsgálóbizottság jelentése mindenesetre súlyos megaláztatást jelentett az egyház számára, és legkésőbb ekkor kiderült, hogy nem lehet ugyanúgy folytatni a dolgokat, ahogyan addig. Az ausztrál egyház a változás elháríthatatlan feladatával szembesült. Ugyanezzel szembesülnek most a francia püspökök, akik szintén azt mondják, hogy változásra van szükség, mert a visszaélések

mögött egy egész egyházi kultúra húzódik. Nem is lehet másként, hiszen a visszaélések és a visszaéléseket szőnyeg alá söprő eljárások minden egyes országban ugyanolyan alaplíniát mutatnak. Az országok között fennálló kulturális különbségek ellenére ugyanaz az egyházi kultúra érvényesül mindenütt. És pontosan ennek kell megváltoznia.

További fontos tényezőt jelentett természetesen Ferenc pápa színre lépése. Erre senki sem számított, én legalábbis biztosan nem, pedig azt hittem, hogy kiismerem magam egyházi ügyekben. Ferenc a világ végéről érkezett, túlságosan idősnek tűnt, jezsuita volt, és azt hittem, jezsuitát senki nem akar pápának, de megválasztása óta rendkívüli ajándék az egyháznak, Ausztráliában különösen is. Nagyon emlékezetes 2015-ben a püspöki szinódus megalapításának 50. évfordulója alkalmából mondott beszéde: a meglehetősen unalmas rendezvény végén szóra emelkedett a pápa, és felrázó erejű szavakat mondott. Emlékszem, ahogyan a beszédet hallgattam, egyszer csak mintha villám hasított volna belém: igen, most van itt az idő, hogy Ausztrália megtegye a szükséges lépéseket, és elinduljon a plenáris zsinat felé.

Egyszóval apró, megfogyatkozott és válságban lévő egyház vagyunk, de azért nem vagyunk magunkra hagyva. Lehet, hogy elhagyatottnak érezzük magunkat, de a plenáris zsinat annak jele, hogy Isten nem hagyott el minket, hanem társunkul szegődik azon az úton, amelynek a bejárása hív. Nem tudom, merre tart a folyamat; olyanok vagyunk, mint Ábrahám: útra kell kelnünk, de nincs előttünk térkép, amely megmutatná, hová érkezünk meg. Nemrég olvastam egy kiváló könyvet, melynek az a címe: *Hogyan legyünk vezetők, ha nem tudjuk, merre tartunk?* Istenre kell figyelniünk, mert ő tudja, hogy mi a cél. Ez az ábrahámi magatartás pedig most nemcsak Ausztráliában, hanem világszerte fontos lett. Szóval lehet, hogy Ausztrália nincs is annyira messze a világegyháztól.

Ön nemrég úgy nyilatkozott, hogy a szinodalitás az egyetlen értelmes út, amely a jövőbe vezet. Mégis mit vár az ausztrál folyamatától? Milyen reményei vannak? Mégis csak kétszáz ezer ember vett részt az előkészítő folyamatban.

Nem tudom! Mindenesetre azt hiszem, nemcsak általában a szinodalitásról van szó; Isten nem pusztán a szinodalitást jelöli ki a jövőbe vezető útként, hanem azt akarja, hogy meghallgassuk egymást az egyházban. Ez az egyetlen út, amely Isten szándéka szerint a jövőbe vezet, és ez az új tapasztalat alkotja a szinodalitás belső lényegét. Nemcsak azokat kell meghallanunk, akikkel egyetértünk, hanem minden vélemény képviselőjére figyelniünk kell, még azokra is, akikkel nem értünk egyet, akikkel az elgondolásai taszítanak minket. Azért kell mindenkire figyelniünk, mert a Szentlélek hangját akarjuk meghallani.

Ahogy Ön is említette, sok-sok ezer ember mozdult meg, amikor elkezdtek előkészíteni a plenáris zsinatot. Rengeteg vélemény érkezett, egymásnak ellentmondók is. Ezt a kakofóniát el kell viselni. Ha csak egyféle gondolkodásmódot tartunk szem előtt, kaput nyitunk a klerikalizmusnak és a tekintélyelvűségnek, mindannak, ami létrehozta azt az egyházi kultúrát, amelytől most annyit szenvedünk. Úgy láttuk, nemcsak a püspökök, hanem az egész egyház, hogy egymásra figyelve Istenre figyelünk, és csak így indulhatunk el a jövő felé.

Néhány püspöknek óriási kihívás volt ez a hozzáállás, és még ma is az, mert ily módon újraszerveződik a tanító egyház (*ecclesia docens*) és a tanuló egyház (*ecclesia discens*) viszonya. A püspökök hozzá vannak szokva ahhoz, hogy tanítóként lépnek fel, és a tanító egyházat képviselik, ám a tanulást is meg kell tanulniuk. Egyes püspökök attól tartanak, hogy ez a hozzáállás kikezdi a püspöki tekintélyt. Szerintem szó sincs ilyesmiről. Szerintem ily módon éppen hogy pontosabban és erőteljesebben megmutatkozik a püspöki hatalom lényege. Ugyanezt teszi Ferenc a pápasággal kapcsolatban: új körülmények közé és új megvilágításba helyezi a pápaságot, elképesztően sokféle módon. Felforgatja a pápaságról alkotott monarchikus felfogást, és nem hiszem, hogy a folyamat befejeződött volna. Ezzel a legkevésbé sem ássa alá a pápai hivatalt, hanem pontosabban és erőteljesebben feltárja a péteri szolgálat lényegét. A hozzáállásától nem csökkenő, hanem fokozódó mértékben lesz Péter utódja. A püspököknek nincs okuk félniük attól, hogy a püspöki hatalom új összefüggésrendszerbe kerüljön, és új pozícióba Jézus tanítványainak közösségében. Mindannyian zarándokok vagyunk, együtt haladunk, s ha a püspökök figyelmesen meghallgatnak másokat, szolgálatuk szépsége is világosabban megmutatkozhat, hivataluk valódi lényege is nyilvánvalóbb lehet, mint a püspökségről alkotott monarchikus felfogás kontextusában. Ferenc pápa tényleg prófétai látásmódot tár elénk — és számított volna erre egy idős argentin jezsuitától? Én nem számítottam ilyesmire. Próféta azonban bárholnan érkehetnek. Ki számított arra, hogy prófétai hang szóval meg „Péter trónusáról”? Én nem számítottam rá.

Magyarországon azért nem osztatlan a lelkesedés Ferenc pápával kapcsolatban...

Hát igen, elismerem, hogy nagyon rendhagyó személyiség. Magyarországról persze nem sokat tudok, de az Egyesült Államokban például igen sokan szembehelyezkednek Ferenc pápával, nagyon erős a pápaellenes lobbis, de nem hiszem, hogy az ilyen emberek megértik, mi történik Ferenc pápasága alatt. Az ilyen embereknek nincs érzékük a történelemre. Visszatekintve nem is annyira meglepő Ferenc pápa megválasztása; váratlan volt, de utólag látható a folyamatok logikája. Bruno Forte, a neves olasz püspök és teológus azt mondta, hogy a II. Vatikáni zsinat történelmi horizontú zsinat volt, mert az egyházban ekkor szilárdult meg a történetiség tudata — Ferenc pápa erről a zsinati látásmódról rajzol elénk rendkívül üdítő és életerős képet. Ideológiai torzítás, ha valaki azt mondja (és sokan mondják), hogy II. János Pál és XVI. Benedek elvetette a zsinatot, de ettől függetlenül Ferenc pápa valóban a zsinati szemléletmód belső középpontjához vezeti el az egyházat. A szinodalitás maga is furcsán csengő, újszerű kifejezés, de arra mutat rá, amit a Szentlélek el akart mondani az egyháznak a zsinaton keresztül.

Ha az ember elolvassa a plenáris zsinat első

Nézze, az első ülészak egészen rendkívüli hét volt számunkra. A járvány miatt 2019-ben egy évvel elhalasztottuk a tanácskozást. Mivel

ülésszakáról készült terjedelmes beszámolót, azt látja, hogy a leghosszabb fejezetek a szentmiséről és az egyházi vezetésről szólnak. Morális kérdésekben is igen sokféle vélemény fogalmazódik meg. Mivel magyarázza a hagyományos témák túlsúlyát és a nagyfokú véleménykülönbséget?

azonban a járvány nem múlt el, el kellett döntenünk, hogy ismét halasztunk a személyes részvétel érdekében, vagy az egészet online formában szervezzük meg. Végül arra jutottunk, hogy az egész hetet közel háromszáz fő részvételével online formában bonyolítjuk le. Óriási feladat volt. Különösen emlékezetesek számomra a délutánok, amikor minden résztvevő kiscsoportos megbeszélésen vett részt. Egy-egy kiscsoportban harminc ember volt, de néhány alkalommal ezek is tízfős csoportokra tagolódtak: ilyenkor nyílt lehetőség mély beszélgetésre és a megkülönböztetés gyakorlására. Ezek voltak a legfontosabb tapasztalatai az első hétnek, mert túl tudtunk lépni a közöttünk húzódo ideológiai és teológiai különbségeken. Az én csoportomban nagyok sokféle meggyőződést valló és nagyon sokféle magatartású ember volt, de a hét folyamán átértük, hogy az elgondolásaink mégiscsak egy pontra mutatnak, s ezért konkrét, világos és egyértelmű javaslatokat is meg tudtunk fogalmazni, amelyeket aztán jövőre az összes résztvevő elé tudunk majd terjeszteni megvitatásra és szavazásra.

Az egész hét eléggé zűrzavaros és vontatott volt, de hát a megkülönböztetés pontosan ilyen. A diktatúra mindig gyorsabb és egyértelműbb eljárást kínál, ha viszont a megkülönböztetés útjára lépünk, zavaros és lassú folyamatra kell számítanunk. Ha rászánjuk az időt, és bízunk az egészben, kiderül, hogy mégiscsak működik! Az én csoportom moderátora egy olyan szerzetesnő volt, aki korábban sokáig szülésznőként dolgozott — azt mondta, hogy az egész olyan, mint a gyerekszülés: lassú, fájdalmas, zűrzavaros, végül azonban mindenki örül. Az egész vontatottságával és zűrzavaros jellegével szembesülve sokan elvesztik a türelmüket, azt hiszik, hogy nem ez a helyes út, és másokat is megpróbálnak lebeszélni a folytatásról. De ha bízunk abban, hogy ami történik, az a Lélek műve, és ha bízunk a többi résztvevőben (sokaknak ez a legnehezebb), akkor az egész idővel tényleg működni kezd. Mindannyian ezt éltük át az első ülészakon.

Mi van most a kezünkben? Hatalmas mennyiségű „nyersanyag”. Ezért hatalmas munka vár ránk a második ülészig, a jövő év júliusáig, mert meg kell állapítanunk, hogyan tudjuk kijelölni ennek az anyagnak a gyújtópontjait és fő hangsúlyait. Összesen hatvankilenc konkrét javaslat fogalmazódott meg a hét végére, ezeket azonban jól használható munkarenddé kell alakítanunk a második ülészig mára. Nemsokára a püspökökkel is megvitatjuk a tennivalókat, nem titok ugyanis, hogy nem minden püspökből vált ki lelkesedést a plenáris zsinat. Senki nem mondja, hogy az ördögtől való, de a vélemények azért megoszlanak. Remélem azonban, egyet fogunk érteni abban, hogy összességében jó irányba tartunk.

Már említette a Királyi Vizsgálóbizottság szexuális visszaélésekkel kapcsolatos jelentését. Mennyiben

A jelentésnek katasztrofális következményei voltak. Közel öt éve kérelmelhetetlen megaláztatás érte a katolikus egyházat, pontosabban nemcsak az egyházat, de minden érintett közül az egyházat érte a legnagyobb csapás. Ausztráliában sokan eleve azt hitték, hogy a bizottság kifejezetten a katolikus egyházat vizsgálja. Nem biztos, hogy

*határozza meg a le-
sújtó jelentés az egy-
ház nyilvános meg-
ítélését Ausztráliában,
és mennyiben szabja
meg, hogy milyen
irányban kell elindul-
niuk a katolikusok-
nak?*

visszaélések a katolikusok körében történtek a legnagyobb arányban, de olyan kulturális jelenségekkel fonódtak össze, amelyek csakis a katolikusokra jellemzők. A jelentés katasztrofális következményekkel járt az egyház társadalmi megítélésére nézve, és az egyház nyilvános jelenlétének mértékét is apróra zsugorította. A politikai szerepünk és jelentőségünk szinte teljesen megszűnt. A szavunknak már nincs tekintélye. Jóllehet továbbra is hatalmas intézményrendszert tartunk fenn, kétségtelen, hogy a püspökök szavára már senki nem hallgat, és nem tulajdonít jelentőséget neki. Az emberek úgy vélik, hogy nem sok közünk van ahhoz, amire a társadalomnak szüksége van, s hiába hangoztatjuk, hogy sok minden megváltozott az egyházban, az emberekben az a gyanú él, hogy végső soron semmi nem változott. Az én életemben még megközelítőleg sem ásta alá semmi annyira az egyház jó hírét és megbízhatóságát, mint a bizottsági jelentés, és nem is hiszem, hogy a hitelességünket egyhamar vissza tudnánk nyerni.

Már nem tudunk visszatérni abba az állapotba, amelyben a püspököknek nyilvános tekintélyük volt és politikai tényezők voltak. Azt hiszem, arra kell törekednünk, hogy egy vagy két generációnyi idő alatt újfajta hitelesség alapjait vessük meg. A szexualitással, az emberi élet kezdetével és végével kapcsolatos kérdésekben már senki nem hallgat ránk, ezért engem az foglalkoztat, milyen területeken tudunk ismét hitelesek lenni. Erre nyújt lehetőséget a *Laudato si'*, de szintén ilyen lehetőséget kínál, ha együttműködünk az ausztrál őslakosokkal, ha segítséget nyújtunk a menekülteknek és a menedékkeresőknek, ha a családon belüli erőszak áldozataival foglalkozunk. Lehet, hogy ezekre a területekre kell összpontosítanunk az erőnket, és akkor talán (jóval az én halálom után) újfajta hitelességre tehet majd szert egy újfajta egyház. Mert ahogyan Ferenc pápa mondja, nem másik egyházra, hanem másféle egyházra van szükségünk. Ausztráliában nincs más lehetőségünk. Ha mindent a megszokott módon akarunk folytatni, el fogunk tűnni.

A Királyi Vizsgálóbizottság munkája tehát meghatározó tapasztalat volt számunkra. Én közelről is érintve voltam, mivel tagja voltam a vizsgálóbizottság és az egyház közötti kapcsolat biztosítására létrehozott testületnek. Azon is gyakran elgondolkodom (ahogyan a többi püspök is), hogy személyesen nekem mit jelentenek a történetek, például az, hogy sokszor találkozhattam a visszaélések áldozataival. Évekig meghatározta a püspöki szolgálatomat, amit átéltem, és biztos vagyok benne, hogy valahol Isten kegyelmével is találkozni lehet a folyamatban. Pontosan az a kérdés, hol fedezhetjük fel ebben Isten kegyelmét.

*Ha már a nyilvános
tekintélyt és cselek-
vést említi, eszembe
jut, hogy az amerikai*

Mindenekelőtt szakítanunk kell a kultúrharcnak azzal a modelljével, amely kudarcra van ítélve. Másféle hozzáállást kell kialakítanunk. Úgy vélem, Ferenc pápa pontosan erre mutat példát. Nem akarja, hogy az amerikai elnököt csak úgy egyszerűen eltiltsák a szentál-

Kongresszus ellen intézett támadás után cikket írt arról, hogy a püspököknek meg kell változtatniuk nyilvános jelenlétük stratégiáját. Kiemelte, hogy sokszor milyen cinkosan együttműködik az egyház az antidemokratikus hatalommal, például Pinochet idején Chilében. Hogyan festene Ön szerint az új fajta nyilvános cselekvés az egyházban?

dozástól. Bármennyire elcsépelet szó is a párbeszéd, mégiscsak a párbeszéd kultúráját kell kialakítanunk. Alázatos egyháznak kell lennünk, és meg kell hallgatnunk másokat, mielőtt beszélni kezdenénk; általában éppen fordítva szokott lenni. Szolgáló egyháznak kell lennünk, és nem játszhatunk olyan színjátékot, mintha jelentős hatalmi és politikai tényezők lennénk. Más szóval túl kell lépnünk az egyház konstantini modelljén. A püspökök sokszor észre sem veszik, de arról álmodoznak, hogy politikai tekintélyük van. Lehet, hogy egykor volt ilyen tekintélyünk, de annak a világnak már vége. A valódi helyzet ennél sokkal szánalmasabb.

Ferenc pápa már egészen másként viszonyul a nyilvánossághoz. A magatartásából mindannyiunknak tanulnunk kell. A püspökök nagy része bizonyára tudja, hogy a régi megoldások már nem életképesek, de új magatartásmódot még nem sajátítottak el. Vegyük csak a különböző kultúrharcolat. Hát nem veszítettünk el minden csatát? Miért nem változtatunk stratégiát? Miért indulunk még mindig szélmalomokkal viaskodó Don Quijote módjára csatába? Fontos, hogy az egyház szilárdan és alázatosan ragaszkodjon az igazsághoz, kitartson amellett, amit rábízott Krisztus, de nem kell azonnal elítélnie mindenkit, nem kell állandóan elutasítania dolgokat, hanem hozzá kell szoknia ahhoz, hogy türelmesen együtt haladjon az emberekkel, és foglalkozzon velük. Nekem végképp nincsenek illúzióim a politikusokkal kapcsolatban; a politika kemény játék, és mindenki sérül, aki részt vesz benne, de ettől még nem kell elítélnünk mindenkit, aztán hátat fordítva a romlottaknak egyszerűen továbbállunk.

A cikk, amelyet említett, egy rövid twitter-üzeneten alapult, és az *America* jezsuita szerkesztői megkértek, hogy fejtssem ki a véleményemet. A január 6-i zendülés idején éppen nyári szabadságon voltam, és egyfolytában figyelemmel kísértem az eseményeket. Arra gondoltam közben, hogy az amerikai püspökök valószínűleg nem tudják, hogyan reagáljanak az eseményekre. Eszembe jutott Erzsébet angol királynő, aki bámulatosan, méltóságteljesen és kreatívan uralta a királyi szabályrendszert, de az egész protokoll összeomlott, amikor Diana hercegnő meghalt. A királynő egyszerűen nem tudta, hogyan reagáljon. A püspökök is kerülhetnek illye helyzetbe: a protokoll egyszerűen összeomolhat. Azt hiszem, az előző amerikai elnök pontosan ilyen helyzetet idézett elő, hiszen minden politikai szabályt megszegett. Kijátaszotta azt a politikai kártyát, hogy ellenzi az abortuszt, támogatja a vallást, és közben a Bibliát lengette. Az amerikai püspökök közül sokakkal baráti viszonyban vagyok, és csodálatos emberek, de mind a múltból örökölt püspöki protokoll produktumai és foglyai. Megint csak Ferenc pápa jut eszembe, akiben az a csodálatos, hogy nem engedte, hogy megbénítsa a megörökölt pápai protokoll.

Nemrég az ausztrál anglikán püspök mesélte nekem, hogy mielőtt canterbruyi érsekké nevezték volna ki, megkérdezték Justin Welbytől, hogyan élné meg a kinevezést: úgy érezné-e, hogy börtönbe kerül, vagy felszabadító lenne-e számára. Welby elgondolkodott, majd azt

felelte, hogy felszabadító. És aztán érsek is lett. A pápaság is lehet fogság, de felszabadító is lehet. XVI. Benedek mintha börtönből szabadult volna, amikor lemondott. Ferenc pápa számára viszont felszabadító tapasztalat a pápaság. Az egyik argentin püspök azt mondta nekem egyszer: milyen furcsa, ahogyan pápaként viselkedik, hiszen Buenos Airesben még nem ilyen volt. Soha nem mosolygott nyilvánosan, most meg állandóan mosolyog, soha nem adott interjút, most meg szünet nélkül nyilatkozik. Megváltozott. Felszabadította a pápai hivatal. Kiszabadult a protokoll fogságából; nem olyan ruhát viselt a megválasztásakor, amelyet kellett volna, és nem is azt mondta, amit kellett volna. És még folytathatnám.

Fontos tehát, hogy minket, püspököket ne bénítsanak meg a múltból megörökölt protokollok, de nem egyszerű és kockázatos vállalkozás új protokollokat kitalálni, hiszen oly könnyű mellényülni.

Őn ugyanilyen nyilvános problémát vetett fel 2021 szeptemberében, amikor Brisbane közelében óslakos csoportokkal találkozott, és az óslakosok alkotmányos képviselőt szorgalmazta. Milyen viszonyt tart fontosnak az óslakosokkal szemben az egyház részéről?

Ez a kérdés középponti jelentőségű Ausztráliában, és meghatározóan fontos a jövő egyháza szempontjából. Megkapó volt látni, hogy a plenáris zsinat első ülészakán rendszeresen felvetődött az óslakosok kérdése. Úgy vélem, a Lélek arra indítja az egyházat, hogy újfajta viszont alakítson ki az „első nemzetekkel”, mivel korábban súlyos igazságtalanságokat voltak kénytelenek elszenvedni. Olyan történeteket hallok, hogy szabályosan elborzadok tőlük. Az óslakosok kérdése valóságos seb az ország szívében. Az egyház hozzáállása vegyes képet mutat. Egyrészt nagyszerű és csodálatos kezdeményezéseink voltak az óslakos csoportok körében, másrészt részt is vettünk néhány borzalmas dologban, például abban, hogy kiragadjanak gyerekeket a családjuk köréből, hogy végre „civilizálttá” válhassanak. Szembe kell néznünk azzal, ami történt. De azt is meg kell vizsgálnunk, hogyan alakíthatunk ki újfajta, hitelesen egyházi, hitelesen evangéliumi és hitelesen bibliai viszonyt ezekkel az emberekkel. Mindezekelőtt meg kell hallgatnunk őket. Nagyon könnyen kioktatjuk őket, és előadást tartunk nekik a civilizált életről, de soha nem figyelünk rájuk, főként nem úgy, hogy közben eszünkbe jutna, tanulhatnánk is valamit tőlük. Pedig tanulhatnánk.

Az óslakosok egészen más nyelvet beszélnek, mint mi. Természetesen angolul beszélnek, de kulturális szempontból mintha más bolygón élnének. Azzal a tudattal kell meghallgatnunk őket, hogy nem szájalmas, kulturálatlan és vallástalan vademberek, hanem tanulhatunk tőlük azzal kapcsolatban, milyenek az ausztrál emberek és hogyan élhetünk együtt az egyházban. Elvégre már hatvanezer éve itt élnek. Nem tudom, merre vezet ez a folyamat, de biztos vagyok benne, hogy nemcsak az óslakosok számára, de számunkra is felszabadító hatású lehet. Abban is segíthetnek nekünk, hogy gyökeret verjünk Ausztráliában, hiszen még mindig „importált” egyház vagyunk. Különösen sokat tanulhatunk abból, ahogyan a Földhöz és a teremtett világhoz viszonyulnak. A *Laudato si'* szellemében egy szent hálózat tagjának tartják magukat, és mélyen átérzik, hogy min-

den mindennel összefügg a világban. Nem annyira vadak, ostobák és civilizálatlanok tehát, mint gondolni szoktuk.

És végül engedjen meg egy személyes kérdést. Ön bibliatudós — hogyan segíti a bibliatudomány püspöki szolgálatában?

Az egész püspöki szolgálatom alapmintáját a Biblia határozza meg; nemcsak a tudomány, hanem az, hogy igyekszem elmélyülni Isten ígében, amelyet a Szentírás tár elém. A szemináriumban a jó képességűek közé tartoztam, de meglepett, amikor a papszentelés után is tanulhattam, és a melbourne-i érsek azt kérte tőlem, hogy bibliatudománnyal foglalkozzam. A szeminárium előtt angol és francia irodalmat tanultam, klasszika filológiát is hallgattam, így hát volt némi előképzettségem, de én inkább dogmatikával foglalkoztam volna. Mindenesetre amikor megkezdtem a tanulmányaimat a római Bibliikus Intézetben, csodálatos tapasztalat volt ráébrednem a Szentírásban rejlő hatalmas erőre. Nem volt könnyű összeegyeztetnem, hogy hétköznapiokon bibliai tárgyú előadásokat hallgatok, hétvégén pedig silány olaszszóval prédikálnom kell a Szentírásról: a katedra és a szószék összekapcsolása emberpróbáló volt számomra. Idővel azonban felismertem, hogyan függ össze a kettő. Amikor tanítani kezdtem, be kellett látnom, hogy az ember tanítás közben tanul a legtöbbet. A szentírástudomány oktatásával töltött évek alatt rendkívül sok mindent tanultam, főként a diákoktól.

Egész életem mintázatát az jelöli ki, hogy igyekszem Isten ígésének figyelmes hallgatója lenni. E szempontból kitüntetett jelentősége van a Szentírásnak, de a Szentírás számtalan világra ajtót nyit — mert a Biblia befejezetlen könyv. Néha úgy érzem, mintha a nyelv templomában élnék, amelyet senki és semmi nem tud lerombolni. Hálás vagyok, hogy módomban állt belépni ebbe a csodálatos épületbe, ebbe a nyelvi templomba. Az egész életmódomat az határozza meg, hogy figyelmesen hallgatom Isten ígését. Ez pedig véget nem érő folyamat, nem hagyhat fel vele az ember, ha olvasás után leteszi a Bibliát. Ugyanolyan ez, mint a szüntelen imádság jézusi parancsolata: nem lehet felhagyni vele, és ugyanúgy életformává válik, mint az imádság. Megvan a magam ütött-kopott Bibliája, és azt akarom, hogy majd a koporsómba is mellém helyezték, mert egész életemben társam volt, és azt akarom, hogy a halálomban is társam legyen.

GEORGE PELL BÍBOROS BÖRTÖNNAPLÓIBÓL

George Pellt 1996-ban melbourne-i, 2001-ben sydney-i érsekké, 2003-ban bíborossá nevezték ki, 2014-ben a Vatikán Gazdasági Titkárságának vezetője lett. 2017. június 29-én az ausztrál rendőrség többrendbeli szexuális visszaélés gyanújával nyomozást indított ellene; vatikáni állampolgársága ellenére alávetette magát a bírósági eljárásnak. 2018 decemberében bűnösnek mondták ki, 2019-ben hatévnyi börtönbüntetésre ítélték, 2020 áprilisában többszöri fellebbezés után kimondták ártatlanságát, és elhagyhatta a börtönt. Börtönaplói három kötetben jelentek meg (Prison Journal. Ignatius, San Francisco, 2020–2021); az itt közölt részletek az első kötetből származnak.

2019. március 9., szombat

Száz levelet kaptam, mióta megérkeztem ide, a melbourne-i börtönbe; a levelek nagy részét az elmúlt három napban kaptam kézhez. Nagyjából egy tucatnyit olyanok küldtek, akik maguk is börtönben ülnek. Két fogvatartottnak válaszoltam is (az egyikük levelében latinul volt a megszólítás). Sokan verseket és imádságokat is csatoltak a levelükhöz, a legtöbb igazán szép, s szinte minden esetben azt juttatják kifejezésre, hogy feladójuknak mély hite van, és mélyen megértik Jézus szenvedését és halálát.

Természetserűleg kellemetlen számomra és zavarba hoz, amikor az Úrhoz hasonlítanak, vagy akár csak Morus Tamáshoz vagy Keresztelő Szent Jánoshoz (az egyik levélíró házaspárnak ez a két személy jutott eszébe velem kapcsolatban). Nem rémlik, hogy bárki megemlítette volna John Fishert, aki valamelyest háttérbe szorult a köztudatban, miután Robert Bolt színdarabot írt Morusról, de kevésbé is került kétes megvilágításba, mint Morus, miután Hilary Mantel két regényt szentelt az utóbbinak.

A sorsom nagy hullámokat vet az egyházban, különösen Ausztráliában, de szélesebb körben is, mivel a „megfeszített kereszténység” mellett török lándzsát. Jól tudom, hogy társadalmi téren képviselt konzervatívizmusom és a zsidó-keresztény etika melletti kiállásom igencsak gyűlöletessé tett a nyilvánosságban, különösen a harcos szekularisták körében.

Hiszek Isten gondviselésében; én nem akartam ebbe a helyzetbe kerülni, és sokat tettem azért, hogy elkerüljem; de itt vagyok, és törekednem kell arra, hogy megtegyem Isten akaratát.

Sin manilai bíboros, aki rettenthetetlen egyházi vezető volt, s szembeszállt Marcos elnökkel, de a tréfához is értett, mindig azt mondta, hogy olyan-

nak tartja magát, mint a számár, amelynek hátán Jézus bevonult Jeruzsálembe (a történetet virágvásárnap idézzük fel). Én elégedett vagyok, ha a magam közepszerűségét ugyanilyen hasonlattal tudom érzékelteni; hűséges vagyok imámban és kötelességeimben, s egykor keményen dolgoztam, de lelkileg teljesen átlagos vagyok. Isten néha furcsán választja ki az embereket.

Egyre csak küszködöm a gonosz lélek és a jó között. Az utóbbi időben e harc mélyebben érint, mint korábban. Egyik ismerősöm, egy idősebb női egyetemi oktató a tárgyalóteremben volt, amikor az esküdtszék kimondta az ítéletet és bűnösnek talált (élete legszörnyűbb pillanata volt, mondta). Igazi hívő, katolikus, de távol áll tőle a misztika; azt mondta, érezte a gonosz jelenétét az esküdtek körében és a tárgyalóteremben. Én nem; teljesen letaglózott ugyanis a döntés. Mindenki arról biztosított korábban, még a szakértők is, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján nem lehet elítélni. Még a bírótól is ezt hallottam, egyebek mellett.

Egy ganmaini domonkos nővér saját kézírásával lejegyezve elküldte nekem James McAuley *In a late hour* [Késő órán] című költeményét. Nagyon jól ismerem a verset. McAuley megvallja az Úr iránti hűségét, egyszerű halálját. (...) McAuley a kedvenc ausztrál költő, ő a legjobb (sajnálom, Les Murray).

Egy thurgoonai asszony Columba Macbeth-Green püspök javaslatára elküldte nekem Jézus, Sirák fia könyve 2. fejezetének elejét (1–11). Nem emlékeztem a szakaszra, mely szerint a kiválasztottakat tűzben és az alázat kohójában teszik próbára. Pontosan ebben a helyzetben vagyok.

Csendes nap, a legcsendesebb, ebéd után egyáltalán nem volt lehetőségem sétára. Söprűvel, fertőtlenítővel és rongyokkal kitakarítottam a cellámat, s löversenyt néztem a tévében. Este az SBS csatornára kapcsoltam, megnéztem egy Marokkóról szóló műsort és a Big Ben felújításáról szóló híradást. Elmondtam a halottak zsolozsmáját Mike Millesee lelkének nyugalmáért.

2019. március 10., vasárnap

Újra vasárnap van, ismét az Eucharisztia nélkül. Némileg buzgóbban mondom el a többi imámat, hiszen mégiscsak az Úr napja van. Az étel valamivel jobb vasárnap, az ebédet fél tizenkettő körül hozzák; a fél négyes étkezéshez finom saláta és piszkótatekercs is jár, svájci tekercs, ahogyan gyerekkoromban neveztük. Ez sem rossz. Azt hiszem, felszedtem pár kilót, bár a kalóriadiás ételekből sokat meg szoktam hagyni.

Reggel meglepetésemre el kellett mennem az orvoshoz, hogy megmérje a vérnyomásomat: 145/

nyolcvanvalahány volt. Még mindig nem teljesen az igazi, de jobb, mint tegnap.

A lábam majdnem az ágy végéig ér, ahol már a kőfal kezdődik, ezért fájni szokott. Nem volt könnyű elaludni. Zoknit húztam, és levettem a rabruhám felsőjét, mert túlságosan nyomott a nehéz takarók alatt. Hajnali kettő körül felriadtam, de felhasználtam az alkalmat a rőzsafűzér elmondására, ami most is megtette, amit várok tőle, és aztán már vissza tudtam aludni.

Mindig azt mondtam a kamaszoknak és a fiatal felnőtteknek, hogy ha nem imádkoznak, amikor bajba kerülnek, hát igazán gyenge a hitük. Ebből következően nem kell szégyenkezniem vagy kellemetlenül érezniem magam a börtönben, amikor imádkozom azért, mert olyan elesett vagyok. Istenhez fordulhatok imáiban az üres időszakokban, amikor nincs munkám és szórakozási lehetőségem, és hálás vagyok Istennek ezért a csekély fejlődésért.

Ha kissé rosszul érzem magam, és imádkozni kezdek, nem mindig kérek valamit, bár sokszor fohászkodom békességért és lelki erőért, s imádkozom mindazokért, akikért nem imádkoztam, amikor kellett volna.

A zsolozsma egy részét minden nap felajánlom azokért, akik pedofília áldozatai lettek az ausztrál egyházban, nemcsak azért az emberért, aki vádat emelt ellenem. Aki azt kívánja vádlóitól, hogy bizonyítsák be, amit állítanak, nem helyezkedik szembe az áldozatokkal, hanem egyértelművé teszi, hogy áldozatokról van szó. Sok embert hamis vádakkal illettek, köztük több esetben engem is, és nem lesz igazság addig, amíg minden félnek igazságot nem szolgáltatnak.

Gyakran híján voltak a bátorságnak, akiknek már a kezdetek kezdetén foglalkozniuk kellett volna a visszaélésekkel, és akkor is csorbát szenvedhet a bátorság, ha az inga irányt vált, és szélsőséges mértékben kileng.

Az Igazság, az Igazságosság és a Gyógyulás Tanácsa öt éven át a legkesvesebb munkát végezte az egyházzal a Királyi Vizsgálóbizottságban, de fenn kellett volna tartania magának a jogot, hogy keresztkérdéseket tegyen fel a panaszosoknak, amire csak nagyon ritkán került sor. Viszont ily módon józanabbak lettek volna az eljárások.

Még az Ausztrál Katolikus Püspöki Konferenciának és a melbourne-i főegyházmegyének a visszaélésekre adott hivatalos válaszában felfedezhető (bár részleges és hiányos) sikert sem fogadták el megfelelőképpen. Pedig még Gail Furness, Peter McClellan bíró jogtanácsosa is elismerte, hogy a visszaélések száma gyökeresen csökkent a kilencvenes évek elejétől. Visszaszorítottuk, vagy egyenesen megakadályoztuk a további visszaéléseket, s ily módon legkésőbb 1996/1997-től megoldottuk a legnagyobb problémát. Nem helyes és

nem felel meg a valóságnak az a feltételezés, hogy a Bizottság felállítása előtt az egyházi vezetők semmit sem tettek. Ugyanígy az sem igaz, hogy az egyházban nem voltak „jó” püspökök valamilyen homályosan körülírt időpont előtt, hogy a püspökök csak a cégért védték, s elébe helyezték az egyházat az áldozatoknak. Nem tisztességes ez a hozzáállás, és nem több az ellenséges érzületű tömegnek rendezett színjátéknál.

Ettől függetlenül a pedofil válság a legnagyobb sokk, amelyet az egyház átélt Ausztráliában. Oly sok a szörnyű bűncselekmény, és rengeteg iszonytató van köztük. Ha volt is a kilencvenes évek derekán, aki tudta, mekkora problémáról van szó, nem nyilatkozott róla nyilvánosan, és nekem sem mondott semmit négyszemközt. Azt hittük, hogy a melbourne-i főegyházmegye nyilatkozata és eljárásrendje mindent megold néhány éven belül.

2019. március 20., szerda

Szokatlan nap, bár végre közelebb került a dolgok normális menetéhez. Reggelinél az űr tudtomra adta, hallottam ugyanis, ahogy ismeretlen szomszédomnak elmondja (egyetlen másik rabot sem láttam még ebben a tizenkét személyes részlegben), hogy ma az egész börtönt lezárják, és karanténba helyezik. Megköszöntem neki, hogy tudatta velem, és eszembe jutott, hogy a dolog nem fogja jól kivenni magát a többi fogvatartottnál, ha megint egész nap a cellájukban kell maradniuk. Fél tizenkettőkor váratlanul megkérdézték, hogy ki akarok-e menni sétálni, mert a részlegünkben feloldották a lezárást, nálunk ugyanis nincs influenzás. Már nem köhögtem annyira. Természetesen örömmel mentem ki harmincöt percre, bár a telefonok nem működtek. (...)

Az érkező levelek természetesen erőt adnak, és sok levélírónak jól láthatóan rendkívül mély hite van. Igazán üdítő. Néhányan köszönetet mondanak, amiért megpróbáltam bizonyos intézkedésekkel megerősíteni a katolikus közösség hitét, s hálás vagyok, hogy elismerik az erőfeszítéseimet, és pontosan tudják, milyen lépéseket tettem. A növekedést Isten adja, de a kezdeményezéseim jó szándékúak voltak, s mély meggyőződésem, hogy összhangban voltak azokkal a stratégiákkal, amelyekben kívül más nem eredményezhet növekedést. Egy ideje szűkös éveink vannak, s az imádság, az igaz hit és a lojalitás még nem szavatol valódi növekedést. Ám egységben kell lennünk a szólótóval, s kétségtelen, hogy nem lesz bennünk valódi életerő hit, imádság és áldozat nélkül.

Túl sokan vannak, még püspökök is, akik kiegyeznek a hanyatlással, és egyesek még azt sem tudják, hol húzódik a csatátér. A küszöbön álló ausztrál katolikus plenáris zsinat néhány tisztviselője is ehhez a csoporthoz tartozik. Ha nem jól ütnek ki a dolgok, lehet, hogy a zsinat végül a tel-

jes összeomlás felé indítja el a folyamatokat, a Québecben, Hollandiában és Belgiumban bekövetkező katasztrófához hasonlóan. Am a fiatal papok és a fiatal szerzetesnők (már amennyi van belőlük) mélyen hívők, imádkoznak, és tudják, hol zajlanak a döntő ütközetek. A rendszeresen templomba járó fiatal felnőttek kisebb részéről tagadhatatlanul szintén elmondható ugyanez.

Most szinte pontosan az ellenkező helyzet alakult ki, mint a II. Vatikáni zsinat után, amikor mi, fiatal papok és szerzetesek kivétel nélkül „progresszívek” voltunk, s elköteleztük magunkat a zsinati reformok mellett, amikor megmutatkoztott, miben különböznek azok, akik a zsinati dokumentumok szövegéhez akarják tartani magukat, azoktól, akiknek a szövegek csupán más és „jobb” lehetőségekre alkalmat adó ürügyül szolgáltak. Harmincöt ezren hagyták ott a papságot, és még többen a szerzetességet. Ratzinger, de Lubac, von Balthasar rámutattak, hogy dönteni kell a folytonosság és a törés között. (...)

A ma reggeli elmélkedésem elég szerencsétlenül alakult, mert végigszundítottam a kijelölt idő kétharmadát, sőt még húsz percet rá is húztam. Csak homályosan emlékszem az egészre, de azt hiszem, Lisieux-i Szent Teréz azt mondta, hogy az alvás is „érvényes” imádság, ha az embert jó szándék vezérli, még ha teste gyenge is.

Egy hölgy felvetette, az Úr arra használ fel engem, hogy engeszteljek Théodore McCarrickért, akivel sokszor találkoztam. Örömemre szólna, ha tényleg tehetnék valamit e téren, mivel McCarrick sok kárt okozott, amit csak még rosszabbá tett a dolog szőnyeg alá söprése, akárcsak az, hogy Benedek lemondása után McCarrick ismét erőre kapott. A levélíró abbéli reményét is kifejezte, hogy nem bánnak velem olyan rosszul, mint Keresztes Szent Jánossal a rendtársai, akik börtönbe vetették. Velem nem bánnak rosszul.

2019. június 18., kedd

Borult ég alatt végeztem el a reggeli tornámat, hideg volt, de nem csípősen, noha húsz centiméter friss hó lepi a Hotham-hegyet. Délutánra sem lett kellemesebb.

Kisöpörtem a cellámat, amit minden héten megteszek, és port is töröltem. Még fertőtlenítőt is kaptam a vécehez; nem tudtam, hogy ez a pluszszolgáltatás is elérhető.

Továbbra is sok levelet és újságcikket kapok; sokféle gondolatot ébresztenek bennem. Egy jóra való asszony Szent Germanus emléknapján (május 28-án) azt írta, meggyőződése, hogy „Jézus azért engedte meg ezt az igazságtalanságot, (...) hogy előmozdítsa vádlóm üdvösségét”. Ha ez Isten akarata, nincs kifogásom a felvetés ellen, és ha mégsem ez, akkor sincs kifogásom az ellen, hogy részt vegyek a folyamatban. (...)

Mary, aki valószínűleg ausztrál, emailben biztosított az imáiról és arról, hogy szentmisét mondat értem, majd azt írta, hogy „a szerencsések nagyobb részt kapnak Urunk szenvedéséből”. Majd hozzátette, „a templomba járok úgy vélekednek, hogy Ön ártatlan, de helyes, hogy szenved a vétkesek helyett”. Arról semmit sem mond, hogy ez a gondolkodásmód vajon összeegyeztethető-e a bírói igazságszolgáltatással, és csak azt a felvetést fűzi tovább, miszerint „nem tudjuk, vajon bűnös-e, de a »régí egyház« néhány vezetőjének bűnhődnie kell”. Magamtól nem vállalnám ezt a szerepet, de szeretném, ha szomorú balsorsomtól jobbra fordulhatna, nem pedig csak még rosszabbá válna a visszás helyzet. És ezért fontos, hogy felmentsenek.

2019. június 24., hétfő

Eltöltöttem egy felhőtlen órát a bátyámmal, Daviddel, a feleségével, Judyval, és Sarah nevű unokahúgommal, bár összekuszálódtak az időpontok, s ezért egy beszélgetőfülkében ültünk össze, nem pedig a vendégeknek fenntartott épületrészben. Az emberek nagyon szeretnék tudni, mihez fogok kezdeni, ha szabadon engednek, de erre csak azt tudom mondani: először is szabadlábra kell kerülnöm, aztán majd meglátjuk. Valószínűleg Melbourne-ben maradok néhány napig, s felkeresek néhány embert, például Portelli atyát és Bob Burke-öt, akinek meghalt a felesége (Yvonne).

David bámulusos (és igaz) történetet mesélt: néhány katolikus, aki már harminc éve nem volt misén, egy templom kerítésén meglátott egy plakátot vagy fotót, amely kedvezőtlen színben tüntetett fel engem, letépték, és ismét templomba kezdtek járni vasárnaponként. (...)

Mivel nem gondoltam, hogy el fognak ítélni, csak a legutolsó napokban merült fel bennem a kérdés, hogy milyen lesz majd a börtönben, s milyen hatással lesz a bebörtönzésem különböző csoportokra. Tudtam, hogy sokan örülni fognak, bár különböző okokból, és reméltem, hogy nem fogok túl sok szomorúságot okozni jó emberek szívének.

Természetesen érzékeltem, és rendkívül hálás voltam érte, hogy mérhetetlenül támogató volt a családom, a munkacsoportom és jóakaróim egész sora. De nem számítottam rá, hogy sok száz csodálatos levelet fogok kapni az egész világról, hogy ilyen sokan biztosítsanak az imáikról, egész csoportok kezdenek böjtölni és vezekelni értem. Nem mertem remélni, hogy lelki gyümölcsöt fog teremni szerencsétlen sorsom, és félelemmel töltött el, hogy ily sok jóra való imádságot, ennyi vezeklést „pazarolnak el” egy olyan emberre, mint én. Tudatában vagyok persze, hogy az imádság soha nem megy veszendőbe, de csak hosszú idő elteltével láttam be, hogy valóban beérhetnek lelki gyümölcsök, s itt-ott valóban épülhet Isten országa.

A KORTÁRS AUSZTRÁL FILM TENDENCIÁI

Ausztráliára általában úgy tekintünk, mint egy különleges növény- és állatvilággal rendelkező, földrajzilag mindentől távol eső egzotikus országra. Ez a némileg leegyszerűsítő megfogalmazás egyáltalán nem alaptalan, ha figyelembe vesszük a terület páratlan természeti kincseit, illetve azt, hogy az odautazás Európából legalább egy teljes napot vesz igénybe. Vajon ez az egzotikusság, a világtól való viszonylagos elzártság mennyiben tükröződik a művészetekben, jelesül a filmekben? Az alábbi írás azt kívánja bemutatni, hogy mely témák foglalkoztatják a kortárs ausztrál rendezőket, miben mások például amerikai vagy európai kortársakéhoz képest, hogyan mutatkozik meg műveikben az ausztrál identitás? Ahhoz, hogy a kortárs ausztrál film irányvonalait jobban megismerjük, feltétlenül ki kell térni annak közelmúltjára.

A nemzeti filmgyártás Ausztráliában sokáig nem létezett, az ország hosszú évtizedekig csak ideális forgatási helyszínnek bizonyult az amerikai és távol-keleti filmvállalatok számára. Pedig a kezdetek egy prosperáló és sikeres filmipar létrejöttét sejtették: már 1906-ra elkészült a *Kelly bandájának története* (The Story of the Kelly Gang), mely a maga egyórás hosszúságával kiérdemelte a filmtörténet első nagyjátékfilmje címet. A törvényen kívüli, kis túlzással „ausztrál Robin Hoodnak” nevezett férfi történetére támaszkodó mű, melyet a következő évtizedekben számos modern feldolgozás követett, a nézők körében ugyan sikeresnek bizonyult, ám idővel a cenzorok arra hivatkozva tiltották be országszerte, hogy bálványozza a címszereplő bandáját és más, a filmben látható útonállókat és elítélteket, ezért rossz hatást gyakorol a társadalomra.

A következő évtizedek viszonylag merev és sematikus filmgyártási rendszerében az ausztrál filmek csupán szórványosan voltak képesek releváns társadalmi problémákkal foglalkozni, és nem tudták magukat megmutatni a nemzetközi filmvilágban. Legfeljebb egy-két színészük (mint például a sármos, élvezethajász kalandor, Errol Flynn) jutott el az Álomgyárba. A II. világháború után, amikor az Egyesült Államok és Európa filmművészei aranykorát élte az ötvenes és hatvanas években, Ausztráliában jobb esetben is évente csak öt film készült. Miután az aktuális kormányok és kultúráért felelős miniszterek megelégedtek a filmek e művészi és mennyiségileg is igen inséges időszakát, a támogatásukról biztosították az ausztrál filmet. Az éppen ekkor érkező, elsősorban a helyi televíziókban dolgozó rendező nemzedéknek nem is indulhatott volna jobban a karrierje.

Ezt az időszakot, a hatvanas évek végét, de leginkább a hetvenes évek elejét és közepét hívja a filmes szakirodalom ausztrál új hullámnak. Nemcsak azért, mert friss rendezők jelentkeztek, hanem mert az elsők között foglalkoztak azokkal a témákkal, melyek felkarolására korábban nem volt lehetőség, de azóta is visszatérő kérdéskörök a kortárs ausztrál filmeknek. Olyan alkotók filmjeiben, mint Peter Weir, Bruce Beresford, Phillip Noyce, Fred Schepisi, Gilian Armstrong rendre előkerültek az identitással, történelemmel, társadalmi problémákkal foglalkozó témakörök. Az új hullám ikonikus alkotása Weir modernista filmnyelvi elemeket alkalmazó *Piknik a Függő Sziklánál* (Picnic at Hanging Rock, 1975) volt, ám az igazi áttörést és az egyik legnagyobb nemzetközi sikert George Miller *Mad Max* (1979) című kultikus filmje érte el, melyet sok néző azóta is az ausztrál filmmel azonosít. Más országok új hullámos alkotóihoz hasonlóan a nemzetközi sikereket követően az Álomgyár az ausztrál rendezőket is fokozatosan elszippantotta. Néhányan megbízható iparos rendezővé váltak (Noyce, Schepisi), mások sikeresen megtartották rendezői kézjegyeiket (Armstrong), és Oscar-jelölésekig is eljutottak (Beresford, Weir). Bármennyire eltérő is a rendezők stílusa, bizonyosan állítható, hogy lefektették az ausztrál film alapjait, az újabb nemzedékeknek pedig volt kikre hivatkozniuk, és folytatták az elődeik által kijelölt utakat. A mai ausztrál alkotók több szállal kapcsolódnak a hagyományokhoz, miközben új témákat is keresnek. Noha manapság az ausztrál film inkább hollywoodi sztárjairól híres (a teljesség igénye nélkül: Hugh Jackman, Cate Blanchett, Guy Pearce, Toni Collette, Geoffrey Rush), mindenképpen érdemes bemutatni változatos, izgalmas és sokszínű filmművészetüket.

Kaland, humor, bajtársiasság

Az ausztrál film egyik legnépszerűbb műfaja a vígjáték. E pár százéves múlttal rendelkező nemzet komédiáinak egyik alapvető tulajdonsága, hogy alkotóik tisztában vannak azzal, miként tekint rájuk a világ többi része, miképpen azonosítják őket, miben mások a kulturális gyökereik, és ezt örömmel hangsúlyozzák, pontosabban figurázzák ki. Ennek illusztrálására tökéletesen alkalmasak az olyan vígjátékok, melyek humorforrását kulturális és magatartásbeli különbségek képezik. Nem véletlen, hogy az 1986-os *Krokodil Dundee* (Crocodile Dundee) a mai napig a legnépszerűbb és legismertebb ausztrál vígjáték. Peter Faiman filmjének hőse a mindig jókedvű és nyers Mick Dundee, aki egész életét elszigetelten töltötte az ausztrál vadonban, ám egy amerikai újságíró ösztönzésére az Egyesült Államokba utazik, és New Yorkban találja magát.

A film komikuma elsősorban Mick és az őt körülvevő több milliós metropolisz lakosainak kulturális ellentétein és eltérő habitusán alapul.

Noha Mick Dundee amerikai kalandjai világsikert és több folytatást eredményeztek, az ausztrál komédiának e narratívája (nevezetesen, hogy a főhős egy számára ismeretlen területen kénytelen boldogulni) már a hetvenes évek elején felbukkant, mégpedig Bruce Beresford első nagyjátékfilmjében, a *Barry McKenzie kalandjaiban* (The Adventures of Barry McKenzie, 1972). A címszereplő nagynénjével Londonba utazik, hogy megörökölje nemrég elhunyt apja vagyonát. Barryt azonban a családi ügyek hidegen hagyják, őt elsősorban a szórakozás és a sörivás motiválja, miközben állandó, elsősorban verbális konfliktusba keveredik a helyiekkel. Egy fogadás során egy angol férfi folyamatosan provokálja, elítéltnek nevezi, az ausztrál sztereotípiákhoz (bumeráng, kenguru) hasonlítja. Barry ausztrál akcentusát sokan nem értik, aminek következtében számos humoros szituációba keveredik. Egy jelenetben például angol hippik társaságában keresi a mosdót, de értelmetlen kiejtése miatt percekbe telik, mire szándékát megértik. A film nyelvi félreértései és kifejezései nemcsak a film humorát, hanem az angol és ausztrál kulturális viszonyokat is jól érzékeltetik. Barry kapcsán az angolok részéről többször előkerül „down under” (a világ végén) szóhasználat, mely nemcsak Ausztráliának az Egyesült Királysághoz viszonyított földrajzi helyzetére utal, hanem arra is, hogy az angolok mennyire lenézik az ötödik kontinens lakóit. Beresford ugyanakkor nemcsak a merev angol kultúrát, hanem a faragatlan, nyers, permanensen sört vedelő ausztrálokat is kritikusan ábrázolja. Noha a *Barry McKenzie kalandjai* alapvetően vígjátéknak tekinthető, Beresford közvetetten azt a kérdést teszi fel, hogy milyenek ők, ausztrálok. Valóban goromba, nevetlen népség lennének? A rendező a választ nézőjére bizza, afelől azonban nincsen kétsége, hogy a bajtársiaság (ahogy az ausztrálok mondják, „mateship”), mely a film ausztrál hőseit jellemzi, kiemeli őket más kultúrák közül. Ez a bajtársiaság az ausztrál identitás egyik alappillére.

Beresford és Faiman tehát megteremtették az ausztrál komédia alapjait, ám a humor nem csak az ilyen típusú filmekben található meg. Az ausztrálok előszeretettel karikírozzák ki azokat a sztereotípiákat, melyekkel őket azonosítják, mint például a birkafarmok. Ilyen a *Műholdvevő a birkák közt* (The Dish, 2000) című film, melynek főhőse, a NASA legnagyobb döbbenetére, egy birkafarm közepére telepít hatalmas parabola-antennáját, hogy az ausztrál lakosok élőben láthassák a Holdra szállást. Ezeken kívül természetesen található olyan ausztrál alkotások is, melyek nem emelnek ki helyi sajátosságokat vagy szokásokat, hanem tulaj-

donképpen kopírozzák a bevett mintákat, mint Stephan Elliott filmje, a *Harmadnaposok* (A Few Best Men, 2011), mely olyan jól ismert és sokat látott formulákat alkalmaz, mint egy félresikerül esküvő, konfliktus a leendő szigorú apóssal, kötelezően átmutatott éjszaka és annak következményei.

Közös múlt

Az ausztrál rendezők tehát meglehetősen sokszor követik a műfaji sablonokat, sőt, gyakran tesznek kitérőket az Egyesült Államokba, ám a helyszínváltás nem jelent mindig stílusbeli fordulatot. Erre jó példa Justin Kurzel, aki a kortárs Ausztrál film egyik legmeghatározóbb alkotója és Amerikában forgatott filmjeiben is sikeresen megtartotta vizuális motívumait, stílusjegyeit. A rendező rögtön egy megrázó alkotással hívta fel magára a figyelmet: *A Snowtown-i gyilkosságok* (Snowtown, 2011) a kilencvenes évek ausztrál közéletét megrázó rejtélyes sorozatgyilkosságokat dolgozza fel dokumentarista stílusban, kiméletlen naturalizmussal. A film nemzetközi sikereinek köszönhetően Kurzel lehetőséget kapott nagyobb költségvetésű produkciók forgatására olyan világsztárokkal, mint Michael Fassbender vagy Marion Cotillard (ezek közé tartozik a vizuálisan lehengerlő *Macbeth* és a népszerű videojátékok adaptáló *Assassin's Creed*). Kurzel ezt követően visszatért Ausztráliába, hogy leforgassa Ned Kelly történetének legújabb változatát, ám, ahogyan arra ironikus címe is utal (*A Kelly banda igaz története*), ez a feldolgozás éppen nem a valóságot kívánja bemutatni, hanem egy minden realitástól távol álló, mitizált alakot.

Szinte alig akad olyan évtized a filmtörténelemben, amikor ne dolgozták volna fel a törvényen kívüli bandavezér történetét. Ezek közül a leghíresebbek a Tony Richardson-féle változat (melyben a híres zenész-énekes Mick Jagger alakítja a főszerepet), és a 2003-as feldolgozás, melyben a tragikusan fiatalon elhunyt Heath Ledger formálja meg az ausztrál banditát. Kétségtelen, hogy Kurzel verziója mind közül a legakciódúsabb és legnaturalisabb, ám a rendező célja nemcsak a hatásvadászat, hanem hogy görbe tükröt tartson a karakter körül kialakult mítosz elé. Ned Kelly ugyanis valóságos popkulturális ikon Ausztráliában, akinek ambivalens megítélése mit sem rontott népszerűségén, és a filmen kívül számos színházi darab, könnyűzenei és képzőművészeti alkotás fő inspirátora. Kurzel nemcsak groteszkbe hajló naturalizmussal és erős stilizációval gúnyolja Kelly történetét, hanem már azzal is, hogy a legendás útonálló egy angol színész alakítja. A rendező legújabb filmje folytatja *A Snowtown-i gyilkosságokkal* megkezdett, az ország kevésbé ismert közelmúltbeli tragédiáit feldolgozó irányvonalat. A *Nitram* annak a fiúnak a pszichológiai drámáját mutatja be, aki 1996-ban, a tasmániai Port Arthurban gép-

puskájával több tucat embert mászárolt le. Az eset a modern Ausztrália történetének legsúlyosabb, egy ember által elkövetett támadása volt. A film különlegessége, hogy a rendező nem magára a vérontásra (mint az Anders Breivik pusztításait feldolgozó norvég *Utøya, július 22.* és a Paul Green-grass rendezte *Július 22.*), hanem a tettet elkövető fiú lélektanára, viselkedési problémáira és az őt negligáló szüleinek összpontosít. Kurzel stílusjegyei ebben az alkotásában is jól megfigyelhetők: lebilincselő vizualitás, naturalizmus, diszfunkcionális család, emlékeztetés színeszi alakítások. Ez utóbbit jól jelzi, hogy főhőst alakított Caleb Laundry-Jones a legutóbbi cannes-i filmfesztiválon elnyerte a legjobb színésznek járó díjat.

Kurzel mellett Jennifer Kent a kortárs ausztrál film másik fontos rendezője. Noha eddigi életműve csak két nagyjátékfilmet foglal magába, munkásságát érdemes kiemelni figyelemmel követni, ő ugyanis különösen kiforrott és következetes stílusú, határozott látásmóddal rendelkező alkotó. Debütáló filmjével hamar a nemzetközi fesztiválok és a horror műfaj rajongóinak kedvence lett. *A Babadookot* (2014) a mai napig különféle filmes portálok és kritikagyűjtő oldalak az elmúlt évtized egyik legjobb rémtörténetének tartják, és nem véletlenül, hiszen Kent filmje két szempontból is említésre méltó. Az egyik, hogy olyan hétköznapi témákat (anyaság, traumák, mentális betegségek) dolgoz fel a horror keretein belül, melyekkel azelőtt csak nagyon kevesen foglalkoztak, másrészt, ha ausztrál borzalomfilmről beszélünk, akkor a művek általában a zsáner sémáit domborítják ki, mint a 2005-ös *Wolf Creek — A haláltúra* (Wolf Creek). Kent filmje azonban minden tekintetben szembemegy a műfaji sablonokkal, és eredeti nézőpontból közelít meg azokat. Nála nem a természetfeletti a rémisztő, hanem a mindennapok apró réműletei. Kent második nagyjátékfilmjének (*A csalógnő*) főhőse egy elítélt ír nő, aki, miután a családját brit katonák megölték, egy őslakos férfival szövetkezve a tettesek nyomába ered. A film egyszerre ábrázol egyéni és kollektív traumát, történetében az elnyomott fegyenc és az őslakos sorstársakká válnak. Kent kíméletlen őszinteséggel és a Kurzelhez hasonló (vagy annál talán még sokkolóbb naturalizmussal) tekint vissza országa történelmi múltjára, a gyarmatosítók lelki, fizikai elnyomására, és emlékeztet arra, hogy bármilyen zsarnoki hatalommal szemben csak az összefogás nyújthat némi reményt.

Őslakosok tegnap és ma

Kent filmje nem az első között foglalkozik az őslakosok nyomorúságos helyzetével, bár hozzá kell tenni, az ausztrál filmművészet sokáig negligálta a több tízezer éves bennszülött kultúrák mozgóképes bemutatását. A hetvenes évek újhullámos alkotói szerencsére megtörték a hallgatást, és

számos filmmel reprezentálták azokat a könyörtelenségeket, melyeket az ausztrálok hajtottak végre évtizedeken keresztül az őslakosokkal szemben. Az egyik első ilyen alkotás Fred Schepisi nevéhez fűződik, aki a *Jimmie Blacksmith dala* (The Chant of Jimmie Blacksmith) című 1978-as, valós eseményeken alapuló filmjével fest könyörtelen képet az első ausztrálok rasszizmusáról. A címszereplő félvér fiú a 19. század második felében próbál beilleszkedni a fehér bőrűek uralta kis új-dél-walesi közösségbe, ám próbálkozásai hiábavalóak: szinte kizárólag verbális megvetéssel, a borszínére és kultúrájára tett megalázó megjegyzésekkel találkozik, saját közössége pedig kitagadja, mondván, a fehérbőrűek kedvében jár.

A hetvenes években induló rendezők nemcsak a múlt, hanem a jelen kulturális konfliktusaival is foglalkoztak. Az olyan filmek, mint a *Vándorregre* (Walkabout, 1971) a *Backroads* (1977), vagy az *Utánam a vízözön* (The Last Wave, 1977) abba engednek betekintést, hogy az őslakosok helyzete az előző századokhoz képest nem sokat javult és napjainkban is hasonló kihívásokkal kell szembesülniük. Az újhullámos alkotók egyik fő érdeme nemcsak az volt, hogy az első között foglalkoztak az őslakos kultúrák elkeserítő állapotaival, hanem lefektették e téma meglehetősen borúlátó történeti alapját, nevezetesen a bennszülött kultúrák és a modern civilizáció összeférhetetlenségét. A hetvenes évek óta szinte valamennyi ezzel a témával kapcsolatos film — játszódon az előző századokban, vagy a jelenben — azt mutatja be, hogy e két egymástól tökéletesen ellentétes kultúra hogyan *nem* képes egymás mellett békében és harmóniában élni. E témakört olyan alkotók is feldolgozzák, akik őslakos gyökerekkel rendelkeznek. Ilyen Warwick Thornton, aki két filmjében (*Samson és Delilah, Veszett vidék*) is foglalkozott ezzel. A *Veszett vidék* (Sweet Country, 2017) már abból a szempontból is figyelemreméltó, hogy a rendező nemcsak a két kultúra vérré menő ellentéteit, hanem egyik főhőse révén az első világháborúban traumatizált veteránok sorsát is bemutatja.

Az egyetemes filmművészet számos alkotása jól illusztrálja, hogy bizonyos rendezők sokkal jobban átlátják egy számukra idegen társadalom és kultúra árnyoldalait és konfliktusait, mint azok, akik az adott kultúrkörben nevelkedtek. Gondoljunk csak az *Elszakadásra* (Taking off, 1971), melyben a cseh Miloš Forman ragadta meg érzékletesen és sok humorral fűszerezve az amerikai hippi nemzedék és szüleik generációs konfliktusait, vagy Antonioni *Zabriskie Point* (1970) művére, mely emlékeztetés jelenetekkel demitizálta a hippi kultúra romantizmusát. Ilyen alkotók az ausztrál filmben is találhatóak. Az angol Nicholas Roeg *Vándorregre* című filmjében az első között szemléltette egy angol tündérszer lány és egy nála alig idősebb őslakos fiú

reménytelen kapcsolatát, jellembeli és kulturális különbségeit. A másik fontos alkotó a holland gyökökkel, ám már ausztrál állampolgársággal rendelkező Rolf de Heer, aki filmjeiben (*A nyomkövető*, *Tíz kenu*, *Az őslakos*) talán a legtöbbet foglalkozott az őslakosok múltjával és jelenével, kitzasztottságukkal és jogfosztottságukkal. E műveknek szomorú aktualitása, hogy őslakos főszereplőjük, David Gulpilil, akinek elévülhetetlen érdemei vannak a bennszülöttek kultúrájáról kialakított kép kialakulásában, nemrég rákban elhunyt. A *Tíz kenu* (Ten Canoes, 2006) forradalmi újítása, hogy az ausztrál film történetében először a szerepeket kizárólag őslakosok alakítják, és a konfliktusokat nem a fehérek elnyomása, hanem a törzsi ellentétek generálják. Heer alkotása tehát kivételnek tekinthető, ám hozzá kell tenni, a film sugallata szerint az őslakosok története ugyanúgy előfordulhatnak más, akár modernebb kultúrákban is. Heer *A nyomkövető* (The Tracker, 2002) című filmje az ezredforduló különleges ausztrál alkotása. A főszereplő őslakos (a Nyomkövető) három, jellemükről elnevezett (Fanatikus, Követő, Veterán) fehér férfival keres egy bennszülöttet valahol az ausztrál vadon közepén, akit azzal vádolnak, hogy meggyilkolt egy fehér nőt. Útjaik során folyamatosan feltörnek a faji, kulturális és vallási ellentétek, melyeket a film különleges vizuális megoldásokkal és sajátos zenei betétekkel tarkít. A filmben végig az őslakos énekes, Archie Roach dalait hallani, melyek nemcsak kivételes hangulatteremtő erővel bírnak, hanem egyúttal el is beszéljük a történetet. *A nyomkövető* másik látványos attribútuma a végtelen, sivatagos, egzotikus állatokkal és növényekkel tarkított táj, melyet az ausztrálok szimplán „outback”-nek neveznek.

A világ végén

A szinte mítikus ausztrál táj a lakosság identitásának egyik alapja. Nem véletlen, hogy a hetvenes évektől kezdve jóformán valamennyi híresebb ausztrál filmben meghatározó jelentőséggel bír, így a westernfilmekben is. Ezek közül a legismertebb John Hillcoat *Az ajánlat* (The Proposition, 2005) című, egyszerre lírai és brutális mozija, mely élesen ütközteti a civilizált, vagy legalábbis erre törekvő angol kapitány és a vad, törvényeket hírből sem ismerő ausztrál vadon konfrontációt. A híres ausztrál előadó (és jelen filmben forgatókönyvíróként is közreműködő) Nick Cave hipnotikus zenéje egészen különleges, szuggesztív élményt kínál nézőjének, miközben Hillcoat egy korántsem ideális, hanem farkastörvények uralta vidéket mutat be. A múlt demitizálása, sallangoktól mentes ábrázolása a film egyik fontos erénye. A táj ebben a filmben egyszerre szép és rideg, valóságos és földöntúli. Nem véletlen, hogy Hillcoat nem sokkal később Cormac McCarthy Pulitzer-díjas regényét (*Az út*) adaptálta a nagyvászonra. A posztapokaliptikus filmek

amúgy is gyakori visszatérői az ausztrál filmnek. Ennek egyik leghíresebb példája George Miller kultuszfilmje, a *Mad Max* (1979), mely szakított az összes frissen kialakuló ausztrál filmes hagyománnyal. A fiatal Mel Gibsont világsztárrá emelő mű egy minden percében izgalmas, látványos akciómozi, mely három folytatást is kapott. Legutóbbi epizódjában (*A harag útja*) ugyan a táj nem különösebben hangsúlyos, ám olyan lélegzetelállító, hosszú percekig tartó üldözések jeleneteket és zsigeri élményeket szerzett nézőinek, hogy számos filmkritikai portál a 2010-es évek legjobb filmjei között tartja számon. Az ausztrál posztapokaliptikus film azonban nemcsak az őrült Max kalandjaiból, hanem például olyan kiváló alkotásokból is áll, mint az *Országúti bosszú* (The Rover, 2014). Rendezője, az *Animal Kingdom*-mal híressé vált, a kortárs ausztrál film szintén fontos, fényes jövő előtt álló alkotója, David Michódnem a látványos akciójelenetben és üldözésekben, hanem visszafogott stílusában, erős atmoszférateremtésben és a kevés dialógusban hisz, tehát egyfajta ellen-*Mad Max* filmet készített. Mindezen jegyeket remekül egyesíti a műben, mely a fontos információkat, dramaturgiai fordulópontokat elhallgatja, vagy csak utal rájuk.

Egy nem is olyan távoli ország

A kortárs ausztrál film természetesen nem kizárólag nyomasztó és nyugtalanító filmekből áll, habár szép számmal akadnak köztük ilyenek is, gondoljunk csak a *Romper Stomper* (1992) című filmre, mely a melbourne-i neonácik mindennapjait mutatja be és nagy lökést adott Russel Crowe színészi karrierjének. Ugyanakkor készülnek lélekmelengető filmek is, melyek közül talán a legszebb a *Ragyogj!* (Shine, 1996), melyet David Helfgott zongorista élete inspirált, ott vannak továbbá Baz Luhrman látványos, operaszerű filmjei (*Kötelező táncok*, *Ausztrália*), de számos példát lehet találni felnővéstörténetekre is, mint Cate Shortland korai remeke, a *Cigánykerék* (Somersault, 2004), vagy egy friss és népszerű alkotás, az *Amíg tart a nyár* (Babyteeth, 2019), és akkor a hazánkban is népszerű sorozatokról, mint a *Tövismadarak* (The Thorn Birds, 1983) vagy a *Szívtipró gimi* (Heat Break High, 1994–1999) még nem is beszéltünk. Utóbbi sorozat említése talán furcsának hangzik, mégis érdemes kiemelni, mert a tinédzser korosztály mindennapjai mellett olyan komoly témákkal is foglalkozott, mint a rasszizmus és a mélyszegénység.

A kortárs ausztrál film tehát kifogástalanul működik, az alkotók gyakori résztvevői A-kategóriás fesztiváloknak, és noha szép számmal készülnek tucafilmek, kiemelt alkotóit érdemes figyelemmel követni, hiszen nemcsak a konvencióktól eltérő alkotásokat, hanem sajátos, történelmi-kulturális ízelítőt kaphatunk egy távoli országról.

ZALÁN MÁRK

KÉTSÉG A SOKASÁGBAN Borbély Szilárd: *Kafka fia*

„Van-e kapcsolat e sokféleségben? Talán... / Talán leginkább annak a megerősödő sejtése, hogy két nagy illúzió van a Létezésben: az egyik az idő, a másik az én.”
(Borbély Szilárd: *A megmaradás törvénye*)

Amint azt a *Széduilet. Érzés.* című utazóregényéből megtudhatjuk, W. G. Sebald, pontosabban a könyv (a szerző személyével átfedésben álló) elbeszélője egy Kafka kísér(t)etében tett veronai látogatása után — a *Gracchus, a vadász* című Kafka-novella egyfajta köztes létállapotban rekedt, mondhatni Kharón ladikján veszteglő címsze-replőjétől való fenyegetettségérzete miatt — elmenekül az észak-olaszországi városból; majd hét évvel később, 1987-ben visszautazik oda, hogy ellenőrizhesse, és ekképpen rekonstruálhassa korábbi utazásáról őrzött, lidérces emlékképeit. Miután a narrátor velencei átszállásának délelőtti *holtidejében* szemtanújává válik egy szemétszállító uszály pereméről a csatornába fejest ugró patkánynak, habozás nélkül tovább utazik a padovai Scrovegni-kápolnába, hogy aztán a „Gli angeli visitano la scena della disgrazia” (vagyis „Az angyalok meglátogatják a szerencsétlenség színhelyét”) szavakkal nyelvén forduljon vissza a pályaudvarra, és üljön fel a következő Veronába tartó vonatra. Saját, meglehetősen kódös tapasztalatának tisztázásán túl így ered utána dr. Kafkának, aki 1913 szeptemberében szintén eltöltött a városban egy „vigasztalan délutánt”. És bár az elbeszélő egy intuitív belső tilalom okán — amely egyrészt a szerelvényen való ottmaradás mozdulatlanságára bírja őt, másrészt viszont mintegy kényszeríti a tovább utazásra — egy Desenzano Del Gardáig kiállított pótkjeggyel ismét maga mögött hagyja Veronát, Kafka nyomait sem téveszti szem elől, hiszen a „doktor úr” éppen ezen a partszakaszon tartózkodott az 1913-as év ugyanazon kora őszi havának huszonegyedik napján... Kezeit mosva azon tűnődik a századelős atmoszférát őrző vasútállomás mellékhelyiségében, hogy a Veronából érkező dr. Kafkának minden bizonytalansággal ugyanazon tükörben kellett szemlélnie saját arcát, amelyik mellett ő ekkor felismert egy „Il cacciatore” (elsődlegesen, és a történetben elfoglalt szerepe szerint „A vadász” jelentéssel bíró, de egy szótár alapján érdekes módon „fedeles zsebóra”-ként is fordítható) falfirkát, majd kiegészítette azt a „nella selva nera” („a fekete erdőben”) szavakkal. És ugyan már e tükörben való

megkettőzöttség is magyarázatul szolgálhatna akár a *Kafka fia* című Borbély Szilárd-regény felvezetését illetően, a szöveg szempontjából igazán releváns részlet azonban az eddigiekben ismertetett események után következő — messzemenően karkai — történések, valamint az azokban fellelhető enigmatikus együttállások sebaldi leírásában áll. Az utazó ugyanis nem sokkal később Desenzanóból Riva felé vette az irányt, immár autóbusszal, amire egy körülbelül tizenöt évesnek tetsző fiú szállt fel másodmagával; pontosabban ikertestvérével, aki — akárcsak az egyetétűjük *Másika* — az „elképzelhető legkísértetiesebb módon” hasonlított egy, a kamaszkori Kafkát kutyája társaságában ábrázoló archív fényképre.

Az itáliai kitérő után következzen a Borbély-féle esszéregény *Az Olvasóhoz* címzett fejezetének nyitánya: „Ez a regény Kelet-Európában játszódik. Utazókról és utazásokról szól. Franz Kafka utazásáról, aki nem azonos Franz Kafkával. És az egy helyben maradásról, amely nélkül értelmet vesztené az utazás. Valamint a sétákról, amelyeknek az útvonala mindig visszatér önmagába. És a terekre, amelyek tanácstalanul figyelik mindezt. Követik és kísérik azt, aki sétál. Az embert, aki sétál, és aki nem jut el sehová. Csak a térnek ad szerkezetet mozgásával, és a tereket kapcsolja össze. A tereket, amelyek Kelet-Európában minden zsúfoltság ellenére éppoly magányosak, mint az ember, aki sétatájjal metszi őket. / A gyermekkorról szól tehát, és arról a dolgról, ami a tér megkérdőjelezése, vagyis az ikertestvérről, aki ugyanolyan. Arról tehát, hogy mindkinek van egy ikertestvére, aki vele együtt születik a világra. A legfontosabb éveket mindenki együtt tölti ezzel a hasonmásával. Minden játékot együtt játszanak. Aztán elválnak útjaik. Mindenki elveszíti az ikertestvérét, akire aztán már csak az anya emlékszik. Az apák erről nem tudnak semmit.” Borbély Szilárd kifejezetten az eme nem-tudásból kirajzolódó tévutakon vezet bennünket a — kötetkonstrukció mélystruktúráját meghatározó, Kafkát (Pilinszky kifejezésével) a *metaforma* szintjén is megidéző befejezetlenség okán — valójában soha el nem jövő zárlatig. A *Kafka fiában* az író a fiú-gyermekének mentális működés módját megérteni képtelen apa, Hermann teremtés- és szenvedéstörténetének stációiba enged bepillantást; hol az elhíresült, soha fel nem adott *Levél apámhoz* végén található, imitált válaszelevél továbbgondolása, továbbbírása által, hol pedig olyan parabolikus epizódok formájában, mint amilyenek a *Nabukodonozor hallgatása* és a *Szifinx rejtélye* című fejezetek. Hermann bolyongásának alig-alig észlelhető nyomaira lelhetünk tehát a sorok között, miközben látszólag

Franzot követjük a kötetben kitaposott útvonalak kopott macskakövein keringve körbe-körbe...

A második, *Hermann feljegyzéseiből* című fejezetben olvashatjuk: „Az apa a fiú sírja. / A fiú az apa élete. Az apa a fiú halála.” Ezen „szereposztás” szükségszerűségében érhető tetten a szöveg egészét determináló, mindinkább ítéletként érvénybe lépő ígélet, amely egy, a megvált(hat)atlanság memetikus mintázatának ismétlődését működtető önsorsrontás formáját ölti az örökösök életében. „...megsejtette, hogy a fia számára ez a homályos és titokzatos átok. Vagy ő átok a fia számára, nehéz ezt eldönteni.” A regény talán legbővebb forrásául szolgáló naplójegyzetekben — valamint a levélben, amelyet Franz Kafka apjához címzett — vezérelyként tűnik fel, hogy az utód, elődje elől mindenekelőtt önmagába menekül, majd amint látszólag tágulni kezd lehetőségeinek köre, már bárhová kész elszökni, ahol apját nem látja maga előtt az úton, mintegy keresztben fekvő... Prágát azonban maga (Hermann) „Kafka alkotta meg maga körül. Kezdetben nem ismert semmit Prágában. A neveket sem tudta, hogy mit minek hívnak. Amikor először megérkezett Prágába, még az a város nem létezett. Kafka mondta, hogy legyen. És lőn. Ezt a fia, Kafka nagyon is tudta.” A szerző azon túl, hogy a regény egészében — hol erősebben, hol csak jelzésértékkel — tudatosan és rendkívül szofisztikáltan játszik rá az alany(ok) szuperpozícióban való lebegtetésére, e helyen rámutat a szilánkos szerkezetű történet azon problémájára, amely segítségünkre lehet a szétszórt darabok összeillesztésében. Az egyik szöveghelyen ironikus éllel „világunk teremtőjének” nevezett Hermann Kafka ugyanis úgy rendezte át, strukturalta újra saját, valamint az ő függésében élők közegének valóságáit, hogy azzal Prágának egészen új, addig nem létező minőségét hozta létre. Később a várost valamiképpen megörökítő fiú számára Prága olybá tűnt, „mintha szavakból építették volna” — az újáteremtett város minden bizonnyal a szövegterét maga.

Franz szálra rohan a vesztébe, hogy saját személyiségjegyeinek abszolút ellenpontjaiból megformált apaképeinek analízálása során egyszerre önmagára ismer, s ezért innentől kezdve mintegy magamagából kényszerül távozni. Holott minden jel arra utal, hogy *maga* Kafka is erősen sejtette, minél inkább szeretne személyes szféráiból egyre messzebbre szökni, annál erősebben fog belé kapaszkodni a lámpák fénye alatt megsokszorozódott árnyképe. Valamiképpen ennek törvényszerűségéről ad számot *Az én cellám — az én váram* címmel ellátott, Max Brod által összeállított naplófragmentum- és aforizmakötet következő részlete is, amelyben Kafka szisztematikusan harmadik személyben utal magára: „Ő nem

a saját életét éli, nem a saját gondolatait gondolja. Úgy érzi, mintha egy család kényszerítene, hogy éljen és dolgozzék, bár ez a család bővelkedik életerőben és gondolatokban, ám valamilyen, őelőtte ismeretlen törvény értelmében, ha csak névlegesen is, szüksége van órá. Ez az ismeretlen család, illetve az az ismeretlen törvény lehetetlenné teszi számára a szabadulást.” Élesedni kezd a karkai valóságérzékelés, avagy a Kafka-családon belül működő viszonyrendszer modelljének azon aspektusa, amely azonosulásra adott okot annak a Borbély Szilárdnak, aki származásának nyílt titkokkal, továbbá — a második világháború haláltáboraitban tetőző, ám a kollektív tudattalanban időtlenül jelen levő, a szerző által kvázi a korszellem konstansaként taglalt — traumától terhelt természete okán egyszerre érezhette magát családjából kirekesztetten, és egyszeresmind abba bezártan. Borbély Szilárd *Az igazi nevem nem ismerem* című, Bedecs Lászlónak adott, 2009-es nyilatkozatában a következő áll: „Az apám halála utáni években sokat gondolkodtam azon, hogy milyen utat jártunk be közösen és milyen külön-külön. (...) kinek az emlékeire emlékszem? A sajátjaimra vagy a szüleimére? Amikor ezeket a kérdéseket feltettem, már régóta tudtam, hogy migráns vagyok. Kulturális migráns, akinek el kell tüntetnie az áruklodó nyomokat, amelyek a múltja felé vezetnek. Az első generációs migránsok mindent megtesznek, hogy elfelejtsék a múltat, a közeget, a nyelvet, a helyet, amelyet elhagynak, és amelyet el kell felejtenuik ahhoz, hogy sikeres migránsok lehessenek. (...) Az első generációs migráns a második generációra szokott hivatkozni: azért kell ezt tenni, hogy nekik jobb legyen. A második generációban pedig mindez visszaut, kibukkan a titok. Mert a titkon nincs áldás, mondja a Talmud.”

Mindennek tekintetében nem vonható kétségbe a regény azon rétegének jelentősége sem, amely (a zsinagógában csak fontosabb ünnepekkor, akkor is inkább öndemencia cíllal megforduló) Hermann Kafka — zsidó vallását valóban identifikációs céllal gyakorló, sakterként tevékenykedő — édesapjának, vagyis Franz nagyapjának, Jáknak az Írás iránti szenvedélyét fedi fel. E passzió mutációja jelenik meg ugyanis az immáron kis kezdőbetűvel írandó *írás* utáni sóvárgásban a (Hermann által elsőrendűen a parancsolás és az üzletkötés eszközeként igénybe vett beszédből építkező) német nyelven alkotó, *holdteltéssel kelő* Kafka-unoka esetében, aki a hivatali munka okozta időhiány miatt szinte sosem írt nappali fényben. A már nem pusztán kereskedelmi keretekbe foglalt, irodalmivá „torzult” örökség Franz számára nem kizárólagosan az apával való viszonyban működő ellenhatásmechanizmus formájában, hanem

egy olyan mentalitás módosulataként vagy maradványaként tűnik (fel, melynek neve: Anselm. A szerző *Berlin — Hamlet* című verseskötetében több ízben megidézett, Felice Bauerhez címzett levelek egyikében Kafka (nyomán Borbély) azt írja: „... még egyszer bemutatkozom: / héberül Anselm a nevem”. A *Kafka fiában* ennek a névnek variánsát viseli magán az, akit a leginkább azonosíthatunk az ikertestvér alakjával, vagyis akiben mintegy koncentráliódik a zsidó identitását tekintve bizonytalan, egyenként mélyen meghasonult, de ennek révén egymással rendkívül szorosan rokon „szerzőpáros” — Borbély és Kafka. Előbbinek egy darabig a család szomszédjaként, akkor is legfeljebb a lokális legendáriumból ismert nagyapja, (a koncentrációs táborokat bizonyos írásaiban különös pontossággal megsejtő) utóbbinak pedig a talán csak szóbeszéd szerint létező fia ítéltetett *eleve* halálra. E testvériség azonban sokkal messzebbre vezet mind e korrespondenciánál, mind pedig annál a jelenetnél, melyben az éppen 1944-ben született Sebald elbeszélője Kafkát úgy mond Anselm társaságában látta, hiszen a borbélyi bravúr nem a tükörben megkettőzött személy „szemfényvesztésében” (egy temporális tengelyre is kiterjedő bilokációban, vagy valamiféle rejtélyes reinkarnációban), hanem a név(adás) aurájában, illetve lehetséges ideájában létező Anselm karakterének lényegi személytelenségében áll.

„Egyetlen személy beszél, aki vele azonos nem lehet, hanem minden élethelyzetében a magában hordozott személytelennek kell megfelelnie, hogy a személytelen tudást visszamerítse a sokaságba, amelyből vétetett” — írta Borbély Szilárd halálakor Nadas Péter. Anselmről aligha állapítható meg, hogy mennyiben a gyermek Szilárd, és mennyiben a fiatal Franz elveszett vagy elfeledett mása, mivel alakja egyszermind a szerző személyével teljesen meg nem feleltethető elbeszélő pozíciójában van. Sőt olykor úgy tűnik, hogy annak a konkrét szemnek a perspektívájából lát(tat)ja a térben időben szétszóródó jelenségeket, amely a *Kafka és az ikertestvérem* című fejezetben egy bádogdobozba, azon belül is egy, a liszt mérésére szolgáló — a fényt az ikertestvér szem elől vesztített látószervének íriszével azonos színűre törő — ólomkanálba esik bele a játék hevében. Azon túlmenően, hogy többek között ez a szövegrész emlékeztethet bennünket leginkább a specifikusan karkai történetmesélés groteszk hangvételére, olyan elbeszélői elemekre is ráismerhetünk itt a faluközösség torzította gyermekek tudat (tév?)képzeteiben, valamint az időt átstrukturáló számolás műveletében, amelyek elemi szövegszervező motívumokként vannak jelen a *Nincstelenekben*. „Néha

magam sem tudom, nem én vagyok-e az ikertestvérem, (...) hogy valóban létezett-e, vagy csak a falumbeliek hitették el velem.” A *Kafka fia* esetében valamiképpen elválik egymástól Anselm, az *író*, és Franz, a *toll*, aki — miután a szavakba menekült az apa uralma alól — egyszerre félni kezdett, látván, hogy a keze alatt önálló életre kelő alakok bármikor készek megtámadni őt, s aki e tollforgató ujjai mögé rejtezett teremtoí tehetetlenségében. Ekképpen fogalmaz Kafka már idézett fragmentumkötetben: „... az ember csodálkozik a tükörben a saját arcán, vagy a feje hátuljának tükörképén, vagy teljes alakján, ahogy az utcán hirtelen megpillantja valami a tükörben. (...) Érzem mocorgását, mint terhes anyja a gyermekéét, és azt is tudom ráadásul, hogy tényleges megszületését nem fogom túlélni. Elj csak, szép gyánú, nagy és hatalmas isten, és hagyj meghalni engem, aki szültelek, te, aki általam megszületted magad.”

Nem véletlen, hogy a *Kafka a rabbinál* című fejezetben az a szavak között (a Sebald-féle „szerecséltenség színhelyén”?) eltévedő, *kétségbeesett* Anselm járul a rabbi elé, aki számára a Franz név „éppoly idegen és felfoghatatlan, mint az Izsák, és éppoly félelmetes, mint a Hermann”. Kafka azokat a szavakat keresi, amelyek megmentik őt (Franzot) saját életétől — midőn olyan történetekké rendeződnek, amelyek eltüntetik maguk mögött az énhez vezető nyomokat, így őrizve és védve meg őt attól, hogy üldözői utolérjék és mindenestül megsemmisítsék szökése közben. A szerző hasonló módon ruhazza át az emlékezés és az elbeszélés szerepkörét a személyes sorsközösségen belül korlátlan szemlélet- és alakváltásra képes Anselmre, mint ahogyan az öntudatlan, személytelen, de tiszta szerevségében végtelenül szentív szobafenyőre hagyományozódnak a fogalmakban meg nem ragadható, csak egy nyelvnélküli organizmus sajátos közvetítésén keresztül hozzáférhető tudáselemek Borbély, *A megmaradás törvénye* című kiállítás-megnyitó-szövegében: „A múlás itt a fájdalom, a veszteség időbeliségeket mutatkozik meg. A fájdalom múlása mégsem idő, hanem a sors, és — hangsúlyosan a közös — sors tereiként értelmeződik.” Franz Kafka és Borbély Szilárd már-már testvéri tolmácsai voltak annak a titkos tudásnak, amelynek sorsszerűen egyedül Anselm lehetett a letéteményese — ő pedig ekképpen segítette fel őket Kharón ladikjára, hogy aztán sorra alámerüljenek, majd felbukjanak hirtelen a *nyelv temetőjéből*, amely kétség nélkül elnyeli e sokaságot, holtakat és élőket, holtra válókat, születetteket egyaránt. (*Jelenkor*, Budapest, 2021)

ANDRÁS TAMARA

VASADI PÉTER ÖSSZES VERSE I. (1961–1987)

Ha Pilinszky azt mondta magáról, hogy ő költő és katolikus, de nem katolikus költő, Vasadi Péterről megállapíthatjuk, hogy ő katolikus költő. Pilinszkynek annyiban mindenképp igaza volt, hogy a fogalom kis túlzással amúgy is tautológia, a katolikus épp úgy egyetemest jelent, mint ahogy a költő is ilyesmire törekszik. Az egyik mintha birtokolná az egyetemességet, a másik mintha inkább keresné. És ha birtokoljuk, akkor már nehezen lehet keresni. Ha keressük, nem birtokolhatjuk. Ez a kettősség egy emberben megférhet bőven, de Pilinszky szerint nem egyszerre. Ő egyébként is azt mondta, hogy versírás közben mindent el kell feledni, mindig és újra a nulláról kezdve, egy csecsemő tekintetével nézni a világot. Innen költeményeinek elképesztő intenzitása. Épp az így megképződő váltóáramtól. Vasadi mégis megoldja, hogy egyetlen (emberöltőnyi) pillanatba egyesítse ezeket a hasonló, és egymást helyettesíteni hajlandó szemléleteket.

Persze ha Vasadira azt mondjuk, katolikus, akkor, bár nem tévedünk, de még nem mondunk semmit hitének jellegéről, intenzitásáról. Ez a hit életének olyan eleme, mint a halnak a víz. Az ő számára ezen az elemen kívül nincsen élet, mindent ez az elem hat át. Az ő világa metafizikával, Isten közeli léttel teli világ. Szemléletét a szentekéhez lehet hasonlítani. Azt mondja például a *Remény* című versében: „Ismerek egy angyalt, ki”... és mond valamit, hogy jellemezze, milyen ez az ismerőse. A sok angyal közül az egyik, akit ismer, aki a barátja. Első kötete, a *Jelentés Babylonból* című nagy kompozíciójának már eleve angyalok az elbeszélői.

De kezdjük az elején. A Vasadi összes verseit bemutató sorozat első, több mint 600 oldalas darabja ez a kötet. Az ide bekerült és a még publikálásra váró kötetek aránya alapján még legalább két ilyen vaskos könyv lesz szükséges az életmű verses oldalának bemutatásához. Igen fontos, hogy Vasadi belépjen irodalmunk klasszikusai közé, akinek a verseit nem az antikváriumokban levadászott első kiadások alapján lehet megismerni, hanem rendelkezésre állnak nagy, összefoglaló kötetek. Mert ezek a versek élnek, és klasszicizálódni akarnak, meg akarják az olvasók és ezen keresztül a nem olvasók gondolkodását változtatni. És a világ mai állapot mellett nagy szükség van a versek beavatkozására, itthon különösen is szükségünk van Vasadi verseinek beavatkozására. Hogy beoltsanak kóros időbeli rövidlátás, eszmény nélküliség, értékvesszttség ellen. Vasadinak sikerült versben megjelenítenie egy koherens világképet, azaz dehogyan jelenítette meg ő, élte, és bő negyven év munkával

megtanulta, hogy ezt az átélt életet a versekben is élni tudja.

A kötet legnagyobb szenzációja a nyitó ciklus, az eddig könyvben megjelent versek anyaga. A legelső vers se kifejezetten fiatalkori. Hiszen a szerző 35 éves korából való. Nem tudom, mennyi esélye van a Vasadi-filológiának a korábbi, egyáltalán nem megjelent szövegeket felkutatni. Ezek a versek mindenesetre igazi költőről tanúskodnak, akire komoly hatást tett Pilinszky költészete, és maga is képes hasonló, nagy hangsúlyú sorokat, versszakokat leírni. Remek versíró, de még nem egyéni hangú költő. Egyik korai kötetének fülszövege a pálya elejével kapcsolatban az önértékelés hosszabb csöndjéről beszél. Megjegyzem, nem véletlen talán, hogy a korai versek egyik leggyakrabban használt szava a csend.

Első kötete 48 éves korában jelenik meg, mely már kiforrott, sajátos hangú költőt mutat. Ugyan csak egy eltűnt 'és' válaszítja el a Pilinszky féle modellettől. Vasadi kétségkívül katolikus költő. 'És' nélkül. Kétségek nélkül. Hezitálás nélkül. Bár az 'és' maga az elhallgatás irányába mozdul, Vasadi Péter innentől kezdve korántsem a csend, a hallgatás költője. Még hosszú pálya vár rá, versek, esszék bőségével. Amint megtalálja a hangját, amint ez az anyagi hang megtalálja őt, a bőség költője. Az első kötet már említett című verse a hetvenes évek magyar költészetének egyik legfontosabb kompozíciója. Vasadi elszakad a kötött verstől, de megtartja a négy soros versszakot, a mű lendülete ritmusokban is érzékelhető, alaksejtelmek kavarnak a szövegben. Mint ahogy a világ egészéről való döbbenetes sejtlem is benne bujkál. Apokaliptikus hangját talán azért nem vették elég komolyan, mert be lehetett bújtatni a vallásos kötő skatulyájába, aki ugyebár a Bibliához, a Jelenésekhez nyúl vissza, mit is tehetne. De Vasadinak ez nem valamiféle hagyomány, amibe belebújik, melyet védeni vagy alkalmazni kell, hanem ez a világmegértés egyetlen módja, maga a világ. Vasadi világa evilág és túlvilág közötti átjárókkal van tele, etikai kérdésekkel, a megváltás folyamatos szükségességével, a megváltás közelünkben tartásával és bizonyosságával. Dehogyan vallásos költő! — Persze az, katolikus költő, ám ez a besorolás nem az olvasók, megértésre törekvők, de az elől megis kibúvók számára szolgáló kijárat, menekülési út, ezt a kötetet komolyan kell venni, mint valami próféciát, mintha egy próféta vagy szent beszélne hozzánk, akiket életünkben nem mernék komolyan venni.

Kiadták, persze, sokan becsülték, persze, és ez nagyon jól van. De beszél valamiről, és annak irtoztató súlya van. Hol van az a Babylon, ahová hamarosan megérkezik a két angyal? Már meg is ér-

keztek. Az a majd a múltban található. Az a múlt a majdban. Ez nem történelmi, Biblia kori vers. És nem is a hetvenes években játszódik. A széles értelemben vett mában. Az örök mában, mely gyengének mutatkozik Isten és a világ megbecsülésében, így megváltásra szorul, segítségre, javításra, versolvasásra, proféciaira. Vasadi adta, mutatta, örültek, kiadással elhallgatták. Azzal, hogy fölismerték, milyen csoportba tartozik, bedobozolták, eltették jobb időkbe. A jobb idők itt vannak. Sokkal vadabb, veszélyesebb idők, mint amikor a vers először megjelent. Vasadi persze korábban is ért meg nehéz időköt. Háborús tapasztalatai mindig is átszínezték ve-seinek világszemléletét. Mindig tudta, hogy milyen mélyről, milyen lentről, az anyagnak és anyag-elvűségnek milyen sarából kell felkapaszkodnia az istenkereséshez. De neki nem is kellett keresnie Istent. Talán ez hozta legjobban zavarba átlagos kortársait. Isten bizonyosságából beszélt. Ez olyan bizonyosság, ami megemeli szavait, nem egyértelműen irodalomként olvashatóak. Úgy értem, van bennük valami többlet, amit talán sosem keresett, csak megadatott neki, mint valami ajándék. Vagy nekünk adatott meg. Még számba kell vennünk, hány nagy vers is akad ebben a könyvben, és a legjobb magyar versek antológiájába beiktatni. De kell valami más is csinálnunk. Olvasni, és igen, megérteni, és igen, a megértésből következtetéseket levonni. Az ilyesemben éppenséggel Vasadi az egyik legjobb segítő. A katarzis kötelességét rója ki ránk ez a kötet, mint valami penitenciát. (*Magyar Napló*, Budapest, 2021)

VÖRÖS ISTVÁN

TAR SÁNDOR: LASSÚ TEHER

Több évtizedes kihagyás után, 2017-ben indult újra a Magvető Zsebkönyvtár sorozat, amelynek célja, hogy a világ- és magyar irodalom „kötelezően ajánlott” műveit eljuttassa az olvasókhöz. A könyvsorozat 2021-ben már a 20. kiadott kötethez ért, megjelent többek között Konrád György, Agota Kristof, Samuel Beckett és Virginia Woolf egy-egy regénye, Ottlik Géza két klasszikusa, Gion Nándor négy részből álló regényciklusa, Tar Sándortól pedig a *Lassú teher* című novelláskötettel együtt már három könyv is (újra)olvasható.

De mi indokolja az eredetileg 1998-ban megjelent *Lassú teher* 23 évvel későbbi megjelenését, vagy egyáltalán Tar Sándor műveinek újbóli kiadását? A kérdésre több érvényes válasz is adható, de korántsem elhanyagolható annak ténye, hogy 1999 után, miután kiderült, hogy Tar III/III-as ügynök volt, írásai szinte teljes egészében kikerültek a fókuszából, vagy ha pillanatokra vissza is kerültek oda, csakis azért, hogy rajtuk keresztül próbálják

meg magyarázni a múlt eseményeit. Ám ahogy Darvasi László is megfogalmazta az író halálakor, Tar Sándor ott van a legnagyobb elbeszélőink között. A Magvető Zsebkönyvtár lehetőséget ad arra, hogy Tar írásai újból a fókuszba kerüljenek, és elfoglalják méltó helyüket a közelmúlt eseményeit megörökítő irodalmi alkotások között.

Tar Sándor prózájának ereje abban rejlik, hogy a körülöttünk lévő világ eseményeit realista stílusban közvetíti az olvasók felé. Nincsenek posztmodern, megfejtésre váró mondatok, gondolatok, nincsenek idilli megoldások, szépítések, minden történet, minden szereplő és minden élethelyzet „életszagú”. A *Lassú teher* novellái már a kiforrott stílusról tanúskodnak, néhol felfedezhetőek ismétlések, az írások, és a szereplők is nagyon ismerősek, ám ez semmit nem von el az olvasói élményből. A hosszabb és rövidebb elbeszélések egyszerre nyomasztják és teszik kíváncsivá a befogadót, és nemcsak a történetek, de az egyes gondolatmenetek is ugyanezt a hatást képesek előidézni. A *leghidegebb éjszakában* például felmerül a kérdés, hogy mit jelent az, hogy meghitt, amire az egyik válasz az, hogy „nehogy azt higgyétek, hogy az maga a boldogság”, és a többi válasz még ennél is kellemetlenebb, a történet egészéből kibomló nem-meghittsége pedig mindent felülír.

A három fejezet 26 novellája szinte kivétel nélkül fájdalmasan nyomasztó, elkeserítő élethelyzeteket örökít meg, amelyekből nem találni a kiutat. Némi jóindulattal a *Kis fehér ház* című novella Kerekes Antalja tekinthető valamelyest kivételnek, aki elbocsátása után felismerte egy generáció problémáját, miszerint ki volt jelölve a helyük „és ez az átlagember esetében egy munkahely volt az iparban”, ám a felismerésen túl képes volt hátrat is fordítani mindennek, és megvalósította vágyát: kiöltözött a domboldalra, egy kis fehér házba — persze boldognak ez után sem vallotta magát. A kötet címadó — és egyik legsikerültebb — novellája viszont csak túlzott jóindulattal tekinthető kivételnek, mivel a kisfiú ugyan felszabadul a nyomasztó teher alól, amit az apja jelentett számára, de az emberéletet követelő felszabadulás sosem jelenthet valódi megkönnyebbülést.

A *Lassú teher* mellett a *Meghalni nem* című írás a legtöbbet emlegetett, és kétséget kizáróan a legerősebb novella, amely egy, a leépítések áldozatául esett férfi történetét beszéli el a vállalt feketemunkáktól egészen a biztonyságot adó család széthullásáig, egyes szám első személyben. Néhány elbeszéléshöz már csak a realiztikus, plasztikus írásmód révén sikerül igazán közel kerülni, például ilyen Gál Emese története, aki a közigazgatási elvégzése után nem kapott munkát Debrecenben, és ezért vissza kellett mennie a szüleihez tyúkot őrizni (*Nincs mit várni*), vagy a sokkal fajsúlyosabb

Apánk még élt című írás, amely az orosz tisztekkel való együttélést beszéli el. A *Meghalni nem feketemunkát végző főhőse*, és az ő élethelyzete azonban olyan aktuális, hogy bármelyik generáció azonnal ismerős közegben érezheti magát a sorokat olvasva — az ismerősség persze nem összetévesztendő az ismert közeggel. Tar éppen azoknak ír, akik „mindent láttak, csak nem érték meg”. Bárminemű kötődést talán a *Descartes úr!* című írással nehéz csak kialakítani, a filozófusnak írt levél nyelvezete egyáltalán nem illeszkedik a kötet egészéhez, ahogyan a novella maga sem, még annak ellenére sem, hogy eredménytelenül „értekezik” a boldogságról.

Tar Sándor munkái hosszú éveken keresztül várak az újrafelfedezésre, és való igaz, hogy sokan még mindig fenntartásokkal közelítenek mindenhez, ami Tar nevéhez fűződik. De érezhető, hogy Bán Zoltán András jóslata beigazolódni látszik: évekkel ezelőtt azt nyilatkozta, az idő múlásával egyre kevesebb olvasót fog érdekelni az, hogy Tar besúgó volt, végül csak a művek maradnak. Tar Sándor múltbeli tettei megkérdőjelezhetők, ám jelentős alkotásait nem lehet kizárni a kortárs irodalomból. A *Magvető Zsebkönyvtár A mi utcánk*, a *Szürke galamb* és a *Lassú teher* megjelentetésével valamelyest kísérletet tesz arra, hogy rehabilitálja a szerző munkáit. És hogy mitől lesznek mindig aktuálisak a realiztikus, olykor naturalista írások, amelyek az alsó tízezer problémáit örökítik meg, arra Tar még életében válaszolt egy interjúban: „...ez a szomorú, hogy nem változik soha semmi, mindegy, mi lesz, akármilyen szuper a demokrácia”. (*Magvető*, Budapest, 2021)

BONIVÁRT ÁGNES

ELISABETH LUKAS: VIKTOR FRANKL GONDOLATAI HITRŐL ÉS ISTENRŐL

Feltehetően minden olvasó ember életében elérkezik valamikor az a pillanat, amikor rádöbben arra, hogy nem olvashatja el az összes olyan könyvet, amely felkelti az érdeklődését. Jól teszi hát, ha tudatosan válogat a rendelkezésére álló korlátozott életidőre való tekintettel. Ha a válogatás egyik lehetséges, inkább racionális szempontja, hogy a könyv szerzője mindjárt az elején világossá teszi, milyen kérdésre, esetleg kérdésekre keresi a választ műve megírásával, akkor Elisabeth Lukas könyve már pusztán ezért elolvasásra méltó műnek tekinthető. Az előszóban ugyanis, miután címszavakban bemutatja Viktor Emil Frankl (1905–1997) életrajzi adatait, a szerző számára tényleg „szinte magától adódik a kérdés”, hogy szem előtt tartva Frankl „hihetetlen emberismeretét, tragikus holokausztélményét és kritikus szellemiségét”, vajon ő „milyen hitet alakított ki magában. Milyen istenképet

tartott hitelt érdemlőnek?” (10.). Ez a két kérdés áll tehát a szerző érdeklődésének a középpontjában, s művével hozzá kíván járulni a következő, sokkal átfogóbb kérdés megválaszolásához: Ki volt Viktor Frankl?

Elisabeth Lukas Frankl egyik legismertebb tanítványa, a harmadik bécsi pszichoterápiás iskola, a logoterápia és egzisztenciaanalízis elindítója. Huszonhat évesen, egyetemistaként ismerkedett meg vele, s 2019-ben, a most magyarul is kiadott könyv német nyelvű eredetijének megjelenése egybeesett azzal, hogy Lukas immár fél évszázada foglalkozik intenzíven a frankli életművel. Giselherr Guttman szakmai irányítása alatt Bécsben doktorált pszichológiából, majd több évtizeden keresztül klinikai szakpszichológusként és elismert pszichoterapeutaként működött Németországban. 1986-ban, férjével közösen létrehozta, és 2003-ig vezette is, a Délnémet Logoterápia Intézetet a München melletti Fürstenfeldbruckban. Ebben az időszakban dolgozta ki a hat, később pedig nyolc félévesre bővült teljes körű módszerspecifikus képzést a frankli logoterápia és egzisztenciaanalízis területén. Ez az intézet mind a mai napig a frankli életmű alapján álló továbbképzés és gyógyítás ismert és elismert otthona. Elisabeth Lukas 2000-ben a filozófia szakterületén habilitált. 2003-ban, férjével együtt, hazatért Ausztriába, ahol 2011-ig még folytatta oktatói tevékenységét. Ma visszavonultan él, ám továbbra is könyveket publikál.

A mű magyar nyelvű címe ugyan nem adja vissza szó szerint a német eredetit — *Frankl und Gott. Erkenntnisse und Bekenntnisse eines Psychiaters* [Frankl és Isten. Egy pszichiáter felismerései és vallomásai] —, ám mégis szerencsés választásnak tekinthető. A német címmel a szerző feltehetően azt az üzenet kívánja közvetíteni, hogy Frankl, a holokausztot túlélő orvos-filozófus mélyen hívő, neológ hitű zsidó ember volt. Számára az istenhít „erős metafizikai támaszt” (11.) jelentett, amelynek köszönhetően képes volt „mégis” igent mondani az életre, minden szenvedés közepette. Frankl személyes istenhite területére nyújt betekintést az a kiváló interjú is, amelyet Lukács László 1987-ben készített Viktor Frankl-lal, (Vigilia, 1987. március, 212–216). Itt osztja meg Frankl azt a személyes benyomását, hogy „több ember erősödött meg a hitében Auschwitzban, mint ahányan elvesztették a hitüket” (215.), s hogy szerinte a vallásosság „úgy határozható meg, mint a végső értelelemre irányuló akarat” (216.).

Az itt ismertetett könyv egyik fejezetében Elisabeth Lukas idézi és értelmezi is azt a frankli mondatot, amely aláhúzza, hogy az ő személyes istenhitéhez is személyes istenkép kapcsolódott: „Nos, Isten — az a személyes Isten, akire a vallásos ember irányul — végső soron nem más, mint úgy-

mond, az ő-s-te” (111.). Már itt, a frankli szeretet-fogalom vonatkozásában pedig különös módon is megmutatkozik, hogy Viktor Frankl gondolkodására — többek között — Martin Buber dialógus-filozófiája is hatást gyakorolt. Az emberi létezés megalapozódását Buber a találkozás eseményében látja, amely a nyelv, az érzékelés és a bizalomteli kapcsolat szintjén valósul meg. Mind Buber, mind Frankl a szeretetben — fenomenológiai megközelítésben — éppen ezért történést lát. Az érzelmek benne vannak az emberben, az ember azonban a szeretetben van benne. A szeretet így Frankl számára is az élményértékek kategóriájába tartozik. A sikeres én-te-találkozás kiemelkedő pillanatai tehát tiszta jelenlétnek tekinthetők. Ezekben mindig felcsillan az istenség fénye. Lukas külön fejezetet szán könyvében a „szerető ember” fogalmának, s Frankl nyomán írja, hogy a „szerető ember úgy mond a legjobbat hozza ki a szeretett emberből, mert mintegy megelőlegezve meglátja benne a legjobbat, még mielőtt az megjelenne” (82.). Ez azért lehetséges, mert „[m]aga a személy az, akire a szeretet irányul, arra a lényre, aki senki mással össze nem hasonlíthatóan ő. Az ő létére és az ő így-létére a maga egyediségében” (81.).

Elisabeth Lukas könyve címének magyar változata — *Viktor Frankl gondolatai hitről és Istenről* — azért szerencsés, mert véleményünk szerint jól tükrözi a mű tartalmi hangsúlyát. Lukas összesen 83, többnyire egy-másfél oldalas fejezetben keresi a választ a kiinduló kérdéseire. Az egyes fejezetek tartalmi középpontjában egy-egy pontosan hivatkozott Frankl-idézet áll, s a szerző ezekhez fűzi saját, korunk emberének szóló értelmező gondolatait. A könyvben található idézetek azonban közvetlenül nem Frankl személyes istenhitéről, hanem sokkal inkább arról szólnak, ahogyan az általa alapított logoterápiában és egzisztenciaanalízisben az emberi vallásosság mint jelenség, s annak különböző megnyilvánulásai értelmezést nyernek.

Ezért azok a magyar olvasók, akik 2018-tól kezdve nyomon követik az Ursus Libris kiadó igényes gondozásában megjelent köteteket, amelyek a frankli szakmai életműhöz tartoznak, vagy amelyeket ez az életmű ihletett, Lukas jelen kötetének a szerves helyét is ezen logoterápiás kiadványok sorában találhatják meg: Viktor E. Frankl: *A tudattalan Isten. Pszichoterápia és vallás* (2018); Elisabeth Lukas: *Mondj búcsút a kiégésnek. Elkötelezetten, bátran és káros stressz nélkül élni* (2018); Elisabeth Lukas: *Értelemkeresés és életöröm. Logoterápiás segítség depresszió és értelemkrízis esetén* (2019); Elisabeth Lukas — Heidi Schönfeld: *Értelemközpontú pszichoterápia. Viktor E. Frankl logoterápiájának elmélete és gyakorlata* (2020).

Kétségtelen, hogy Frankl életművére hatással van az ő egész emberi mivolta, beleértve a sze-

mélyes istenhítet is, ám az ő életművét jelentő logoterápiában és egzisztenciaanalízisben a vallásosság mindig csak a vizsgálódásnak az egyik tárgya, soha nem álláspont. Végző soron Lukas jelen kötete is csak ezt húzza alá. Ezért élvezhető ez a mű — véleményünk szerint — az olvasó emberek széles köre számára, világnézeti hovatartozástól függetlenül. Olvasható többek között azért is, mert az egyes fejezetek — melyek egymástól függetlenül követhetők — gyakran inkább megállásra, mintsem gyors tovább olvasásra ösztönöznek; megállásra — vagy inkább kritikus és önkritikus továbbgondolásra.

Végül is a szerző megválaszolja-e művével az előszóban feltett kérdéseit, Frankl személyes hitével és istenképével kapcsolatban, vagy nem? Véleményünk szerint ez csak részben sikerül, ám ez a kötet javára válik. Hiszen az olvasó itt — nem utolsósorban Kalocsai Varga Éva kiváló fordítói munkájának köszönhetően — érthető és rendkívül színes válaszcsokrot kap arra a kérdésre, hogy Viktor Frankl, a zsidó orvos-filozófus, az élet értelmére irányuló kérdéssel szemben álló embert szüntelenül szem előtt tartva, milyen formában veszi komolyan és értékeli nagyra a személyes vallásosság nem ritkán tudattalan jelenségét. Aki pedig Frankl személyes hitéről és istenképéről többet szeretne megtudni, annak figyelmébe ajánljuk Risto Nurmela, finn evangélikus ószövetségi szentírásstudós immár húsz évvel ezelőtt megjelent, ám továbbra is érvényes munkáját, amelynek harmadik fejezetében a szerző arra vállalkozik, hogy rendszerező módon feltárja a zsidó hit elemeinek jelenlétét a frankli életműben: *Die innere Freiheit: das jüdische Element bei Viktor E. Frankl* [A belső szabadság: a zsidó elem Viktor E. Franklnál]. (Ford. Kalocsai Varga Éva; *Ursus Libris*, Budapest, 2021)

VIK JÁNOS

TÓTH TAMÁS: HUNGARIA RÓMÁBÓL Tanulmányok az új- és jelenkori magyar egyháztörténelemből

A kereken húsz tanulmányt tartalmazó kötet a 2021. év egyháztörténeti irodalmának meglepetése. Nem számítottunk megjelenésére. Az ilyesfajta könyveket általában az életmű összegzéseként szokás összeállítani. A szerző, Tóth Tamás azonban egy fiatal prelátus, számos győzelem vár még rá a tudomány terén. A kötet, áruljuk el itt, épp egy ilyen győzelmet volt hivatott előkészíteni. A szerző professzori habilitációját a Pécsi Tudományegyetem bölcsészeti karán. A tudományosság és tantermi előadásoknak előkövetelménye volt a kutatási eredmények efféle publikálása. A tény, hogy egy pap-egyháztörténész bölcsészkarra nyújtja be habili-

tációs téziseit, fontos és figyelemfelhívó mozzanat. Az eredeti forrásokkal dolgozó, a történettudomány klasszikus módszereivel élő és feltáró jellegű egyháztörténeti kutatás egységét bizonyítja, művelje azt teológus vagy bölcseztörténész. Ami egyaránt fontos, az a szakmai erudíció, az egyházas műveltség és a történeti látóhatár.

Tóth Tamás esetében mindhárom magától értetődő. Utóbbi már a kötet főcíme is jelzi: *Hungaria Rómából*. Vatikáni gyűjtemények adatait, az Apostoli Szék és Magyarország történeti kapcsolatainak ismeretlen fejezeteit várjuk a szép kiállítású könyvtől. A hazai dokumentumokon alapuló tanulmányok esetében pedig a római stúdiumok és tapasztalások szellemiségére számíthatunk. A szerző ugyanis írásai jó részét a Pápai Magyar Egyházi Intézet előljárójaként, illetve korábban a *Collegium Germanicum et Hungaricum* növendékésként követte el. Erre szellemesen a címadás is utal. Miként az *Előszó*ban olvashatjuk, az intézmény monográfiáját, Bitskey Istvánt (*Hungáriából Rómába*, 1996), és a szintén volt germanikus Végheő Tamást (*Rómából Hungáriába*, 2006) parafrázeálja. Előfeltevéseinkben nem csalódunk, ha belelapozunk a kötetbe. Az írások harmada kifejezetten a magyar-szentszéki kapcsolatokkal foglalkozik, illetve fontos adatokat tartalmaz a vatikáni lelőhelyekről. Függelékükben gyakran pár forrástextus is elhelyezésre került.

A nyitó tanulmány VIII. Kelemen (1592–1605) pontifikátusát, valamint diplomáciai és katonai szerepét mutatja be a „hosszú török háborúban” (1592–1606), melynek során három alkalommal harcolt pápai expedíciós hadsereg Magyarországon. Eredetileg a szerző licenciadolgozata volt a *Gregorianán*, mely tény indokolja, hogy eredeti, 2006-os formájában került közlésre magyar nyelven. Ez ugyanakkor a kötet egyetlen tétele, melyben mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalom már messze túlhaladta korábbi önmagát. Például Pietro Aldobrandini bíboros, VIII. Kelemen neposa már az 1610-évekre visszanyerte valamelyest befolyását. Sokszor még a pápai brévék fogalmazványait is ő jegyezte ellen V. Pál (1605–1621) helyett. A magyarországi hadjáratokról pedig új okmánytár jelent meg a tavalyi év során (*Collectanea Vaticana Hungariae* 1/17).

A többi vatikáni vonatkozású tanulmány a kora újkor után a 19–20. századba vezeti el az olvasót. Olvashatunk az 1848-as magyar püspökkinevezések szentszéki fogadtatásáról. Különösen érdekesek a történész Horváth Mihállyal (1809–1878) kapcsolatos információk. Személyére a pápai diplomácia nagy bizalmatlansággal tekintett, és jó

részt őmiatta már-már skizmától tartott Magyarországon. Michele Viale-Prelà bécsi nuncius egyenesen álpüspöknek nevezte („*il sedicente vescovo di Csanád Horvat*”). A liberális történetíró a magánéletben sem a Borromeo Szent Károly-féle papi ideált képviselte. Halála évében a király őt, kánonjogilag törvénytelen gyermek apjaként nevezte ki tribunici választott püspökké.

A püspökkinevezések kapcsán keletkezett kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek, ezek a püspökbográfiák, illetve az egyházmegyetörténet számára egyaránt fontos szeriális vatikáni dokumentumok kivételesen nem a szerző kedvenc korszakából, a 18. századból tűnnek elő. Haynald Lajos (1816–1891) bíboros, kalocsai érsek iratanyaga azt bizonyítja, hogy e jegyzőkönyvek forrásértéke még a 19. században sem lebecsülendő. Gondolunk itt elsősorban a függelékben közölt első dokumentumra. Scitovszky János esztergomi érsek pontos adatokat és jellemzést egyaránt szolgáltató életrajzi tanúsítványa, melyet főegyházmegyéje e tehetséges papjáról adott, 1851-ben kelt a budai érsek rezidencián.

A 20. század római tematikáját a Szentszék „Tanácsköztársaság”-gal kapcsolatos aggodalmainak, állásfoglalásainak bemutatása nyitja. Majd olvashatunk a Pápai Magyar Egyházi Intézet alapító rektoráról, a még a bécsi k.u.k. egyházi elitképzőben, az *Augustineumban* pallérozódott Luttor Ferencről. A rektorságban kesei utódának köszönhetően végre árnyalódik a Luttorról amiatt kialakult negatív kép, hogy a Szálasi-féle hatalomátvétel után is ellátta a magyar kormány diplomáciai képviselőjét a Vatikánban. A kötet magyar-szentszéki diplomáciai kapcsolatok újrafelveteléről szóló zárótanulmánya a jelenkorba és már az *Oral History* világába vezeti el az olvasót.

Természetesen nem hiányoznak a gyűjteményből a kalocsa-bácsi főegyházmegye történetével foglalkozó közlemények sem, melyek a 18-tól a 20. századig húzódnak. Kiváltképpen érdekes a magyar történetírás számára Tóth Tamás kutatásáig jószerével *terra incognita* Bácsi Apostoli Kormányzóságról írt dolgozat. Ezúttal a II. világháború alatti évekről olvashatunk, a sokunk által még ismert Ijjas József, illetve az erősen magyarelles püspök, a bajmoki születésű bunyevác Budánovich Lajos (Lajčo Budanovič) főszereplésével. Reméljük, egyebek mellett e témában is hamarosan további új eredmények látnak majd napvilágot a szerző tollából. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2021)

TUSOR PÉTER

SOMMAIRE*L'église catholique en Australie et en Océanie*

- ENDRE DOMANICZKY: Australie, Nouvelle-Zélande, Océanie
 PETER MCGREGOR: La synodalité et l'église catholique australienne
 IGNÁC TAMÁS: Religieux monastiques sur le continent australien
 ENNIO MANTOVANI: Connaissance et pouvoir en Nouvelle-Guinée
 ■ Extraits de „Journal de prison” du cardinal George Pell
 NÓRA SÉLLE: Katherine Mansfield: individualité moderne, écrivaine moderniste
 MÁRK ZALÁN: Tendances du cinéma australien contemporain
 ■ Entretien avec Mark Coleridge, évêque de Brisbane

INHALT*Die katholische Kirche in Australien und Ozeanien*

- ENDRE DOMANICZKY: Australien, Neu-Seeland, Ozeanien
 PETER MCGREGOR: Die Synodalität und die katholische Kirche in Australien
 IGNÁC TAMÁS: Australien: Überblick aus monastischer Perspektive
 ENNIO MANTOVANI: Wissen und Macht in Neuguinea
 ■ Aus den Gefängnistagebüchern von George Kardinal Pell
 NÓRA SÉLLE: Katherine Mansfield: moderne Persönlichkeit und Schriftstellerin
 MÁRK ZALÁN: Tendenzen des australischen Filmes der Gegenwart
 ■ Gespräch mit Mark Coleridge, dem Erzbischof von Brisbane

CONTENTS*The Catholic Church in Australia and Oceania*

- ENDRE DOMANICZKY: Australia, New Zealand, Oceania
 PETER MCGREGOR: Synodality and the Australian Catholic Church
 IGNÁC TAMÁS: Monasticism in Australia: an Overview
 ENNIO MANTOVANI: Knowledge and Power in New Guinea
 ■ From the Prison Journal of Cardinal George Pell
 NÓRA SÉLLE: Katherine Mansfield: Modern Personality, Modern Writer
 MÁRK ZALÁN: Tendencies of Contemporary Australian Movies
 ■ Interview with Mark Coleridge, Archbishop of Brisbane

Főszerkesztő: GÖRFÖL TIBOR

Felelős szerkesztő: PUSKÁS ATTILA Felelős kiadó: GÁJER LÁSZLÓ Főmunkatárs: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztők: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Kiadóhivatali titkár: FAZAKAS ANNAMÁRIA Honlap: SOMFAI BOGLÁRKA

Tördelés: NÉMETH ILONA Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Készült a Séd Nyomdában, Szekszárdon

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest, Piarista köz. 1. Telefon: 317-7246; 486-4443. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.

Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala.

Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekkszámla száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 8.400,- Ft, fél évre 4.200,- Ft, negyed évre 2.100,- Ft.

Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 8.400,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok:

112,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Ára: 800 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- TAR SÁNDOR
ELISABETH LUKAS
TÓTH TAMÁS
- Vasadi Péter összes verse I. (1961–1987)
Lassú teher
Viktor Frankl gondolatai hitről és Istenről
Hungaria Rómából. Tanulmányok az új- és
jelenkori magyar egyháztörténelemből

A SZEMLÉKET ÍRTÁK
Bonivárt Ágnes, Tusor Péter,
Vik János és Vörös István

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Isten egyszerűsége
- Álom és valóság
- Csermely Péter, Klaniczay Gábor,
Lukács László, Ruzsa György,
Tamás Roland és Tusor Péter tanulmánya
- Fecske Csaba, Halmai Tamás,
Horváth Florencia, Méhes Károly,
Szöllösi Mátyás és Tomaji Attila írása

9 770042 602005